EMRE KONGAR

İstanbul

1940'lardan Bugüne
Efsaneler, Anılar, İzlenimler

Remzi Kitabevi

EMRE KONGAR

İSTANBUL

EMRE KONGAR 1941'de İstanbul'da doğdu. 1959 yılında Şişli Terakki Lisesi'nden, 1963 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden, 1966 yılında da Michigan Üniversitesi'nden mezun oldu.

1967 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde Sosyal Çalışma Yüksek Okulu'nu kurdu.

1981'de "Atatürk ve Devrim Kuramları" adlı takdim teziyle Hacettepe Üniversitesi Senatosu'nca profesörlüğe yükseltildi.

15 Şubat 1983'te, sakalını kesmeyi reddederek askeri rejimi ve YÖK'ü protesto etmek için üniversiteden istifa etti.

1983-1987 arasında *Hürriyet* gazetesinde danışmanlık, 1987-1991 arasında KAMAR Kamuoyu Araştırma Şirketi'nde yöneticilik yaptı.

Nisan 1992'de Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı'na atandı; 1995 sonunda müsteşarlık görevinden ayrıldı.

1996'da üniversite öğretim üyeliğine geri döndü. 2011 yılında üniversiteden ayrıldı.

1996 başında Federal Almanya tarafından Üstün Hizmet Madalyası Büyük Liyakat Haçı'yla, İtalya tarafından Commandatore Madalyası'yla, Polonya tarafından Commandor Nişanı'yla ödüllendirildi.

1996'da *Cumhuriyet* gazetesinde köşe yazarlığına başladı, 2001 yılında yayın danışmanlığına atandı, halen köşe yazarlığını sürdürmekte, aylık *Bavul* dergisine de anı/denemeler yazmaktadır.

2005-2011 yılları arasında NTV'de "Yorum Farkı" programını yaptı. 2017 Ocak ayından beri TELE 1 televizyon kanalında "18 Dakika" programını sürdürmektedir.

Başlıca ödülleri: 1977 Türk Dil Kurumu Bilim Ödülü *(Türkiye'nin Toplumsal Yapısı)*, 1979 Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilim Ödülü *(Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği)*, 1998 Aydın Doğan Sosyal Bilimler Ödülü *(21. Yüzyılda Türkiye)* ve 2008'de Sertel Gazetecilik Vakfı Demokrasi Ödülü *(Demokrasimizle Yüzleşmek)*.

Twitter: @emrkongar
Facebook: Emre Kongar
Instagram: Emre Kongar
İnternet adresi: emre@kongar.org
İnternet sitesi: www.kongar.org

PROF. DR. EMRE KONGAR'IN YAYINEVİMİZDEKİ ÖTEKİ KİTAPLARI

ABD'nin Siyasal İslam'la Dansı, (11. basım, 2016). Türkiye'nin "model olma" seçeneği.

Atatürk Üzerine, (13. basım, 2017). Atatürk üzerine özgün denemeler.

Babam, Oğlum, Torunum, (10. basım, 2017). Emre Kongar'ın 100 yıllık aile öyküsü.

Ben Müsteşarken, (11. basım, 2011). Ankara'da, siyaset, bürokrasi ve sanat çevreleri.

Demokrasi ve Kültür, (8. basım, 2016). Kültür ve demokrasinin ilişkileri.

Demokrasi ve Laiklik, (11. basım, 2017). Bir "Aydınlanma" kitabı.

Demokrasi ve Vampirler, (4. basım, 2002). Türkiye'de demokrasinin yaşama düzenine nasıl dönüştüğüne ilişkin güncel çözümleme ve yorumlar.

Demokrasimizle Yüzleşmek, (19. basım, 2008). Türkiye'deki demokratik rejimi eleştiren ve çözümler öneren bir çalışma.

Devrim Tarihi ve Toplumbilim Açısından Atatürk, (19. basım, 2017). Atatürk'e, toplumbilim kuramlar açısından yeni bir bakış.

Emre Kongar Seçkisiyle NUTUK, (1. Basım, 2018). Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinde yatan İstiklâl Savaşı'nı ve Atatürk Devrimlerini, tarih içinde yerli yerine oturtan bir eser.

Hocaefendi'nin Sandukası (roman), (23. basım, 2018). Üniversitesinin ve öğrenci olaylarının hicvedildiği, Fatih Sultan Mehmet döneminde geçen bir aşk, macera ve gerilim roman.

İçimizdeki Zalim, (11. basım, 2018). Bir toplumbilimci duyarlılığıyla hem bireysel dünyamızda hem de toplumsal yaşamın derinliklerinde "zalim"in izinin sürüldüğü bir kitap.

Kızlarıma Mektuplar, (74. basım, 2018). Kongar'ın, okumak için evden ayrılan ikiz kızlarına yazdığı, onlarla dertleştiği, kendisini ve erkek egemen feodal toplumu eleştirdiği mektuplar.

Konsantremi Bozma!, (4. basım, 2006). Prof. Emre Kongar, keskin gözlem gücü ve derin kültürüyle, hem "Türkiye'deki medya"nın hem de "medyatik Türkçe"nin sorunlarına eğiliyor.

Kültür Üzerine, (11. basım, 2017). Kültür üzerine temel bilgiler, denemeler, kültürümüzün kaynakları ve özellikleri.

Küresel Terör ve Türkiye, (14. basım, 2016). Prof. Emre Kongar bu yapıtında küreselleşmeyi, küreselleşen terörü ve bu ikisinin dünyayı ve Türkiye'yi nasıl etkileyeceğini irdeliyor.

12 Eylül Kültürü, (7. basım, 2017). 12 Eylül'ün kültürel açıdan eleştirisi.

Tarihimizle Yüzleşmek, (98. basım, 2017). Resmi ve gayriresmi tarihin eksiklerini, yanlışlarını irdeleyen bir çalışma.

Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, (21. basım, 2018). Toplumsal bilimlerdeki değişme kuramlarını ele alan çalışma. (Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü.)

Trajikomik, (6. basım, 2005). Emre Kongar'ın, toplumsal sorunlarımıza ince bir mizah anlayışıyla eğildiği, hem gülümseten hem de düşündüren bir kitap.

Türk Toplumbilimcileri I, II, (4. basım, 2016). Temel bir başvuru kitabı.

Türkiye Üzerine Araştırmalar, (2. basım, 1996). Gecekondu, aile ve kent planlaması üzerine toplumbilimsel yaklaşımlar.

Yamyamlara Oy Yok!, (5. basım, 1999). Türkiye'de siyasal yozlaşma ve politikacıların nasıl yamyamlaştığı üzerine denemeler.

Yaşamın Anlamı, (15. basım, 2019). Yaşam, sevgi ve üretim üzerine otobiyografik denemeler.

Yazarlar, Eleştiriler, Anılar, (2. basım, 2016), Edebiyatçılarımız üzerine tanıklıklar...

21. Yüzyılda Türkiye, (49. basım, 2018). Türkiye'yi çözümleyen bir başyapıt. (Aydın Doğan Vakıf Ödülü.)

28 Şubat ve Demokrasi, (7. basım, 2016). 28 Şubat'ın demokrasimiz açısından ifade ettiği anlam ve Türkiye'nin demokrasi sorunları üzerine düşünceler.

Yozlaşan Medya ve Yozlaşan Türkçe, (3. basım, 2003). Yozlaşan medyanın sorunları, Türkçe yanlışları ve çözüm önerileri.

EMRE KONGAR

İSTANBUL

BİTMEYEN BİR AŞK

(1940'lardan Bugüne Efsaneler, Anılar, İzlenimler)

Remzi Kitabevi

İSTANBUL / Emre Kongar

© Remzi Kitabevi, 2019

Her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayına hazırlayan: Ömer Erduran
Son okuma: Nesrin Arslan
Kapak: Ömer Erduran
Ön kapak fotoğrafı: Çengelköy / Zülâl Kalkandelen
Arka kapak fotoğrafı: Berna Çankaya Tüzün

ISBN 978-975-14-1915-6

BİRİNCİ BASIM: Eylül 2019

Kitabın basımı 5000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705
Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

Cilt: Çifçi Mücellit, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi
5. Cad. No: 24-25 Bağcılar-İstanbul
Tel (212) 629 4783

İçindekiler

Giriş 7

1. İstanbul Aşkım, Sevgilimin Bağrında Doğmuş Bir Aşk Çocuğu Olmamdan... 13
2. İstanbul'a Âşık Olmak: Sonsuzluğa Köprü Kurmak! 18
3. Çok Kimlikli Perişan Bir Sevgili 22
4. İstanbul'un Gerçek Adı Nedir? 28
5. İstanbul Üzerine Efsaneler ve Bir Yalan 34
6. İstanbul'un Fethi: Stefan Zweig, Yahya Kemal ve Kritovulos 47
7. Boğaz, Çengelköy Vahdettin'in Köşkü 60
8. Eski İstanbul: Çarşıkapı 83
9. Nisan Günlerinde Aşk ve Taksim Belediye Gazinosu 100
10. Eski İstanbul: Maçka-Beyazıt Tramvayı 106
11. İstanbul'un Meydanları: Sultanahmet, Beyazıt, Taksim ... 115
12. Eski İstanbul ile Yeni İstanbul Arasında: Balipaşa'dan Halil Rifat Paşa'ya... 125
13. Beyoğlu'nda Sahte Bilet Günleri... 135
14. Kentin Bağrına Saplanan İlk Hançer: Hilton'un Aşk ve Savaşla Yoğrulan Öyküsü 141
15. Kara Tren Nostaljisi 148
16. İstanbul'da Kutlayamadığım Bir 19 Mayıs 162
17. Piraye'nin Köşkünde: İzgen Öksüzcü ve Memet Fuat ile... 166
18. Sonsuzluğa Yürümek... Hem de İstanbul'da... 172
19. İstanbul'da Yaz Biter, Aşk Bitmez! 183

20. "Perişan Sevgilime" Kitsch Elbise: Gökdelenler ve AVM'ler 190

Epilog I: Bir Distopya: 3000 Yılında İstanbul 199

Epilog II: Distopyaya Karşı: 3000 Yılında Bir İstanbul Hayali 208

Kaynakça 216

Dizin 219

Giriş

Ben "Eski İstanbul"da doğdum...

Gerçek "Eski İstanbul"da:

Hem "Tarihsel Yarımada" anlamındaki "Eski İstanbul"da... Hem de politikacılar tarafından perişan edilmeden yani "Menderes'in eli değmeden önce" anlamındaki "Eski İstanbul"da.

Bu kente, onun perişan edilmeden önceki haline âşık oldum ben. Ama politikacılar gibi "yağmalamak", "onu tüketerek servetime servet katmak" üzerine kurulu bir aşk değildi benimki.

Benim aşkım:

Ne kadar perişan edilmiş olursa olsun, onun kollarında aynı anda hem eskiyi anımsamak, hem de bugünü yaşamak...

Onu seyretmek... Onu, kılcal damarlarında, incecik, dar, parke taşlı, inişli yokuşlu sokaklarında dolaşarak hissetmek...

Onun, her dilden aşk nağmeleri fısıldayan, dalga, yaprak ve rüzgâr seslerini dinlemek... Çigan melodileri ile Viyana valslerinin, Mozart'ın nağmelerinin Dede Efendi ve Itri bestelerine karıştığı müziğiyle bütünleşmek...

Mısır Çarşısı'nın baharatları ile, Vahdettin'in Köşkü'ndeki ıhlamurların ve çam ağaçlarının birbirine karışan, insanı sarhoş eden kokularıyla kendimden geçmek...

Yahya Kemal Beyatlı gibi ona bir tepeden bakmak...

"Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!
Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer.
Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul!
Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer."

diyebilmektir.

İstanbul sadece beni ve Yahya Kemal'i kendine âşık etmemiştir. Örneğin, sanat ve düşün alanlarında Yahya Kemal ile karşıt kampta yer almış olan Orhan Veli de ona âşıktır:

Ben Yahya Kemal'in şiirinde olduğu kadar, Orhan Veli'nin aşağıdaki dizelerinde de kendi duygularımı bulur, onun gibi gözlerim kapalı, İstanbul'un değişik semtlerden gelen farklı doğa ve insan seslerini dinleyebilmek isterim:

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar, ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda,
Sucuların hiç durmayan çıngırakları
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Kuşlar geçiyor, derken;
Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.
Ağlar çekiliyor dalyanlarda;
Bir kadının suya değiyor ayakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinlemek, koklamak, seyretmek, hissetmek, tatmak yani onu yaşamak, onunla bütünleşmek; sonra da bu yaşadıklarımı sonsuza kadar defalarca duyumsamak, özümsemek...

Özetle, hem platonik, hem de tensel, onunla özdeşleşen, onun Roma'dan, Bizans'tan, Osmanlı'dan gelen ve Cumhuriyet'le yoğrulan kültürüyle, "İstanbul Türkçesi" denilen diliyle, "İstanbul Efendisi" denilen nezaket ve terbiye timsali kişilik özellikleriyle, her dilden, her dinden, her mezhepten, her ırktan, her milliyetten İstanbullular ile barış içinde yaşayarak kentle bütünleşen, onun içinde eriyen gerçek bir aşk!

İşte bu kitap benim İstanbul'a olan "Sonsuz Aşkımın" öyküsüdür.

* * *

Kışları şimdi yerinde bir banka şubesinin olduğu Çarşıkapı'da Pekit Evi'nde, Nişantaşı'nda şimdi yerinde bir AVM'nin yükseldiği Şişli Terakki Lisesi'nde, yazları Çengelköy tepelerinde, şimdi devlet tarafından el konulmuş olan Vahdettin'in Köşkü'nde büyüdüm.

İstanbul'u tecavüz edilmemiş haliyle tanıdım, sevdim, âşık oldum ve ne yazık ki, hoyratça paramparça edilmesine de tanıklık ettim:

Ne Menderes'in Aksaray'dan parmağını uzatıp işaret ederek, *"Buradan surları göreceğim"* dediği Topkapı yönündeki Millet Caddesi açılmıştı, ne de yine Aksaray'ı Edirnekapı'ya bağlayan ve artık bütün törenlerin yapıldığı Vatan Caddesi.

Bu yazıları yazarken, Millet Caddesi'nin adının Turgut Özal Caddesi, Vatan Caddesi'nin adının da Adnan Menderes Bulvarı olarak değiştirildiğini öğrendim. Ama hemen belirtmeliyim ki, 2019 yılında bile İstanbul halkı bu caddeleri eski adlarıyla anıyor.

İstanbul'un tarihi dokusunu ilk yok eden siyasetçi Adnan Menderes'tir. Millet ve Vatan caddeleriyle, birçok cami ile birlikte pek çok tarihsel yapıyı yıkmış, Eski Yarımada'yı bütünüyle tahrip etmiştir.

Sevgili Öner Ciravoğlu, *Fındıkzade, Bir Sur İçi Rüyası* adlı kitabında, 1950'lerde Şehremini İş Bankası müdürü olan Mustafa Kemal Sayıl'dan dinlediği bir anıyı şöyle aktarıyor:

Adnan Menderes'in Vatan ve Millet caddelerini açtırdığı günlerde müdür Mustafa Kemal Sayıl, *"Bir sabah işe geldiğinde müdür koltuğunda takım elbiseli, saçları briyantinli bir kişinin oturduğunu görür. 'Acaba yerime ani bir tayin mi oldu' diye düşünürken, koltuktaki adam tebessüm etmektedir. Bu kişi Adnan Menderes'ten başkası değildir."* (ss. 16-17)

Millet Caddesi'nin açılışı bizim aileyi doğrudan etkilemişti; çünkü dedemden kalma Tevekkül'deki ahşap konak, yolun karşısındaki Selçuk Sultan Camisi onun arsasına geri çekileceği için istimlak edilmiş, anneanneme yokuşun daha altında bir başka

kâgir ev alınmış, ahşap konağa alışık olan anneannem ise bu evde bir türlü mutlu olamamıştı.

* * *

Henüz perişan edilmemiş olan sevgili İstanbulumun o zamanki konaklarında mutfaklar hep çok genişti. Tabanları da büyük, bordo renkli, "malta taşı" denilen taşlarla döşeliydi. Anneannemin Tevekkül'deki, Hayriye teyzemin Bakırköy/Yenimahalle'deki konaklarının ve Çengelköy'deki Vahdettin'in Köşkü'nün mutfakları böyle taşlarla döşenmişti.

Anneannemin mutfağında, sade kahvesini pişirmek için mangala sürdüğüm cezvenin kaynamasını beklerken...

Vahdettin'in Köşkü'nde, dökme demirden yapılmış olan maltızın üzerinde kaynayan muhallebi tenceresini, dibi tutmasın diye sürekli karıştırırken...

Hayriye teyzemin konağındaki mutfakta, tulumbadan su çekerken...

Hep gözümün önünde olan o taşlar, belleğime adeta silinmez görüntülerle kazınmışlardır.

* * *

Bu kitapta, Menderes'le başlayan tahribattan önceki, 1950'lerin başındaki sevimli İstanbul'a âşık olan ve bu aşkını, günümüzde artık perişan olmuş, içinde yaşaması son derece güçleşmiş olan metropol İstanbul'a karşın, mazoşistçe sürdüren toplumbilim öğrencisi bir "çocuğun" anıları, gözlemleri, duygu ve düşünceleri yer alıyor.

Ben zaten geçmişi, bugünü ve geleceği aynı anda, birlikte yaşamayı bir zihin ve duygu jimnastiği olarak alışkanlık edinmişimdir...

O nedenle yazdıklarımı, sadece bir çocuğun anıları olarak değil, hem bir "çocuğun", hem bir "gencin", hem de bir "yetişkinin" üçgen prizmadan aynı anda ayrışarak yansıyan farklı renklerinin bütünü olan "sonsuz bir aşkın" görüntüsü olarak da ele alabilirsiniz.

Âşık olduğu kentin yağmalanışına, tahrip ve perişan edilişine tanık olurken, bu yağmayı, bu tahribatı engelleyemeyen, o acıları adeta kendi bedeninde ve ruhunda hisseden, mutluluğu sevgilisinden arta kalan zerrelerde ve doğada dolaşarak anılarında arayan bir toplumbilim öğrencisinin duygularını yani benim bu kente karşı neler hissettiğimi belki de Enis Batur'un *Cinlerin İstanbul*'u adlı kitabındaki şu satırlarda bulabiliriz:

"İstanbul beni dağladı, delik deşik etti, tek memesinden emzirdi, zehrini sırıngaladı içime, beni büktü, kırdı, canlı canlı yaktı, pıhtılaştırdı, uçurdu, itti, geri geçti,... içinden geçerken iç sesi kıldı. (s. 7)

Ben İstanbul'a sahip olamadım elbette; ama İstanbul bana sahip oldu; beşiğimi salladı, kalbimi dağladı, zihnimi kodladı; sardı sarmaladı, büyüttü, Ankara'ya, Amerika'ya yolladı, sonra bir bumerang gibi yine Ankara üzerinden bağrına geri aldı.

* * *

Her aşk bir tutsaklıktır:

Hem aşka, aşkın kendisine ve hem de maşuka, âşık olununa olan tutsaklık.

Bu kitapta yüreğinin ve zihninin zincirlerine karşın "dili çözülen" bir İstanbul tutsağının izlenimlerini okuyacaksınız.

Temmuz 2019
İstanbul, İkinci Ulus

İstanbul Aşkım, Sevgilimin Bağrında Doğmuş Bir Aşk Çocuğu Olmamdan...

Evet ben İstanbul'un bağrında, Nişantaşı'nda bir hastanede, gece yarısı doğmuş bir aşk çocuğuyum:

Hem de yaralı bir aşk çocuğu!

Felsefe öğretmeni İhsan Kongar'la felsefe/edebiyat öğretmeni Mesude Kongar aşkının, ağabeysinin ölümüyle yaralanan, ikinci aşk çocuğu!

Aniden sancılanması üzerine karısını palas pandıras hastaneye yetiştiren İhsan Öğretmen'in doğumdan sonra, sabaha karşı karısının elbiseleri omuzunda, yürüyerek eve dönerken bekçi tarafından hırsız sanılarak karakola celbedildiği bir aşkın çocuğu!

* * *

İhsan Kongar, Köprülü (Tito Veles) doğumlu, Üsküp'te büyümüş Makedonya göçmeni bir gençtir.

Ailesinin Tuva'dan Kırım'a, Kırım'dan Makedonya'ya geldiği söylenir.

İhsan, Balkan Savaşı sırasında, sokağın bir köşesinden düşman girerken, evdeki çaydanlığı bile yanan sobanın üzerinde kaynar bırakıp sokağın öbür ucundan kaçan bir ailenin, sonradan oğlu Emre Kongar'ın *Hocaefendi'nin Sandukası* adlı romanındaki

olumlu kahramana ismini verecek olan, mal müdürü Raşit Efendi ailesinin çocuğudur.

Raşit Efendi anavatana gelince, eşi Arnavut Türklerinden Gül Hanım, üç kızı ve iki oğluyla birlikte Kartal'a yerleşir; yeniden mal müdürü olarak atanır.

Gençliğinde babasına aynî vergi tahsilatında (getirilen ürün üzerinden tartı ile yapılan vergi tahsilatı) yardım eden İhsan, barfiks yapan, sportmen bir çocuktur.

Kimlikleri milliyetten çok din üzerinden tanımlanan bütün Balkan Türkleri gibi namazında niyazındadır.

Babası, vergi tahsilatında kendisine yardım etmesini istediğinde, Kuran'a el bastırarak, halkın malının tartılmasında hile yapmayacağına dair ona yemin ettirir. (Malum vergi "ondalık" anlamına gelen "aşar": Halkın ürettiği malın onda birinin tartılıp vergi olarak alınmasıyla tahsil ediliyor.)

İhsan Kongar, bu olayı, sonraları, "*Gençliğimde dindarlık, beni hile yapmaktan korumuştur*" diye gülerek anlatırdı.

İhsan, öğretmen okulunda öğrenciyken, bir İstanbul kızı olan Mesude ile tanışır ve büyük bir aşk başlar.

Ne var ki, İhsan ilkokul öğretmenliği eğitimi görmekte, Mesude ise Edebiyat Fakültesi'nde yüksek tahsil yapmaktadır.

Medresetül Kuzat (Hukuk Mektebi) müderrislerinden, Alaçam doğumlu, ailesi Anadolu'dan Yanya'ya gitmiş, Yanya'dan Karadeniz'e oradan da İstanbul'a gelmiş olan Hasan Fehmi Efendi ile Midilli göçmeni Cemile Hanım'ın kızı olan İstanbullu Mesude, "*Ben lise öğretmeni olacağım, sen de Yüksek Öğretmen Okulu'na gitmeli ve lise öğretmeni olmalısın*" diyerek göçmen çocuğu İhsan'ı Yüksek Öğretmen Okulu'na girmeye teşvik eder.

Aşk büyük, ilişki ciddi ve derindir:

İhsan önce iki yıl Yüksek Matematik okur, sonra Felsefe bölümüne geçer. Bütün hayatı boyunca da "*Yüksek Matematik bilmeyen iyi felsefeci olamaz*" diye övünür.

Sonunda iki sevgili, ailelerinin de onayını alarak nişanlanırlar.

Ama dönem, savaştan yeni çıkmış, yoksul halkın verem, trahom ve sıtma pençesinde kıvrandığı dönemdir.

Mesude'nin küçük erkek kardeşi Ziya'yı İstanbul'daki Mülkiye Mektebi ikinci sınıfında öğrenciyken öldüren dönemin belası, "ince hastalık" yeni nişanlanmış olan İhsan'ı da yakalar.

Bu arada okul bitmiş, İhsan'ın tayini İzmir'e çıkmıştır.

İhsan, verem olduğunu Mesude'ye bir mektupla bildirir ve hasta olduğu için nişanı bozmalarını önerir.

Mesude cevaben yazdığı mektupta "*Ben bir defa severim ve sonsuza kadar severim; seni sevdim, gerekirse sonsuza kadar beklerim*" diye yanıt verir.

İki sevgilinin birbirlerinden ayrı olduğu yıllarda İhsan'ın zamanını nasıl geçirdiğini, İzmir'de onunla birlikte öğretmenlik yapan, sonradan Işık Lisesi müdürü olan Sacit Öncel, "*Biz geceleri çapkınlığa çıkardık, İhsan, 'Ah Mesude' diyerek evde oturup ağlardı*" diye anlatır.

Dört yıl nişanlı kalan sevgililer, sonunda, İhsan'ın biraz iyileşmesi ve İstanbul'a tayin olmasıyla evlenirler.

İhsan, Mesude'nin, şimdi yerinde cadde üstündeki Selçuk Sultan Camisi olan Haseki'deki ahşap konağına iç güveysi gelir.

Doktorlar, veremle zayıf düşen bünyesini güçlendirmek için İhsan'a her gece bir bardak kırmızı şarap içmesini önermişlerdir ama kayınpeder ulemadan bir müderristir, onun sofrasında bu nasıl olacaktır?

İhsan eczaneye gider, bir boş şişe alır, üzerine "Kuvvet Şurubu" etiketi yapıştırtır ve şarabı içine koyup masaya getirir. Beş kızının beşini de okutmuş ve öğretmen yapmış olan müderris kayınpeder olayı fark ederse de hiç bozuntuya vermez, anlamazlıktan gelir; Kongar ailesi Mesude'nin hamile kalması üzerine Çarşıkapı'daki Pekit Evi'ne taşınana kadar bu düzen böyle devam eder.

* * *

1935 yılında iki felsefe öğretmeninin birinci çocuğu Engin doğar.

Engin büyük bir özenle büyütülür.

Lise fen kolunda okumasına karşın, babası tarafından özel olarak felsefe dersi verilir.

Liseden sonra, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimar Mühendislik bölümüne girer.

Bir yandan şiir ve öykü yazmakta, öte yandan lisanslı sporcu olarak kürek, yüzme, boks, eskrim ve dağcılık yapmaktadır.

Arkadaşları tarafından sevilen ve sosyal olarak çok aktif olan Engin, fakültenin öğrenci derneğinde de ikinci başkanlığa seçilmiştir.

Annesi, tehlikeli olduğu için, dağcılık yapmasından memnun değildir; Engin annesini *"Anneciğim, dağcılıkta macera, tehlike yoktur, spor için normal yürüyüş gibi tırmanış vardır"* diye teselli eder...

Ve bir 1956 yılı Ekim ayının başında, Aladağlara gittiği bir dağcılık seferinden ölüm haberi gelir.

Engin'den altı yıl sonra doğan ailenin ikinci çocuğu Emre aslında kız beklenmiş, doğum sonrası için pembe takımlar hazırlanmıştır ama ikinci evlat da erkek olur.

Annenin ikinci hamileliği sırasında Hitler'in orduları sınıra dayanmıştır. İstanbul'un boşaltılması konuşulmaktadır. Çocuğu doğurup doğurmamak bile tartışılır. Kongar ailesi, sonunda, *"Hitler Türkiye'ye girerse, ha İstanbul, ha Ankara, fark etmez"* der ve İstanbul'dan ayrılmaz; çocuğun da doğurulmasına karar verilir.

Emre 1941 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın en civcivli döneminde, Hitler'in tehdit ettiği Türkiye'de, ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girmesine yol açan Pearl Harbor baskınından yaklaşık 2 ay önce bir aşk çocuğu olarak, Nişantaşı'nda bir hastanede doğar.

Daha sonra çocukluk ve ilk gençlik çağını, Çarşıkapı ve Çengelköy'le birlikte yaşadığı Nişantaşı'nda, ahşap konakların yerine AVM denilen alışveriş merkezlerinin ve otoparkların yapıldığını görerek kahrolacaktır!

* * *

Hayatının idolü olarak gördüğü ağabeyi Engin öldüğünde Emre 15 yaşındadır:

Anne babasının özenle yetiştirdiği 21 yaşındaki ağabeyinin ölümünün aileyi nasıl yıktığını görür ve *"Keşke onun yerine ben ölseydim, bu kadar üzülmezlerdi, babam yüreğine inip ölmezdi, aile dağılmazdı,"* der.

Ağabeyinin ölümü üzerine kendine biçtiği ömür 30 yıldır. Bu nedenle çılgın gibi çalışır, ilk üç kitabı 30 yaşının başında yayınlanır; şimdi 80'nine merdiven dayamış olduğu bir dönemde, "bilgisayar tuşlarına basarak kaleme aldığı" bu satırları yazarken kendi kendine acı acı gülümseyerek mırıldanır:

"İstanbul aşkı 'acıyı bal eylemeden' yaşanamazdı ve yazılamazdı zaten!"

* * *

Evet ben de bir aşk çocuğuyum:

Perişan edilmiş bu kente hâlâ umutsuzca âşık olan yaralı bir aşk çocuğu!

(Görsel açıdan İstanbul'u ölümsüzleştiren çok kitap vardır. Bunların en güzel ve özgünlerinden biri Şakir Eczacıbaşı'nın *Visions of Istanbul*'udur.)

İstanbul'a Âşık Olmak: Sonsuzluğa Köprü Kurmak!

Sevgili okurlarım, siz doğduğunuz andan bugüne, bu saate, bu satırları okuduğunuz şu ana kadar kaç kez yaşadınız?

Ben en az üç kez yaşadım.

Dolayısıyla İstanbul'a da en az üç kez âşık oldum:

Önce yaşayacaklarımı hayal ederken...

Sonra yaşarken...

En sonra da yaşadıklarımı anımsarken.

Hele bu "yaşadıklarımı sonradan anımsamak" var ya:

Beni neredeyse sonsuz kez aynı aşk ateşiyle yaktı.

* * *

Örneğin, sevgilimle, onun bodrum katındaki dairesinde buluşmayı hayal ederken...

Buluştuğumuzda...

Buluştuktan sonra o güzel birlikteliği (bugün bile) aynı heyecanla anımsarken...

Bir sinagog, bir kilise ve bir caminin sırt sırta aynı mekânda bulunduğu dünyadaki tek mekân olan Ortaköy'e en az üç kez âşık oldum.

* * *

Örneğin annemle alışverişe çıkmadan önce...

Alışveriş yaparken...

Eve döndükten sonra o tatlı yorgunlukla gezdiğimiz dükkânları anımsar, paketleri açarken...

Sonradan çatısında James Bond filminin çekildiği Kapalıçarşı'ya, Mahmutpaşa'ya, Çemberlitaş'a, Çarşıkapı'ya Beyazıt'a, en az üç kez âşık oldum.

Meşhur Çemberlitaş Turşucusu'nun acı turşu suyunun, Laleli'deki Koska Helvacısı'nın sakız helvasının tadı hâlâ damağımdadır; çünkü onları hep anımsarım.

* * *

Örneğin evden okula giderken, okuldan eve dönerken, kimi zaman avucumdaki sıcacık eli hissederken, yaşayarak...

Okula gidip geldikten sonra yaşadıklarımı anımsarken...

Sınıf atlamak isteyen sonradan görmelerin işgaline uğrayan Nişantaşı'na, Harbiye'ye, Osmanbey'e, Maçka'ya, İstanbul'un işgali/yağması öncesi yaşadığım her olayda, en az üç kez âşık oldum.

Şişli'de Site Sineması'nda suarelerden önce İlham Gencer'in canlı müzikle yaptığı reklam programları, Harbiye'de perdesi çivitlenmiş gibi hafif mavi olan Konak Sineması'ndaki buluşmalar, el ele tutuşmalar belleğimden hiç silinmedi.

Bayramlarda İstanbul'u bir ucundan ötekine dolaşmak bu kente duyduğum büyük aşkı, çocukluğun mutlu bayram izlenimleriyle perçinledi.

* * *

Yaşamımdaki güzelliklerin hepsini en azından üç farklı boyut olarak hayal ettiğim, yaşadığım ve anımsadığım için bu kitapta da İstanbul'u bu çok boyutlu zaman içinde anlatacağım:

Kimi zaman Hz. Süleyman'a giderek efsanelerine dalacağım, kimi zaman camilerini dolaşacağım, kimi zaman tatil yerlerindeki aşkları anlatacağım.

Dilerim bu "Çok boyutlu zamandaki sonsuz İstanbul aşkımı" okurlarıma yeterince aktarabilirim.

Çünkü, bu kent ancak "çok boyutlu bir zaman içinde çok boyutlu bir aşk ile" yaşanır ve onu ancak bu aşkı tadan anlar.

Ben her an, her olayda, her duygu ve düşünce bağlamında zamanı daima üç boyutlu yaşarım:

Geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman, benim üç boyutlu yaşamımın da temelini oluşturur.

Örneğin, aşkı yaşarken, sadece şimdiki zamanı değil, geçmişi ve gelecekte yaşayacaklarımı da düşünür, aşkın büyülü gücünü üçe katlarım.

Bir kitabı yazmaya başlamadan önce, onu yazmanın heyecanını yaşar ve yazarken, yayınlandıktan sonraki tatmini zihnimde ve yüreğimde canlandırırım.

Bence bir kitabın, bir köşe yazısının hayal âleminde yazılmaya başlanması, sevgiliyle buluşmadan önce, o buluşma anını beklerken yaşanan heyecanın tadını almak gibidir.

Yazmayı planlamak: Sevgiliyi/sevişmeyi beklemek...

Yazmak: Buluşmanın heyecanını yaşamak...

Yayınlamak: Vuslattır.

Ben bu süreci üç boyutlu zamanda, önceden, yaşarken ve sonradan üç kez düşünerek ve hissederek, üstelik bu düşünce ve duyguları çok sık tekrarlayarak zamanın sonsuzluğu ile bütünleşirim.

Bu kitabı da yazmaya başlamadan önce hayalimde canlandırdım.

Şimdi yazarken yine çok heyecanlanıyorum.

Yayınlandıktan sonra bu heyecanım doruğa çıkacak...

Ve ölene kadar benimle birlikte olacak; siz okurlarımla aramdaki bağı sonsuza kadar canlı tutacak.

* * *

Mademki İstanbul'u, sonsuz bir aşk, geçmiş bir anı, güncel bir yaşantı ve bir gelecek olarak algılamaya ve aktarmaya çalışıyorum, öyleyse hayatı üç boyutlu olarak yaşamanın ve üçe katlamanın sırrına bir başka beceri daha ekleyeyim; belki bu satırları okuyanların ve özellikle de İstanbulluların bu kenti yaşarken işlerine yarayabilir:

Göreli/değişken olan insan bilinci, mutlak olan zamanı, hızlandırabilir ya da yavaşlatabilir:

Çünkü zaman, onu düşündüğünüzde, gözlemlediğinizde yavaşlar, onu düşünmediğiniz, başka işlerle meşgul olduğunuzda hızlanır.

Sevgilinizi beklerken, saate hiç bakmayın, sevdiğiniz bir işle meşgul olun, zaman çabuk geçer, sevgiliniz bir an önce gelir...

Buluştuğunuzda, zaman bilincinizi yitirmeyin. Ara ara saate bakın (tabii sevgilinize göstermeden!), ayrılık saatine kadar hâlâ vaktiniz kaldığını fark edin, zaman daha yavaş geçer, sevgilinizle birlikte geçirdiğiniz dakikalar, saatler, uzar.

* * *

İşte benim için yaşamın anlamı:

Sevmek ve üretmek!

Aşk ve yazı:

Öncesi, şimdisi ve sonrasıyla...

Üç zaman boyutunda üç kez yaşayıp, bunu sonsuz kez anımsayarak...

Bilincimle zamanı yavaşlatıp hızlandırarak...

Çok boyutlu zamanda çok boyutlu aşkı, ömür boyu, sonsuzluğa kadar yaşamak!

İstanbul'u sevmek...

İstanbul'u yaşamak...

İstanbul'u anımsamak...

İstanbul'u yazmak...

Sınırlı ve sonsuz zaman karşısında sıfır olan ömrümü sonsuzluğa kavuşturmak!

Çok Kimlikli Perişan Bir Sevgili

Aşk ve İstanbul; aşkı ve İstanbul'u yazmak;

Peki hangi İstanbul'u?

Menderes öncesi zarafetini koruyan gerçek İstanbul mu?

Menderes sonrası traktörleşen tarımın dışarı verdiği göçlerle önce büyük bir "gecekondu", moda deyişle "varoş" haline gelen ve sonra da neo-emperyalist ve neo-kapitalist metropolleşmeye kurban edilen, hormonlu büyüme kurbanı perişan İstanbul mu?

Bu kitapta daha çok "Eski İstanbul"dan izler bulacaksınız; 1950'den hele hele 1960'tan sonra doğanların ya da kente gelenlerin pek de bilmediği veya yaşamadığı kentten izler!

* * *

Biraz da Attilâ İlhan'ın Ankara günlerinde –sonradan Erol Manisalı'ya, *"Beni Ankara'da genç sosyal bilimciler, Emre Kongar yeniden keşfetti"* dediği yıllarda– "Hangi" sorusuyla yazdığı diziye bir saygı/sevgi göndermesi yaparak *Hangi İstanbul* diye sorunca karşıma son derece karışık ve karmaşık bir kimlik sorununun çıktığını gördüm:

Benim sevgilimin gerçek kimliği neydi?

Çöken Osmanlı'nın yozlaşmış payitahtı mıydı...

Yoksa yepyeni Cumhuriyet'in çağdaş demokratik kültürünü temsil eden bir müze-kent miydi?

Kaç kişiliği ve kaç ismi vardı?

Tevfik Fikret'in İstanbul'u

İstanbul'u tanımak için sadece Tevfik Fikret'in "Sis" şiirine baktığımda bile tüylerimi ürperten pek çok çelişkili kimlikle karşılaştım.

Acaba bu kent, *"tozlu ve heybetli bir yoğunluk"*tan ibaret miydi?

Bir *"zulümler sahası"* mıydı bu kent?

"Facialarla mı donanmıştı?"

"İhtişamın hem beşiği hem de mezarı mıydı?"

Yoksa bir *"kraliçe"* miydi:

"Doğu'nun öteden beri imrenilen eski kraliçesi!"

Bu *"kentin bağrında sefahate susamış kanlı sevişmeler mi yaşanırdı?"*

Benim âşık olduğum kent, sadece bir *"köhne Bizans"*, *"büyüleyici koca bir bunak"* mıydı?

Bir *"bakire"* miydi benim sevgilim, yoksa *"Bin kocadan artakalan"* mıydı?

* * *

"Aşkın gözü kördür" derler, yukarıdaki bu soruların yanıtları ne olursa olsun, ben İstanbul'a âşıktım, hâlâ da aşığım:

Aşkı bu kentte tattım; ihanete de bu kentte tanık oldum.

Zaten anlatacağım kuruluş efsaneleriyle karşılaştığımda bu soruların niçin sorulduğunu, İstanbul'un neden yapısına zehirli su katılmış bir kent gibi görüldüğünü ve bu kentte neden hem aşkın hem de ihanetin birlikte yaşandığını daha iyi anlayacaktım.

* * *

İstanbul'u çöken bir imparatorluğun, ceberrut bir zulmün payitahtı olarak mahkûm eden Tevfik Fikret ne diyor:

"Cana yakın, hem de en kirli kadınlar gibi; içerinde coşan ağıtların hiçbirine aldırış etmeden; sanki bir hâin el, daha sen şehir olarak kuruluyorken, lânetin zehirli suyunu yapına katmış gibi; zerre-

lerinde hep riyakârlığın pislikleri dalgalanır; içlerinde temiz bir zerre aslâ bulamazsın; hep riyânın çirkefi; hasedin, kâr gütmenin çirkeflikleri; yalnız işte bu...

Acaba İstanbul dünyanın en *"koca kahpesi"* midir?

Sadece *"Kaatil kuleler, kal'ali ve zindanlı saraylar"*la mı doludur?

Yahya Kemal'in İstanbul'u

İstanbul, Osmanlı'nın çöküş dönemindeki zillet ve baskı rejiminden kurtulduktan ve Cumhuriyet aydınlanmasının ışığıyla yıkandıktan sonra bambaşka görünür bir başka şaire, Yahya Kemal Beyatlı'ya:

"Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer," dedirtir Büyük Şaire.

* * *

Yahya Kemal, *Aziz İstanbul* adlı kitabında *"Türkler İstanbul'u, 1453'te, Bizans'tan bir vîrâne halinde tevarüs ettiler..." (miras olarak yıkılmış halde devraldılar)* diyor.

Benim sevgili kentim Türklerin eline geçince, *"Bir asır sonra, o zamanki Avrupa'nın hem en büyük, hem en ihtişamlı hem en güzel şehri haline"* geldi diyor:

"Türklüğün medenî kaabiliyeti, lâtinlerin medenî kabiliyetinden yüksekti. Lâtinler dördüncü Haçlı Ordusu'yla 1204'te İstanbul'u zaptettiler ve şehre kendileri yerleştiler.

Bu istilânın nasıl bir fâcia olduğunu yine Avrupa vak'anivüsleri ve o zamandan beri târihçileri iyi yazdıkları için bir kelime ilave etmeğe lüzum yoktur.

Firenk hâkimiyeti İstanbul'da 57 sene sürebildi. 1261'de Lâtin İmparatoru, hükûmeti ve ordusuyla çekildiği vakit arkasında bir vîrâne bıraktı. Paleologlar, o vîrâneyi, yüz doksan sene süren hâkimiyetleri zamânında mâmûr edemediler. İşte Türklerin 1453'te buldukları İstanbul bu vîrâneydi." (ss. 10-11)

Anadolu'ya yapılan Haçlı Seferleri'nin ve Moğol İstilası'nın İstanbul'un fethini 350 yıl geciktirdiğini belirten (s. 39) Büyük Şair, Türklerin kente yaptıkları katkıları şöyle anlatıyor:

"Ölümü mânevi bir istirâhat gibi gösteren mezarlıklar şehri'nin güzelliği hâricinde Eyüb asırlarca bir irfan kaynağı oldu.

Üsküdar Bizans devrinde küçük bir Chrysopolis şehriydi. Türkler zamanında çok genişledi. Çamlıca tepelerine kadar yükseldi.

Boğaziçi Bizans zamanında yoktu... Boğaziçi doğrudan doğruya Türklerin eseridir.

Fetihten sonra Türklerin İstanbul içinde binâ ettikleri câmîlerin adedi ve mîmârî kıymetleri gözönüne getirilirse şehri Bizans zamânında olduğundan daha fazla mîmârî manzumeleriyle süslemiş oldukları görülür. (ss. 12-13)

Kentin Bizans'tan Osmanlı'ya dönüşüm tarihi hakkında Tarih Vakfı'nın yayınladığı bir önemli eser de, Stefanos Yerasimos'un *İstanbul, İmparatorluklar Başkenti*'dir.

Yahya Kemal'in ve Yerasimos'un anlattıklarını İstanbul'un haritaları bağlamında izlemek de çok ilginçtir.

Örneğin, Ayşe Yetişkin Kubilay'ın hazırladığı *İstanbul Haritaları 1422-1922* İstanbul'un gelişmesini haritalarla çok güzel anlatan bir eserdir.

Enis Batur ve Yahya Kemal de Sanki Benim Duygularımı ve Bu Kitabı Anlatıyor

"İstanbul'da çok zaman yaşamış, yaşadıkça birçok semtlerini sevmiş, sevdikçe onları, zamânın derinliğine doğru, enine boyuna öğrenmiş bir insan, yaşı ilerledikçe, öğrendikleriyle o kadar dolar ki, bu şehrin sonu gelmez güzellikleri olduğuna inanır.

İstanbul'u uzun müddet yakından tanımağı merâk edenlerde daima bu kanâat vardır.

Denilebilir ki İstanbul'u, Üsküdar'ı ve Boğaziçi'ni her tepeden, her kıyıdan, her köşeden, her mevsimde, sabah, öğle, akşam ve ge-

ce saatlerinde, derinden derine seyredecek bir sanatkâr kaç türlü yeni güzellik bulur; bunların koleksiyonunu tamamlamağa bir insan ömrünün yetmeyeceğine karar verir.

İstanbul'da güzelliğin her çeşidi bu kadar zengindir.

Hem bu bir sanatkârın yalnız göze çarpan tarafı anlamasına âittir. Yoksa göze çarpmıyan târih hâtıralarıyle dolu bir muhayyile (hayal gücü), derûni (içsel) bir İstanbul içinde yaşamakla çok daha geniş bir âlem duyar". (s. 75)

İşte sevgili okurlarım, yukarıdaki bu satırlar, âşık olduğum kenti ve bu kentte hem kentin hem kalbimin derinliklerinde yaşadıklarımı size aktarmaya çalıştığım bu kitabı en iyi betimleyen satırlardır.

Baba dostum, soframızdaki konukluğuyla yetiştiğim Büyük Şair burada da duygu ve düşüncelerimi siz okurlarıma aktarmakta yardımcı oluyor.

Devrimci Vedat Türkali'nin Kurtarılmayı Bekleyen İstanbul'u

Tevfik Fikret'in Osmanlı payitahtı olarak aldığı İstanbul'u andıktan sonra Vedat Türkali'nin Eylül 1944'te Akşehir'de yazarak "Sis Şairine" ithaf ettiği "Bekle Bizi İstanbul" şiirindeki "Perişan Sevgilim"in, egemen sınıflarca ırzına geçilmiş bile olsa, umutla devrimciler tarafından kurtarılmayı bekleyen kimliğini ve bu kimliğe olan özlemi anımsamamak olmaz:

Salkım salkım tan yelleri estiğinde
Mavi patiskaları yırtan gemilerinle
Uzaktan seni düşünürüm İstanbul
Bin bir direkli Halicinde akşam
Adalarında bahar
Süleymaniye'nde güneş
Hey sen güzelsin kavgamızın şehri

Boşuna çekilmedi bunca acılar İstanbul
Bekle bizi
Büyük ve sakin Süleymaniye'nle bekle
Parklarınla köprülerinle kulelerinle meydanlarınla
Mavi denizlerine yaslanmış
Beyaz tahta masalı kahvelerinle bekle
Ve bir kuruşa Yenihayat satan
Tophanenin karanlık sokaklarında
Koyunkoyuna yatan
Kirli çocuklarınla bekle bizi
Bekle zafer şarkılarıyla caddelerinden geçişimizi
Bekle dinamiti tarihin
Bekle yumruklarımız
Haramilerin saltanatını yıksın
Bekle o günler gelsin İstanbul bekle
Sen bize layıksın

Sanıyorum, sevgilimin perişanlığını Vedat Türkali çok iyi anlatmış. Ne yazık ki, o perişanlık artarak sürüyor ve İstanbul, her seçimde daha büyük bir iştiyakla kurtarıcısını bekliyor...

Belki de kavuştu bile ama henüz bilmiyor!

İstanbul'un Gerçek Adı Nedir?

Din-Tarım toplumları döneminde önce parçalanan Roma, sonra Bizans, en sonra da Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olarak dünyayı yöneten İstanbul'un elbette bütün kültürlerde, bütün dillerde farklı isimleri olması doğaldır.

Bu konudaki kaynakların başında Evliya Çelebi gelir. Osman Nuri Ergin de bu araştırmaları günümüze taşıyan değerli bir bilim insanıdır.

Değerli yazar Niyazi Ahmet Banoğlu *Tarihi ve Efsaneleriyle İstanbul Semtleri* adlı kitabında bu bilgileri derlemiş ve okurlarına sunmuştur. Banoğlu'nun kitabı İstanbul üzerine yazılmış mütevazı bir ansiklopedi niteliğindedir.

* * *

"Perişan Sevgilim"in adı Batı dillerinde hiç kuşkusuz kendi kültürlerine göre biçimlenir:

Bizantiyon, Neo Roma, Constantinopolis (Konstantinopl) genel olarak bu güzel kent için kullanılan isimlerdir.

Doğu toplumları da bu güzel kente kendi kültürlerine uygun isimler vermişlerdir:

Konstantiniye, Dersaadet ve Biladıselâse, Deraliye, Darüssaltana, Darülhilâfe, İslambol, İstanbul ve Âsitâne.

Evliya Çelebi'ye göre İstanbul'un çeşitli dillerdeki isimleri şöyledir:

Latince Makedonya, Süryanice Yankoviçe, Frenkçe Yegfuriye, Moskofça Tekfuriye, Rumca Grandoye, Macarca Vezenduvar, Lehçe Kanatorya, Çekçe Albana, İsveççe Harkliyan, Felemenkçe İstefaniye, Arapça Konstantiniyei Kübra, Farsça Kayser-i zemin, Hintçe Tahtı Rum, Moğolca Çakodurkan.

* * *

N. A. Banoğlu, İstanbul'un çeşitli adlarının anlamlarını şöyle açıklar:

Bizantiyon: Bizantiyon adı, şimdiki Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yerde bir şehir kurmuş olan Megara kralı Bizas'ın isminden gelir. Bizantiyon'un kuruluş tarihi Milattan önce 660 senesi olarak gösterilir.

Neo Roma: Yeni Roma demektir. Roma İmparatoru Büyük Konstantin Roma'dan memnun değildir. Roma'dan ve barbarların hücumlarından uzaklaşmak için yeni bir hükümet merkezi kurmayı düşünmüş ve Licinius'u M.S. 300'de yendikten sonra buraya yerleşmiştir.

Konstantinopolis: Konstantin zamanında bu şehre önce Neo Roma denilmişse de biraz sonra Konstantin şehri manasına gelen adı onun yerine geçmiştir. Bu olaya göre İstanbul'un hükümet merkezi oluşu 11 Mayıs 330 tarihine rastlar.

Konstantiniye: Doğu kültürü, bilhassa Araplar, Konstantinopolis adını bu şekle çevirerek kullanmışlar ve Hz. Muhammed de bu adı İstanbul hakkındaki sözünde kullanmıştır.

Osmanlılar Konstantiniye'yi sikkelerinde ve bazı yazışmalarında kullanmışlardır. Yazışmalarda önüne bir de Mahmiyye sıfatı ilave edilirdi.

İslambol: İstanbul'un fethinden Kanuni'nin yükseliş devrine kadar Müslüman nüfusu seneden seneye çoğalınca şehrin çehresi tamamıyla İslam lehine değişmiş olduğundan Müslümanların çoğunluğundan esinlenilerek şehre "İslambol" adı verilmiştir.

Bu ad, III. Ahmet zamanından III. Selim devrinin sonuna kadar basılan sikkelerde görülür. Daha sonraları ve Batılılaşma cereyanları kuvvetlendiği sıralarda bırakılarak sikkelere yine Konstantiniye adı basılıp Osmanlı hükümetinin ortadan kalktığı tarihe kadar böylece devam etmiştir.

Dersaadet: Bir kısım dilciler, tabirin doğrusu der-i saadet yani saadetin kapısı'dır derler. Bu gibiler mutluluğun, mes'ut olmanın kapısı İstanbul'dadır, bu şehre gelen ve burada yerleşenler her türlü saadete ererler diye açıklama yaparlar. Bu iddia, bir bakıma doğru olabilir. Hakikaten asırlarca İstanbul halkı taşraya nispetle refah içinde yaşamış, askerlik yapmamış, bir kısım vergileri vermemiş, bu güzel şehirde yan gelip yatmışlardır.

Oysa tâbirin aslı dar-ı saadet yani saadet evi'dir.

Bunda da ilkin Saadetlü padişahın evi ve sarayı kastolunmuş, sonra bütün şehre Dar-ı Saadet denmiştir.

Darüssaâde: Dersaadet tâbirinin Arap gramerine göre yazılan ve kullanılan şekli bunu gösterir.

Dersaadet ismi bilhassa posta haberleşmesinde İstanbul yerine kullanılırdı.

Derâliye: Doğrusu Dar-i Devlet-i Âliye-i Osmaniye'dir. Bunun Türkçesi, "Yüce Osmanlı Hükümetinin Şehri" demektir.

Bu isim de bilhassa posta haberleşmesinde kullanılırdı.

Darüssaltanat: Çok kere bundan sonra bir de "Seniye-i Osmaniye" kelimeleri eklenerek "Dar-üs Saltanat-üs Seniye-i Osmaniye" biçiminde ve daha çok İslam olmayan hükümdarlara yazılan mektuplarda kullanılırdı.

Darülhilâfe: Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethinden (1516) ve son Abbasî halifesi Elmütevekkil Alâllâhissâlis'ten hilâfeti aldıktan sonra kullanılmaya başlanılmıştır. Sonuna âliyeve islâmiye kelimeleri eklenerek "Dar-ül-Hilâfet-il-Âliyetül İslâmiye" şeklinde kullanıldığı da olurdu.

Âsitane: Bu isim sadece Âsitane olarak kullanılmıyor, çok kere "Âsitane-i Âliye-i Osmaniye şeklinde de yazılıp okunuyordu. Farsça sanılan âsitane'nin bu dilde manası eşik veya pabuçluk ol-

duğuna göre, bu ismin de Türkçesinin saadet eşiği ve yüce Osmanlı devletinin pabuçluğu gibi bir anlamı olur.

Banoğlu bu anlama itiraz ediyor ve şöyle diyor:

"... İstanbul'un asıl adı Astanpolis yani Astan şehridir. Astan İskitçe bir tabirmiş. Sonra Romalılar buna şehir manasına gelen Polis'i ekleyerek Astanpolis demişler. Bundan da İstanbul çıkarılmıştır...

İstanbul'un, fethinden 100 sene evvel şehri gezmiş ve görmüş olan Arap seyyahı İbni Batuta ile daha sonra gelip gören bir Fransız seyyahının şehir hakkındaki mütalâası da bu merkezdedir. İşte adını bütün şehre veren ve bugüne kadar yaşatan Astan da böylece surlar yıkılarak şehre katılan ve izi kalmayan İstanbul parçalarından biridir." (ss. 27-30)

Reşat Ekrem Koçu Ne Diyor?

İstanbul, hele de "Eski İstanbul" üzerine bir şeyler karalayıp da büyük tarihçi Reşat Ekrem Koçu'nun ünlü İstanbul Ansiklopedisi'nden yararlanmamak olanaklı değildir.

Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nin fasiküllerini ilk olarak 1944 yılının Kasım ayında yayımlamaya başlar. İlk dönemde ansiklopedinin ortağı ve sponsoru Cemal Çaltı adında bir "kereste tüccarı"dır.

Ortaklık 16. fasikülde sona erer. Artık Koçu için mali sıkıntı dönemi başlamıştır. 1951'de 34 fasikül çıkan ansiklopedinin yayınına son vermek zorunda kalır.

1958 yılında ansiklopedi fasiküllerin birleştirilmesiyle ciltler halinde yeniden yayına başlar.

Ne yazık ki, ansiklopedide İ harfine gelinmediği için İstanbul adı üzerine Reşat Ekrem Koçu'nun vereceği bilgilerden yoksunuz. Ama en azından âsitâne maddesinde neler dediğini aktarma şansımız var:

"ÂSİTÂNE-Farsça bir isim olup lügat mânası: Kapı eşiği, dergâh, hükümdar sarayı, payitaht, mahal, mevki, mevzi, yer, evliya

merkadi, tekkedir; Büyükşehir İstanbulun da isimlerinden biridir; Âsitânei Saadet, Âsitânei Saltanat, Âsitânei Devleti Aliyye, ve bundan kısaltılmış olarak Âsitânei Aliyye şekillerinde kullanılır. Aşağıdaki satırlar, tarih kaynaklarımızdan alınmış örneklerdir."

Reşat Ekrem Koçu, bundan sonra İstanbul'a "Âsitâne" dendiğine ilişkin Hicri 1001, 1069, 1227, 1262 yıllarından ve Evliya Çelebi'den kullanış örnekleri veriyor.

Bu örneklerden birinde İstanbullu biri için "Âsitânlı" denildiğini bile görüyoruz. (*İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, s. 1108)

Ünlü Sanat Tarihçimiz Semavi Eyice İstanbul İçin Ne Diyor?

Ünlü sanat tarihi profesörü Semavi Eyice de, benim Kültür Bakanlığı Müsteşarı olduğum sırada Ara Güler'in fotoğraflarına dayalı olarak Türkçe ve İngilizce olarak iki dilde hazırlattığım *İstanbul* adlı ansiklopedik tanıtım kitabında şöyle diyor:

"Eskiden yerleşmiş bir kanaate göre, Bizanslılar İstanbul'u adı ile değil, fakat büyüklüğünden dolayı sadece Şehir yâni Polis olarak ifade ettiklerinden, şehre demek istediklerinde eis ten polin (is-tin-polin) diyorlardı ki, bu terim İstanbul adının esası olmuştur.

Son araştırmalar göstermiştir ki İstanbul adı, daha Bizans devrinde hiç değilse daha 11. yüzyılda yerleşmişti ve Türkler burayı bu adla tanıyorlardı. İstanbul'un bunlardan başka zaman zaman ortaya atılmış fakat tutunmamış bazı isimleri daha vardır. Türk döneminde buraya, daha çok sıfat olmak üzere Dersaadet, Derâliye gibi isimler de verilmiş ve resmi işlemlerle paraların üstünde Konstantinopolis'in Türkçeleştirilmiş şekli olan Konstantaniyye kullanılmıştır.

Konstantaniyye adı, Osmanlı döneminde Sultan III. Mustafa tarafından 1761'de bir defa yasak edilmesine ve yerine İslâmbol adının kullanılmasının ferman edilmesine rağmen yine kullanılmaya devam edilmiş, ancak Cumhuriyet döneminde kalkmıştır." (s. 27)

Bu satırlardan da anlaşılıyor ki, sadece Batılılar değil, Osmanlılar da bu kente Konstantiniyye-Konstantinopl diyorlardı. İstanbul, Konstantinopl-Konstantaniyye olmaktan ancak Cumhuriyet'in ilanı ile kurtulmuştur.

İstanbul Üzerine Efsaneler ve Bir Yalan

İstanbul'un pek çok adı gibi, birçok kuruluş öyküsünün de olduğu ve değişik kaynaklarda çeşitli iddialar öne sürüldüğü bilinir.

İstanbul anılarımı yazmaya başladıktan sonra, çeşitli kaynaklara ve kent üzerine yazılmış olan farklı kitaplara da bakmaya çalıştım.

Pek çok uygarlığa ve imparatorluğa ev sahipliği yapmış olan bu kent hakkında hemen hemen her kültür bazı efsaneler yaratmış.

Bir Aşk ve İhanet Kenti Olarak Hz. Süleyman'ın İstanbul'u

Araştırmalarım sırasında ilk olarak Hz. Süleyman'a ait olan efsaneye rastladım. Kutsal kitapların öykülerinden esinlenen bu efsaneyi başka kaynaklardan da araştırdıkça ilginç bilgilere ulaştım.

Anlaşılan ilk kaynak Evliya Çelebi. O da gerçek olup olmadığı bilinmeyen Yanevan adlı bir Yunan tarihçisini kaynak olarak gösteriyor.

Evliya Çelebi'nin Erzurum'un kışın ne kadar soğuk olduğunu anlatmak için bir kedinin damdan dama atlarken havada donup kaldığını yazdığı düşünülürse, bazı tanıklık ve iddialarının biraz abartılı olduğu anlaşılır. Bu açıdan naklettiği bu efsanenin de "gerçekliği ve doğruluğu biraz kuşkuludur" denilebilir.

Ben çeşitli kaynaklardan bir araya getirdiğim bilgilerin birbirleriyle ilişkilerini kurunca ortaya aşağıda kaleme aldığım efsane (söylence) çıktı.

Bu öykü bir efsane olduğuna göre onu kendi üslubumla anlatmak hakkını da kendimde bulduğumu belirtmem gerek.

(Kuruluşu hakkında birçok efsane olan İstanbul'un günümüzdeki "ilahi" niteliğini vurgulayan bir kitap için Samet Altıntaş'ın *Boğazın Dört Muhafızı, Aziz Mahmud Hüdayi, Beşiktaşlı Yahya Efendi, Yuşa Aleyhisselam, Telli Baba* kitabına bakılabilir.)

Evliya Çelebi'ye Göre "İstanbul'u Hz. Süleyman Kurınuş..."

İstanbul, Hz. İsa'nın doğumundan bin bir yıl önce, dev cüsseli Golyat'ı, zekâsı ve taş fırlattığı el sapanı ile yenerek kral olan Hazreti Davut'un, hayvanlarla konuşabilen, bütün dilleri bilen, "Adalet Simgesi" oğlu Hz. Süleyman tarafından kurulmuş.

Bu nedenle de İstanbul, adalet arayan, her dilden her dinden mazlumların dertlerine derman bulmak umuduyla geldikleri, halkının "gasp edilen mazbataların hesabını sorduğu" bir kenttir.

Her ne kadar yağmacı politikacıların bağrına sapladıkları dikey yapılaşma hançeriyle yaralanmışa da, şırıl şırıl akan kaynak suları, yemyeşil çayırları, çam, çınar, selvi ve kavakları, tadına doyulmaz meyve ağaçları, envai çeşit çiçekleri ile bu kent adeta bir yeryüzü cennetidir.

Son yıllarda küresel ısınmayla tehlikeye giren tertemiz havası, bu kenti yüzyıllar boyunca, hayata küsenlerin, içine kapananların, ince hastalığa yakalananların şifa aradıkları bir yer haline getirmiştir.

Ayrıca taşı toprağı altındır İstanbul'un. Tek bir taşı bile bütün bir Acem ülkesine bedeldir.

Kuruluşu ise bir aşka dayanır. Bu açıdan İstanbul'a bir "âşıklar kenti" de denilebilir; o nedenle bir aşk çocuğu olan bu kitabın yazarı da bu efsaneyi sahiplenmiştir.

Ama tüm güzellikler yanında, şifa ve adalet aramaya gelenlerin kozmopolitliği ve çokluğu bu müstesna kenti insanlığın çirkin özellikleriyle de tanıştırmış ve İstanbul, kendisini, aşkın kendi içindeki kurdu olan ihanetten de sakınamamıştır.

Uzun sözün kısası, İstanbul, şifa arayan hastaların, adalet arayan mazlumların, zenginlik peşinde koşan maceraperestlerin ve yoksulların geldikleri, sığındıkları, umut bağladıkları "dünyanın en temiz havalı ve en güzel ve en değerli yeri" olan, içinde ihaneti de barındıran bir "âşıklar kenti"dir.

* * *

İstanbul'u kuran, adaleti ile ünlü Hz. Süleyman, aynen babası Hz. Davut gibi önce hükümdar, sonra peygamber olur. Mescid-i Aksâ'yı inşâ eder. Yemen'deki Saba Melîkesi Belkıs'ın dillere destan güzelliğini duyunca ona âşık olur, onu tahtıyla birlikte emrinde olan rüzgârlarla bir anda uçurup yanına getirterek evlenir.

Hz. Süleyman tahta çıkarken de Allah ona ne istediğini sorar; o da, bütün hayvanların dillerini konuşmak, rüzgârlara, cinlere, perilere, hayvanlara, insanlara hükmetmek ve adil olmak ister. Bu istekleri kendisi için değil, dünya üzerindeki tüm zalim hükümdarları ortadan kaldırmak içindir.

İşte dünyanın bir ucundan ötekine, kaftan kafa, insanlara, cinlere, perilere, arslanlara, kaplanlara, kurtlara, kuşlara, hükmeden, bütün dilleri konuşan, insan olsun, hayvan olsun, herkesin dilinden anlayan bu cihan imparatoru Hz. Süleyman'a tek bir kişi boyun eğmez; okyanus denizindeki Frendüz Adası'nda hüküm süren Saydun adındaki hükümdar Hz. Süleyman'ın egemenliğini kabul etmez.

Bu başkaldırıyı duyan Hz. Süleyman çok öfkelenir, hükmettiği bütün varlıkların yanına gelmelerini emreder. Bütün insanlar, hayvanlar, cinler, periler koşup gelirler, ordular düzerler ve Hz. Süleyman'ın komutasında Frendüz Adası'na saldırırlar.

Elbette böyle bir cihan kudreti karşısında zavallı Saydun'un hiçbir şansı olmaz; ada işgal edilir, Saydun'un tahtı başına geçi-

rilir, kellesi Hz. Süleyman'ın ateş saçan kılıcıyla kesilir, o zamanın kurallarına göre kent yağmalanır, erkekler esir edilir, kadınlar cariye yapılır.

Gelgelelim, bütün bu savaş ve talan sonunda, Hz. Süleyman, Saydun'un *"felekte benzeri yok, peri yüzlü, melek görünüşlü, parlak yıldız, bakire, taze"* dünya güzeli kızı Aline'yi görür görmez vurulur ve Belkıs da ölmüş olduğu için onu derhal haremine katar ve baş kadın efendisi yapar.

Fakat Hz. Süleyman'ın büyük aşkı bir türlü karşılık bulamaz, Cihan İmparatoru, Aline'yi bir türlü mutlu edemez, çünkü kız, babasının hasretiyle sürekli olarak iki gözü iki çeşme durmadan ağlar.

Bunun üzerine Hz. Süleyman kıza onu güldürmesi için ne yapması gerektiğini sorar. Aline *"Dünyanın en güzel ve en temiz havalı yerinde"*, dünyanın en büyük sarayını yaptırmasını ve bunun içine de, hasretini gidermek için babasının resmini koymasını ister.

Bunun üzerine Hz. Süleyman bütün insanlara, hayvanlara, cinlere, perilere, *"Dünyanın en güzel ve havası en temiz yerini"* bulmaları emrini verir ve onlar burayı arayadursunlar, ordusuyla Arabistan'a dönmeye başlar. Yolda uğradığı Atina'yı beğenmez ve Rumeli yakasının en ucu olan Sarayburnu'na gelir; burada geceler.

Sarayburnu'nda derin bir uykudan sonra uyandığında tamamen dinlenmiş, yüreği rahatlamış ve bütün enerjisini toplamış olduğunu fark eder. Aline'sini kollarına alarak, temiz havayı ciğerlerine çeker ve etrafına bir bakar ki sanki cennet; gördüğü güzelliklerden gözleri kamaşır:

Burası gerçekten *"Dünyanın en temiz havalı ve en güzel yeri"* İstanbul'dur.

Aline'nin sarayını buraya inşa etmeye ve kendisi de ordusuyla buraya yerleşmeye karar verir...

İstanbul böylece sadece en temiz havalı ve en güzel yer olarak değil, aynı zamanda bir aşk ve adalet kenti olarak kurulur.

Ama ne yazık ki Aline, Hz. Süleyman'ı aldatır.

Ona biat ettiğini söylemesine rağmen gizli gizli babasının resmine tapar. Aline'nin kendisinden gizli bir biçimde babasının resmi önünde tapındığını ve kendisine ihanet ettiğini görünce Hz. Süleyman çok kızar, onun da boynunu vurdurur ve İstanbul'u terk eder.

Böylece "âşıklar kenti" İstanbul aynı zamanda "ihanet kenti" de olur.

Bu yüzden Büyük Konstantin'in oğlunu katlettiği, burada kurulan Bizans İmparatorluğu'nun hükümdarlarının ise sürekli olarak muhafız komutanlarının ve kendi akrabalarının ihanetine uğradığı, gözlerinin kör edilerek Adalar'a sürüldüğü, ya da kelleleri kesilerek tahtan indirildikleri söylenir.

Fatih Sultan Mehmet'in de İstanbul'u fethettikten sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun selameti için kardeş katline izin vermesi bile kentin bu efsanesine bağlanır.

Oysa bu efsanedeki ihanet ve cinayetin İstanbul'un gerçek kuruluş öyküsünden kaynaklandığını, oğlunu katleden Büyük Konstantin'den esinlendiğini ilerideki sayfalarda göreceğiz.

* * *

İstanbul'un Hz. Süleyman'la ilgili kuruluş efsanesi, Necdet Öztürk'ün *Osmanlı Sosyal Hayatı* adlı kitabında farklı isimlerle, ama aynı olaylar ve konulara dayalı olarak anlatılmıştır:

Öztürk'ün kitabındaki efsanede, Frendüz Adası, Mağrip Vilayeti'nde bir ada, Kral Saydun, Ankur, kızı Aline ise Şemsiye adıyla anılır ve öykü aynı biçimde devam eder. Sonunda Hz. Süleyman gizlice puta tapan Şemsiye'yi öldürür.

Öztürk, bu konuda başka efsanelere de yer vermiştir. Meraklısı için ilginç metinlerle dolu bir kitap olduğunu söyleyebilirim.

* * *

Ne yazık ki farklı biçimlerde anlatılan bu efsanenin günümüzdeki uzantısı da çok acıklıdır:

Hz. Süleyman'ın yolunu izleyerek adalet, şifa, aşk ve zenginlik için İstanbul'a gelenler, Aline'nin Hz. Süleyman'a ihanet ettiği

gibi bu kente ihanet etmişler ve doğayı, parkları, ormanları, bütün yeşil alanları yağmalayarak, *"Dünyanın en güzel, en temiz havalı, adalet, zenginlik ve aşk kentini"* bir beton yığınına dönüştürmüşler ve *"Biz bu kente ihanet ettik"* diye günah bile çıkarmaya çalışmışlardır.

(İstanbul efsaneleri üzerine çok güzel bir kitap da Hasan Barışcan tarafından yazılmış ve Zafer Temoçin tarafından resimlenen *İstanbul*'dur.)

Yoksa İstanbul'u Deniz Tanrısı Poseidon'un Oğlu mu Kurmuş

Aslında İstanbul efsaneleri Hz. Süleyman'dan önceye, Anadolu-Yunan tanrılarına kadar dayanır.

Bilindiği gibi Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'in Yunan Mitolojisi'nin aslında Anadolu'dan alıntı olduğuna ilişkin tezi, ünlü arkeoloji profesörümüz Fahri Işık tarafından bilimsel olarak da kanıtlanmıştır. (*Uygarlık Anadolu'da Doğdu)*

İşte bir Anadolu efsanesine göre de İstanbul'un, Anadolu tanrılarından, deniz tanrısı Poseidon'un oğlu tarafından kurulmuş olduğu belirtilir.

* * *

Tanrıların tanrısı çapkın Zeus günün birinde nehir tanrısı İnakhos'un mavi gözlü kızı İo'ya âşık olur. İo, Hera tapınağında rahibedir ve Zeus'u reddeder ama kız uyurken Zeus onun koynuna girer.

İo'nun babası bu durum karşısında Delphi Tapınağı'ndaki kâhine başvurur ve kâhinden *"Ya ülken ya kızın"* yanıtını alır. Krallığından vazgeçemeyen İnakhos, kızı İo'yu yurdundan kovar.

Zeus yine kızın peşini bırakmaz. Durumu fark eden Hera ise İo'yu cezalandırmak için harekete geçer.

Sevgilisini karısının hışmından sakınmak ve saklamak isteyen Zeus, onu beyaz bir ineğe dönüştürür.

İo'nun ineğe dönüştürüldüğünü anlayan Hera, onun başına, Zeus'u engellemek için yüz gözlü bir dev olan, "her şeyi gören" Argos Panoptis'i nöbetçi diker.

40 Argos'un yüz gözünden ikisi, o uyurken bile daima açıktır ve olup biten her şeyi her zaman görür.

Sevgilisine kavuşmak isteyen Zeus, yüz gözlü dev Argos Panoptis'i hırsızların ve yolcuların koruyucusu olan haberleşme tanrısı oğlu Hermes'e öldürterek ortadan kaldırır.

Ama yüz gözlü, her şeyi gören devden kurtulan Zeus, tam sevgilisine kavuşacakken, Hera beyaz renkli ineğin üzerine bir at sineği musallat eder.

At sineğinin ısırıklarıyla çılgına dönen beyaz inek biçimindeki İo, ipini koparır başlar koşmaya; Peloponnes Yarımadası'ndan kuzeye doğru yönelir, Atina'yı geçer, Trakya'ya gelir, önüne gelen İstanbul Boğazı'nı aşar ve sonunda Anadolu'ya varır.

Böylece aştığı boğazın adı, "inek/öküz geçidi" anlamına gelen Bosphoros (Bosfor) olur.

Fakat bu kaçış sırasında da Zeus yine İo'ya yetişmiş ve bir kez daha muradına ermiştir. Böylece İo, Haliç kıyısında, daha Anadolu'ya geçmeden önce, Keroessa adlı bir kız çocuğu doğurur.

Keroessa da, annesi gibi dünyalar güzeli bir kızdır.

O kadar güzeldir ki, Zeus ve Hera'nın kardeşi denizler tanrısı Poseidon onun ününü işitir ve görmeye gelir; görür görmez de bu güzele gönlünü kaptırır.

Keroessa ve Poseidon'un bir oğlu olur, adını Byzas koyarlar...

İşte İstanbul'u Traklar'ın bir askeri ve yerleşim üssü olarak kuran kişi bu Byzas'tır.

Tam bu noktada Megara kralı Byzas'ın efsanevi öyküsü başlar.

* * *

Keroessa ve Poseidon'un oğlu Byzas Anadolu, Mısır ve İtalya topraklarındaki serüvenlerinden sonra, Atina yakınlarındaki Salamis'e gelir ve oraya komşu olan Megara kentine yerleşerek burayı şehir devletinin başkenti yapar.

Fakat Yunan şehir devletleri arasındaki rekabet ve savaş, Kral Byzas'ı da pençesine alır: Atina devleti Megara'nın da kendisine katılmasını istemektedir. Zengin ve güçlü Atina'nın karşısında Kral Byzas'ın direnme ve dayanma gücü yoktur.

Byzas, şehir devletinin bilge yaşlılardan oluşan 30 kişilik meclisini toplar. Meclis de, Atina'nın güya barışçı bir yöntemle yaptığı bu birleşme önerisini olumlu karşılar ve güçlü Atina şehir devleti tarafından yutulmayı kabul eder.

Küçük krallığının Atina tarafından yutulmasını kabul edemeyen ve şehir devletinin meclisiyle de ters düşen Byzas bunalıma girer; sonunda siyasette çok muhteris olan karısının da önerisiyle, büyük dedesi İnakhos gibi Delphi Tapınağı'ndaki kâhine danışmaya gider.

Kâhin ona kader tanrılarının kendisi için bambaşka bir yazgı belirlediklerini bildirir. *"Hemen yola çık, kuzeye git, boğazdan geç, Körler Ülkesi'nin karşısına yerleş. Orada kurduğun şehirle ebediyete kadar anılacaksın"* der.

Kral Byzas bu kehanet üzerine ülkesine döner ve "Körler Ülkesi"ni aramak ve onun karşısına yerleşmek üzere harekete geçer. Kendisine sadık olan üç bin adamı ile Peloponnes Yarımadası'ndan gemilere biner ve yukarı, kuzeye doğru yola koyulur.

Sonunda Çanakkale Boğazı'na ulaşır. Boğazı geçer ve Marmara Denizi'ne girer.

İki yıl kadar süren bu seyahat boyunca uğradığı bütün limanlarda "Körler Ülkesi"nin nerede olduğunu sormaktadır. Ama kimse "Körler Ülkesi"nin yerini bilmez.

Derken sisli bir günün sabahı bir başka boğazın başına ulaşır. Sisler dağılınca, boğazın sağ tarafında bir yerleşim yeri, bir kasaba görür. Sol taraf ise kimsenin yaşamadığı bomboş, şırıl şırıl derelerin aktığı, yemyeşil ormanlarla kaplı, kuşların cıvıl cıvıl öttüğü, cennet gibi bir yerdir.

Byzas, onu hiç bırakmamış ve bu seyahate de birlikte gelmiş olan karısına döner ve *"Şimdi Kâhin'in dediğini anladım.*

Bu cennet gibi yeri görmeyip, karşısına yerleşenlerin ülkesi 'Körler Ülkesi'dir. (Khalkedon/Kadıköy) Karşısı ise bizim yerleşip şehir kuracağımız yerdir" der ve bugün Sarayburnu denilen yere çıkar.

On yıl içinde de adamlarıyla birlikte bugün "Tarihi Yarımada" denilen Sarayburnu, Eminönü, Sirkeci, Sultanahmet, Aksaray, Topkapı semtlerinde bir şehir devlet kurar ve bu devlet kendi ismiyle Byzantion diye anılarak sonsuza kadar yaşar.

Başka bir İstanbul âşığı olan *Jak Deleon* da İstanbul'un kuruluş efsanesi olarak bu öyküyü, Türkçe-İngilizce hazırlanan *100 İstanbul*'da anlatır.

İstanbul üzerine çalışmalarıyla tanınan yazar Radi Dikici de *Dört İstanbul* adlı kitabında, Megaralılar'ın Sarayburnu'na M.Ö. 657'de geldiklerini ve Roma İmparatoru Marcus Aurelius'un döneminde Byzantion'da Byzas adına para bastırıldığını anlatır (s. 18).

Değerli arkeoloji profesörümüz Fahri Işık *Uygarlık Anadolu'dan Doğdu* adlı eserinde, son arkeolojik bulguların, İstanbul'un Megaralılardan çok önce, M.Ö. 6000 yıllarında iskân edilmiş olduğunu kanıtladığını belirtir (s. 14).

* * *

Byzantion'un Müslümanların eline geçmesi ve son aşamada İstanbul olması ise Fatih Sultan Mehmet'e nasip olan bir başka "Yıldızın Parladığı Tarihsel Bir An"dır.

Ama tarihin o noktasına gelmeden önce, İstanbul'un Roma'nın başkenti olma öyküsüne ve bu olayın bütün bir Hıristiyan dünyasını etkileyen bir yalana nasıl kaynaklık ettiğine bakmamız gerekiyor.

Böylece Sultan İkinci Mehmet'in nasıl Fatih olduğunu ve Batı dünyasının Bizans'ı niçin yalnız bıraktığını da daha iyi anlayabiliriz.

İstanbul hakkındaki efsanelere son vermeden önce "Perişan Sevgilim" hakkında, efsaneler de dahil olmak üzere, yazılmış ansiklopedik nitelikli en önemli kitaplardan birinin de Enis Ba-

tur'un eşgüdümünde hazırlanan *İstanbul İçin Şehr-Engiz* adlı yapıt olduğunu vurgulamalıyım.

Benzer ansiklopedik bir çalışmayı da İstanbul Ticaret Odası, İstanbul'un Avrupa Kültür Başkenti olarak ilan edilmesi vesilesiyle yayınlamış: Şafak Tunç, *Şehristan, Seyyahların Hayal Şehri.*

Alpay Kabacalı'nın aynı nitelikteki önemli bir çalışması da İstanbul üzerine hazırlanmış değerli bir envanterdir: *İstanbul'dan Sesler ve Renkler.*

İstanbul Üzerine Müthiş Bir Papalık Yalanı

Birleşik Roma'nın son, Bizans'ın ilk imparatoru kabul edilen Büyük Konstantin, Doğu Roma imparatoru olan Licinius'a karşı imparatorlukta yayılmakta olan yeni dini ve bu dinin taraftarlarını kullanmış, savaşta Hıristiyan sancakları açarak onu yenmişti.

Artık Sarayburnu ile Topkapı arasına sıkışmış olan Doğu Roma/Bizans da onun imparatorluğunun bir parçası olmuştu.

Ama Roma'yı pek sevmiyordu. Zaten İmparatorluğun zenginlik kaynakları da Doğu'ya kaymıştı. Ticareti buradan daha kolay kontrol edeceğini düşünen I. Konstantin, Bizans'ı "Yeni Roma" demek olan "Nova Roma" adıyla imparatorluğun yeni başkenti ilan etti senatoyu ve diğer imparatorluk kurumlarını buraya taşıttı.

Aslında Hıristiyanlık tarihinde çok önemli bir yeri olan ve birbirleriyle çelişen bütün iddiaları tek bir anlayış içinde birleştiren 325'teki Birinci Ekümenik Konsil'in başkanlığını İznik'te yapmış, artık Hıristiyan dinine karşı daha ılımlı bir tavır gösteren Roma İmparatorluğu'nun yüzünü zaten Doğu'ya çevirmişti.

Hıristiyanların desteğiyle ele geçirdiği tahtta, M.S. 324 yılından 337'ye kadar olan 13 yıllık süreç içinde çok sayıda dini bina, yeni yol ve su kemeri inşa ettirdi.

Sultanahmet, hipodrom olarak I. Konstantin döneminde bugünkü boyutlarına ulaştı. 100.000 kişinin oturabileceği boyutta

inşa edilen hipodromda yer alan sütunlardan üçü (Tutmosis Sütunu, Yılanlı Sütun ve Örme Dikilitaş) hâlâ ayaktadır.

I. Konstantin, kentin çevresinde Septimius Severus tarafından yapılmış olan surları yıktırarak kendi sur ve kulelerini inşa ettirdi.

Kendine verilen desteği hem ödemek hem de sürdürmek için Hıristiyanlığı da Roma'nın dinleri arasına katmış, Hıristiyanlığı İmparatorluğun resmi dini yapmamış olmakla birlikte Hıristiyanlara karşı zulmü önlemiş ve paganizmden tek tanrılı dine geçişi sağlamıştı.

Böylece Roma İmparatorluğu'nun yeni dininin merkezi de artık başkent olan Konstantinopolis'teki (İstanbul Fener'deki) patriklik olmuştu.

Hiç kuşkusuz, Fener'deki patriklik, bütün dünyadaki Hıristiyanların en yüce makamı olarak kabul edildiği için, ekümenik (cihanşumül, küresel) bir yetkiye sahipti. Çünkü yetkisini dünyanın en güçlü egemeni olan Roma/Bizans imparatorundan alıyordu.

Hıristiyanlığın ilk kuruluş yıllarına bakarken, papalık ya da patriklik gibi kurumların ancak siyasal otorite tarafından desteklendiği zaman önem, yetki ve güç kazandıklarını unutmamalıyız.

Papalık ya da patrikliğin siyasal güç kazanması, Hıristiyanlığın yaygın bir inanç olarak devletler tarafından kabul edilmesinden sonradır.

İşte tam bu noktada, taht ve din kavgalarıyla Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinden sonra iyice keskinleşen Katolik-Ortodoks ve Papalık-Patriklik ikiliğinin, Papalık tarafından nasıl ve niçin, bir yalana dayandırılarak sürdürüldüğünü anlatıyor Mine Kırıkkanat.

Konstantin'in Sahte Vasiyetnamesi

Büyük Konstantin öldükten dört yüz yıl sonra 8. yüzyılda imal edilen sahte bir vasiyetnameye göre, Hıristiyanlığın siyasal kuru-

cusu sayılan imparator, Batı Roma Kilisesi'ne şu hak ve yetkileri veriyordu:

1. Doğu Roma Kiliseleri üstünde egemenlik ve temsil yetkisi.
2. Bugünkü Vatikan sınırları içinde yer alan San Pietro (Aziz Petrus) kiliselerinin mülkiyeti.
3. Roma İmparatorluğu'nun eski vilayetlerindeki bazı gayrimenkuller.
4. Bugünkü Vatikan ile Roma kentinin sınırını oluşturan Laterano Sarayı.
5. Papalık ve maiyetine, imparatorluk ile senato armalarını taşıma izni.
6. Roma, İtalya ve genelinde Batı Avrupa egemenliği.

Büyük Konstantin'in ölümünden dört yüz yıl sonra icat edilen bu sahte vasiyetname hakkındaki ilk kuşkular, belge iddiası ortaya çıktıktan ancak üç yüz yıl sonra belirmeye başladı, çünkü belge papalık tarafından Hıristiyan dogması olarak ilan edilmiş ve karşı çıkanlar Engizisyon tarafından ölümle cezalandırılmıştı.

Nitekim, bu belgenin sahteliğini 1140 yılında ilan ederek, "şeytan eliyle yazılmış" olduğunu ileri süren Arnaldo da Bresica, 1155 yılında asıldı ve cesedi yakıldıktan sonra külleri Tiber Nehri'ne serpildi.

Kırkkanat, Bu Sahtekârlığın Ört Bas Edilmesini Hıristiyanlığı Korumak Arzusuna Bağlıyor

"Hıristiyan jargonunda 'İsa'nın Kuzuları' diye adlandırılan mümin tabanın sözde vicdanını yaralamamak, özde kafasını karıştırmamak için üstü örtülen sahtekârlık, tarihten günümüze sürdürülen sessiz bir anlaşmayla, Katolik Kilisesi'ne isyanla kurulmuş Protestan ve Anglikan mezheplerinin ruhban sınıflarınca da gizlendi.

Ne tuhaftır ki, kazığını yediği Katolik Kilisesi'nden nefretini gizlemeyen Ortodoks ruhban sınıfı tarafından bile açık açık ihbar edilmedi.

Çünkü herhangi bir Hıristiyan mezhebi, Kilisesi ya da ruhban sınıfının 1200 yıldır oldubittiyle yönder belledi̇ği Papa'nın kutsal yetkilerini hükümsüz kılacak sahtekârlığı resmen kabulü, Hıristiyanlığın tüm dogmalarını tartışmaya açacak ve müminlerin kutsal metinlere olan inancını sarsacaktır.

Konstantin'in 'Sahte' Vasiyeti, bu anlamda da dünya ve insanlık tarihinin en şaşırtıcı 'bakarkörlük' örneğidir." (Mine Kırıkkanat, *Bir Hıristiyan Masalı, Tarihin En Büyük Sahtekârlığı, ss. 15-16*)

İstanbul'un Fethi Rönesans'ı Başlatmıştı

Üstelik, makam üstünlüğü Papalık tarafından cebren ve hile ile gasp edilen Konstantinopolis Ekümenik Patrikliğinin Müslüman Osmanlı'nın eline düşmesi, Hıristiyanlığın Ortaçağ'ın karanlığından kurtulup aydınlanmasını sağlamış, Rönesans'ı başlatmıştı.

Nasıl mı?

Doğu Roma'nın son bilginleri ve sanatçıları, Konstantinopolis'in Müslüman Osmanlı tarafından alınmasından sonra İtalya'ya göçtüler. Batı Roma'ya unuttuğu antik ve klasik dönem bilgilerini, sanat biçemini aktardılar. Rönesans, Antik Yunan ve Roma uygarlıklarının Bizans klasik çağında yaşatıldığı biçimiyle yeniden keşfiyle başlamış olup Batı Avrupa bu keşfi, Konstantinopolis'ten İtalya'ya göç eden bilginlerle sanatçılara borçludur." (ss. 18-19)

* * *

İşte benim "Perişan Sevgilim"in, onu kuran Romalılar Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra, bizzat kurucuları tarafından nasıl ihanete uğradığının trajik öyküsü böyle sevgili okurlarım.

İstanbul'un Fethi: Stefan Zweig, Yahya Kemal ve Kritovulos

İstanbul'un fethi hiç kuşkusuz dünya tarihini değiştirmiştir:

Hem Osmanlı Beyliği, Fatih Sultan Mehmet tarafından bir imparatorluk haline dönüştürülmüş ve Avrupa Hıristiyan dünyasının ana rakibi haline gelmiş olduğu için...

Hem de, o dönemin bilinen dünyası olan Avrasya'nın kan damarı veya asıl sinir sistemi olan ipek/baharat yoluna el koyduğu ve Avrupalıları (Hıristiyan dünyasını) Çin ve Hindistan'a ulaşmak için yeni yollar aramaya sevk ederek, coğrafi keşiflere ve bu arada Amerika'nın da keşfine yol açtığı için.

Sonuç olarak Fatih Sultan Mehmet'in, İstanbul'u fethederek, din/tarım dünyasının endüstri dünyasına doğru değişmesinin tohumlarını attığını söyleyebiliriz.

* * *

Stefan Zweig, İstanbul'un fethini, insanlık tarihinde oynadığı bu çok önemli rol dolayısıyla, *Yıldızın Parladığı Tarihsel Anlar* kitabının ana öykülerinden biri yapmıştır.

Deniz Banoğlu'nun güzel Türkçesiyle dilimize çevrilmiş olan bu kitapta "bir bireyin, bir ulusun ve hatta bütün insanlığın yazgısını belirleyen" 14 öykü vardır.

Bu öndört öykü içinde Pasifik Okyanusu'nun keşfi; Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi; Özgürlük marşı Marseillaise'in bestelenmesi, Napolyon'un Waterloo'da aldığı yenilgi; Goethe'nin başyapıtı "Marienbad Ağıdı"nı yaratışı; Semyonovski Meydanı'nda ölümü bekleyen Dostoyevski; Kaptan Scott'un Güney Kutbu'nu keşfetmek için çıktığı yolculuk; Zürih'ten kalkan kapıları mühürlü bir trenle "Dünyayı Sarsan On Gün"ü başlatmak üzere Petersburg'a giden Lenin de vardır.

* * *

Büyük Şair Yahya Kemal de, İstanbul'un fethini, Osmanlı Türklerinin iki kıtaya hakim olması sonucunda bir cihan imparatorluğu kurmasının itici gücü sayar:

"İstanbul fethinin ilk müsbet tesiri Anadolu ve Rumeli'yi birleştirmek olmuştur. Devletin bu iki kıtada toprakları vardı.

Bu toprakları münkariz (yıkılmış) Bizans ortadan ayırıyor, iki kıt'a hâlinde bulunduruyordu, Devletin geçirdiği tehlikeli anlarda bir kıt'adan öbür kıt'aya geçmek mümkün olmuyordu. Geçmek için Devlet Ceneviz'lilere hazîneler dolusu para vererek gemiler kiralamak mecburiyetinde kalıyordu.

İstanbul fethedilmekle bu güçlükler ortadan kalktı; Osmanlı Türk hâkimiyetinin o zamanki Anadolu hududundan Rumeli'deki hududuna kadar yekpâre Türk toprağı oluverdi.

Fazla olarak vatanın ortasında, İstanbul boğazları muhkem ve müstahkem (sağlamlaştırılmış ve güçlendirilmiş) iki kapı idiler orduların iki tarafa da sür'atle sevkine yarıyorlardı." (Aynı eser, s. 72)

Zweig İstanbul'un Fethini Nasıl Anlatıyor?

Batı kültürünün bir ürünü ve savunucusu olan Zweig'ın Fatih Sultan Mehmet hakkındaki yargısı hiç de olumlu değildir, Önce babasının yerine geçmek için Edirne'ye nasıl hızla gittiğini, taht için rakip gördüklerine nasıl ön aldığını ve kardeşini katlettiğini anlatır.

Sonra casusları aracılığıyla yeni padişahın Bizans'ı fethetmek niyetinde olduğunu anlayan Bizanslıların dehşete düştüğünü kaydeder.

"Daha ilk hükümet uygulamaları, Mehmet'in verdiği kararlardan asla geri dönmeyen, çevresine dehşet saçan çok acımasız biri olduğunu gösteriyor. Taht için rakip gördüğü yakınlarını öldürtürken, henüz daha reşit bile olmamış kardeşini de hamamda boğdurtuyor ve cinayeti işlettirdiği katili de onun arkasından ölüme yolluyor."

Oysa tarih merakıyla biraz Osmanlı ailesinin geçmişine baksa Timur yenilgisinden sonra Yıldırım Beyazıt'ın oğullarının yol açtıkları "Fetret Devri"nin bir karabasan gibi onu korkuttuğunu ve kardeş katli kararlarını kurduğu imparatorluğun toprak bütünlüğünü korumak için aldığını görebilirdi.

Zweig insanlık tarihini anlattığı için biraz da olsa nesnel davranmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, bu olumsuz duygu ve düşüncelerine karşın Fatih Sultan Mehmet'i övmekten de kendini alamaz:

"Sezar'ı ve Romalıların yaşam öykülerini Latince özgün metninden okuyabilen bir bilim adamı ve sanatseverdir de. Baygın bakışlı, zarif gözlü ve papağan burunlu bu adam, yorgunluk bilmez bir işçi, yaman bir asker ve başarılı bir diplomattır."

Zweig daha sonra Bizans'ın artık o eski görkemini kaybettiğini, Haçlılar tarafından yağmalanan imparatorluğun üst üste yığılmış evlerden oluşan küçük bir yerleşim haline geldiğini ve "etrafını bir ahtapot gibi saran Osmanlı"ya direncinin kalmamış olduğunu kaydeder.

Müslüman tehlikesine karşı Bizans'ın Roma'daki Papa'dan yardım isteklerini ve bu isteklerin, yapılan barış ayinlerine rağmen, Hıristiyanlar arasındaki mezhep mücadeleleri yüzünden nasıl sonuçsuz kaldığını *"Akıl yenik düşmüş ve bağnazlık sağlanan barış havasını bir kez daha bozmuştur"* diyerek son derece dramatik bir dille anlatır.

Daha sonra Fatih Sultan Mehmet'in müthiş bir diplomasi başarısıyla, saldırıya kadar, Bizans ve öteki Hıristiyan devletlerle ba-

rış görüşmeleri ve antlaşmaları yaptığını "ikiyüzlülük" diye niteleyerek belirtir. Rumeli Hisarı'nın yapımını ise ilk saldırı olarak niteler.

Kuşatmanın Başlangıcı

Zweig, Bizans'ın fethindeki dinsel törenleri ballandıra ballandıra anlatır. Gerek Bizans'ın içindeki Hıristiyan törenleri, gerekse Osmanlıların namaz kılışları onun satırlarında ayrıntılı bir biçimde dile getirilir.

5 Nisan 1453 günü Osmanlı ordusunun *"bir sel gibi"* surların önüne yığıldığını belirtir ve kuşatmanın başındaki görkemli namaz sahnesini tarif eder:

"Askerlerinin başına geçmiş olan Sultan, çadırını kurmak için Lyda Kapısına doğru tüm ihtişamıyla atını sürüyor.

Ancak karargâhının önünde sancağını dalgalandırtmadan önce seccadesini yere sermelerini buyuruyor.

Daha sonra ayakkabılarını çıkarıyor ve seccadenin üstüne geliyor, yüzünü Mekke'ye dönüyor ve üç rekât namaz kılıyor; arkasındaki eşsiz ordunun binlerce ve on binlerce askeri de aynı hareketleri, aynı ritmi tekrarlayarak Sultanlarıyla birlikte namaz kılıp dua ediyorlar ve Allahlarının, kendilerine güç ve utku bahşetmesini diliyorlar."

Orbas'ın (Urban'ın) Büyük Topu: "Taş Atan Makine" ya da "Demirden Ejder"

Zweig, Fatih'in Bizans surlarını yıkan efsanevi toplarının hikâyesini anlatmaya da, top döküm ustası Urban'ın (ya da Orban veya Orbas) öyküsüyle başlıyor:

Macar (ve elbette Hıristiyan) Urban aslında Bizanslıların emrinde çalışan bir döküm ustasıdır. Ama Fatih Sultan Mehmet ona hem daha çok para vaat eder, hem de her türlü insan ve malzeme vererek hayal ettiği en büyük topları dökme imkânı tanır. Bunun

üzerine işe koyulan Urban sonunda o zamana kadar görülmemiş büyüklükteki bir topun kalıbını hazırlar.

Zweig eşi görülmemiş büyüklükteki bu topların dökümünü şöyle anlatır:

"Dünyanın o zamana kadar hiç tanımadığı dev top, kalıptan çıkarılır ve soğutmaya bırakılır; ilk deneme atışı yapılmadan önce Mehmet, tellallarını kent içinde dolaştırarak hamile kadınları bundan haberdar eder. Müthiş bir gürültüyle, şimşekler çakarak patlayan topun namlusundan çıkan korkunç gülle, bu ilk deneme atışıyla hedef duvarı yerle bir edince, Sultan hemen bu dev topların üretimine devam edilmesini buyurur."

Zweig'a göre, Yunan yazarlar bu topa "taş atan makine" adını takarlar.

Fakat topun dökümüyle iş bitmemektedir. Bu muazzam demir yığınının Edirne'den İstanbul'a, Bizans surlarının önüne kadar taşınması gerekmektedir. Oysa o dönemde yollar bu taşıma için hiç de uygun değildir.

Güvenlik için atlılar önden gider, onların arkasından binlerce işçi yolları düzelterek, köprüler yaparak ilerler. Zweig bu taşıma işi için Dikilitaş'ın Mısır'dan Roma'ya taşınması sırasında kullanılan yöntemin uygulandığını belirtir. Elli çift öküzün çektiği, ağırlık hesapları yapılarak oluşturulan dingillerle donatılmış her bir arabanın yanında iki yüz kişi, sallanan dev topları düşmekten korumaya çalışmaktadırlar.

Zweig topların Edirne'den Bizans surlarının önüne getirilmesi serüveni için, *"O eşsiz "Odysseia" destanını şimdi Türkler yazıyor"* der.

Fatih Sultan Mehmet, Bizans'ın yıkılmaz denilen surlarını bu yepyeni teknolojiyle imal ettirdiği muazzam toplarla yıkacaktır.

Zweig'ın *"Demirden ejderler"* dediği bu toplar sonunda Bizans surlarının önüne getirilir ve *"Böylece, ağır topçu, savaş tarihindeki yerini almış ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun bin yıllık surları ile yeni Osmanlı Sultanı'nın yeni topları arasındaki savaş başlamış olur."*

(Fatih Sultan Mehmet'in tasarladığı ve İstanbul'u almak için döktürdüğü büyük top "şahi" adıyla anılır. Namlusu 91.5 cm'dir. Güllesi 680 kilogram, menzili 1200 metredir. Bu toplardan bugüne kadar 6 tane kalmıştır. Bunların en büyüğü İstanbul'da, Boğazlarda kullanılan "şahi" ise İngiltere'dedir. Diğer 4 top Harbiye'deki Askeri Müze bahçesindedir. Ey bu satırları okuyan değerli okurum, eğer şimdiye kadar yolunuz düşmediyse, ilk fırsatta Harbiye'ye Askeri Müze'ye gidin. İstanbul'u daha iyi tanıyacaksınız. Sonra bir de Beşiktaş'taki Deniz Müzesi'ne uğrayın, daha da memnun kalacaksınız.)

Karadan Yürüyen Gemiler

Kuşatma sürerken, Bizans'ın Batı'dan beklediği büyük donanma desteği yerine üç büyük Ceneviz Kalyon'u ve arkalarında bir erzak gemisi görünür.

Osmanlı donanması hemen bunlara saldırır ama, rüzgârın da yardımıyla gemiler, zinciri gevşetilen Haliç'ten içeri girer.

Bu olay Fatih Sultan Mehmet'in kafasında yeni bir proje oluşturmasına yol açar:

Gemileri karadan yürütüp, Haliç'e indirecek ve düşmana beklemediği bir darbe vuracaktır.

Bizans'ın fethini bir efsane haline getiren olay böyle başlar.

Zweig bu eylemin düşman üzerinde yarattığı etkiyi Romalılar'a karşı Anibal'in, Avusturyalılara karşı da Napoléon'un Alpler'i aşmakla yarattığı şaşkınlıkla kıyaslar.

Fatih Sultan Mehmet, gemileri karadan yürütmek için yuvarlak kütükler kullanır ve bunlar üzerinde gemileri sanki bir kara tersanesindeki gibi, mandaların ve binlerce askerin yardımıyla yürütür.

Zweig, Fatih Sultan Mehmet'in olanaksız gibi görünen bu işi başarmasını şöyle yorumluyor:

"Olmazı olur yapmanın Mehmet gibi hırslı ve üstün zekâlı devlet adamlarının elinde olduğunu, tarih bize göstermiştir. Savaş sı-

rasında savaş kurallarıyla alay eden, sırası geldiğinde bilinen savaş yöntemlerinin yerine kendi buluşlarını uygulayan askerî dehalar, her zaman görülmüştür."

Zweig, Fatih Sultan Mehmet'in düşmanı şaşırtmak için bu gizli planı nasıl uyguladığını belirterek şöyle diyor:

"Bu dâhi Sultan, bir keresinde kendi kendine şöyle demiş:

'Eğer sakalımın bir teli bile aklımdan geçenleri öğrenmiş olsaydı, onu hemen yolardım.'"

Ve böylece 22 Nisan gecesinde yetmiş parça savaş gemisi "bir denizden öteki denize" aktarılır. Artık surların en zayıf yerlerini görmek ve buralara saldırmak daha kolay olacaktır.

29 Mayıs Günü Zafer

Zweig İstanbul'un fethedildiği gün, sabaha karşı "İyi bir psikolog" olarak nitelediği padişahın ordusunu yüreklendirmek için çadırdan çadıra giderek çok çaba gösterdiğini ve askerlerine ganimet sözü verdiğini aktarıyor.

"Davullar çalıp borular öttürülerek bütün karargâhı dolaşan tellallar, Sultan'ın bu sözünü duyuruyorlar:

Mehmet, Allah'ın, Hz. Muhammed'in ve yüz dört bin peygamberin adını anarak, babası Sultan Murat ve bütün atalarının aziz ruhları üzerine yemin etmiştir ki, alınışını izleyen üç gün boyunca, kenti yağmalayabileceklerdir.

Surların içindeki her şey, her türlü ev ve ziynet eşyaları, sikkeler ve paha biçilmez mücevherler, erkekler, kadınlar ve hatta çocuklar bile, savaşı kazanan askerlerin malı olacaktır. Sultanın kendisi ise, ganimet hakkından vazgeçmektedir, onun için Doğu Roma İmparatorluğu'nun bu son kalesini ele geçirmiş olma onuru, her türlü ganimetin üzerindedir."

Zweig fetihten önce Bizans'ta Ayasofya'daki son ayini çok dramatik bir biçimde anlatır. Askerlerin, rahiplerin, bütün Ortodoksların, Katoliklerin kısaca her mezhepten Hıristiyanların, İmparator Konstantin'le birlikte sonradan bir Müslüman camisi-

ne dönüştürülecek olan Ayasofya'da "Kyrie Eleison" (Tanrım bizi koru) duasına katıldığını ve onunla birlikte bütün kenti dolaştığını aktarır.

Unutulan Kapı Kerkaporta: Gerçek mi, Efsane mi?

Zweig, Osmanlı ordusunun saldırısını da bütün görkemi ve taktikleriyle anlatıyor:

Bütün ordu Allah! Allah! nidalarıyla harekete geçerken, önce başıbozuklar ellerindeki merdivenlerle saldırarak surlardaki askerleri yoruyor, arkadan Zweig'in "Eğitimli Anadolu Askerleri" dediği sipahiler asıl hücumu başlatıyorlar.

Derken son darbeyi vurmak üzere, Sultan Mehmet 12000 yeniçerinin başına bizzat geçiyor.

Zweig, bu saldırıyı da İmparator Konstantin'in bizzat surlara gelerek askerlerin başına geçmesiyle savuşturduğunu belirtiyor ama tam bu sırada ortaya çıkan, kendi deyişiyle *"İnsanlık tarihinde zaman zaman karşılaşılan gizemli anlardan birine, çok acıklı bir olaya tanık olunuyor"* ve Bizans düşüyor:

Zweig'e göre, *"Hiç akla gelmeyen, çok tuhaf bir şey olmuştur"*:

Dış surlardan içeri giren ama iç surları aşmaya cesaret edemeyen birkaç Türk askeri tesadüfen açık bırakılmış olan küçük bir kapı görürler.

Kerkaporta adındaki bu küçük kapı, büyük kapıların açılmadığı saatlerde yayalar için kullanılan bir kapıdır.

Zweig *"Askerî bakımdan hiçbir önemi bulunmadığı için de, varlığı son gecenin büyük telaşı içinde unutulmuş olmalıydı,"* diyor.

Yeniçeriler bunun bir tuzak olma ihtimaline karşı destek çağırarak içeri giriyorlar. Bunları arkalarında gören Bizanslılar paniğe kapılıp *"Türkler kenti ele geçirdi"* diye bağırınca panik yayılıyor.

Zweig *"Türkler sevinç içinde ve çılgınca haykırarak bu yalanı tüm çevreye yayıyorlar:* 'Kent ele geçirildi, kent ele geçirildi.' *Bu söylenti Bizanslıların bütün direncini kırıyor. İhanete uğradıkla-*

rını sanan paralı askerler, hiç vakit geçirmeden limandaki gemilere binip canlarını kurtarmak için siperlerini terk ediyorlar. İmparator Konstantin'in, kendisine bağlı birkaç adamıyla ileriye fırlayıp kente girmekte olan düşmana karşı koymaya çalışması da boşunadır. Müthiş bir çatışma ve boğuşma ânında yere düşüyor ve kendisini tanımayan bir Türk askeri tarafından öldürülüyor, ancak ertesi gün, ceset yığınları arasında, altın kartallarla işlenmiş bir çift erguvan renkli ayakkabının fark edilmesiyle, son Doğu Roma İmparatoru'nun, Romalılara yakışır biçimde, çarpışarak yaşamını ve imparatorluğunu kaybettiği anlaşılıyor. İşte bir toz zerreciği kadar küçücük bir rastlantı, herkesin unuttuğu kapı Kerkaporta, dünya tarihinin akışını kesin biçimde değiştirmiştir.

Tarih bazen rakamlarla oynar. Roma'nın Vandallar tarafından, belleklerden çıkmayacak bir biçimde yağmalanmasından tam bin yıl sonra, Bizans'ın yağmalanması başlıyor."

Yahya Kemal'e göre Kirko-Porta Öyküsü Bir Rivayet...

İstanbul'un zapt ediliş anını, Zweig'in Kerkaporta adıyla andığı Cambazhane Kapısı'na Kirko-Porta diyen Yahya Kemal şöyle anlatıyor:

"28 Mayıs'ı 29 Mayıs'a bağlayan gece yarısından sonra, kıyâmet kopar gibi bir velvele koptu; bütün ordu surların üstüne atıldı.

Şehidleri üst üste yığarak sûrun üzerine çıkmak isteyen cengâverler görülüyordu. Mübârek adı ve güzel hâtırası bize kadar gelen Ulubadlı Hasan bunlardan biridir.

Muhâsarada (kuşatmada) Büyük Gedik nâmını alan gedik, (Şahi topunun açtığı ve sürekli tamir edilerek kapatılan gedik) şimdi Sulukule kapısı dediğimiz kapının dışarıdan, biraz solundaydı. Müdâfilerin (savunanların) en cesur, işe yarar ve güvenilir cengâveri, Cenevizli Jüstinyani, orasını müdâfaa ediyordu. Çetin bir mücadeleden sonra, Yeniçeri oraya hücum etti. Cenevizli müdâfi ağır bir yara almıştı. Biraz daha dayanmasını ricâ etmek için ora-

ya kadar gelen İmparatora 'Allahın Türklere açtığı yoldan...' çekilmek istediğini söyledi ve fikrinde ısrar etti. Askeriyle berâber limana gemisine doğru çekildi.

'Beşinci askeri kapı'nın bulunduğu bu yerden, yan yana, iki müthiş duvar arasına Yeniçeri ortaları girmiş, firar edemeyen (kaçamayan) müdâfileri kırmağa koyulmuşlardır. Müdafiler sûrun gerek Haliç, gerek kara tarafından, şehre doğru kaçıyorlardı. Vak'ayı (olayı) gözleriyle görüp hâtıraları bize kadar gelebilenlerin, ittifakla naklettiklerine göre, bu anda bütün şehirde: Şehir alındı vâveylâsı koptu.

İmparatorun bu hengâmede katledildiğine dâir deverân eden (dolaşan) karışık rivâyetlerin en kuvvetlisi, Topkapı'nın içeriden yüz adım kadar sağında bir yerde, şehre ilk giren Azap cengâverleri tarafından öldürüldüğü rivâyetidir.

Hemen aynı zamanda, Rumeli ordusundan elli nefer, Tekfur Sarayı'nın yanında Kirko-Porta –Cambazhâne Kapısı– denilen kapıdan girmişler, oradaki kuleyi zapt etmişlerdi. Kulenin üstünden Bizans ve Venedik bayraklarının indirildiğini, al ve yeşil Türk bayraklarının yükseldiğini gören halk her şeyin bittiğine hükmetmişti.

Bu Kirko-Porta'dan giriş hadisesi zamânımızda fethi nakleden, bâzı Türk düşmanı târihçiler tarafından, mugaalâtaya (yanılma yapmaya) vesile olmuştu. Gûyâ o kapı, muhâsara esnâsında, bir defâ, bir lüzum üzerine açılmış, teessüf olunacak (üzülünecek) bir ihmâl yüzünden, bir daha kapanmamış ve Türkler şehre bu açık kapıdan girmişler. Bu rivâyet bir tek kişinin, târihçi Dukas'ın rivâyetidir. Muhâsarayı (kuşatmayı) gözüyle görmüş olanların hiçbiri böyle bir şey söylememişlerdir.

Fethin göğüs göğüse döğüşerek elde edilmediğini, nasılsa açık bırakılmış bir kapıdan girilerek kazanıldığını isbât etmek (kanıtlamak) istiyen Türk düşmanı muharrirler (yazarlar), Dukas'ın bu rivâyetini sermâye edinmişlerdir. Lâkin gerçek vesikalara (belgelere) bağlı olan târihçiler, bu rivâyetin vârid (geçerli) olmadığını, bir kapıyı nasılsa açık bırakmak gibi tehlikeli bir hatâ irtikâp edilme-

diğini (yapılmadığını), fethin, Lykos Vâdisi'nde, Büyük Gedik'den başladığını söylerler. Hakîkat de budur. Rumeli ordusundan elli nefer Kirko-Porta'yı ya harbederek almışlar, yahut da müdâfaa gevşeyip, kaçış başladığı zaman kırıp oradan girmişlerdir." (ss. 43-45.)

Kritovulos, "Küçük Kapı"dan da Kente Girildiğini Belirtiyor

Fatih Sultan Mehmet'in tarihçisi Kritovulos *İstanbul'un Fethi* adlı kitabında kente giriş anını şöyle tarif ediyor:

"Osmanlı askeri müthiş bir gürültü ve patırtılarla Padişahtan evvel setlerin üzerine çıktılar. Burada bulunan arta kalmış düşmanın bir kısmı atıldı, bir kısmı da set ile büyük surun arasındaki derin hendeğe, bir kısmı da istenildiği zaman seti geçmek için Justinyanus'un büyük surda açtırdığı küçük kapının ilerisine sıkıştırılarak icaplarına bakıldılar. İmparator Konstantin bu karışıklık arasında öldürüldü.

Bundan sonra silâhdarlar sözü geçen küçük kapıdan şehrin içine geçerek yığılmış olan büyük sur'dan içeriye hücum ederlerdi. Padişah Hazretleri ise Livayı Osmanlı (Osmanlı Sancağı) önünde dalgalanarak büyük surun önüne gelerek oradaki olayları gözlüyordu. Gecenin karanlığı dahi yıllardan beri Bizans'ı kaplayan bulutlar gibi kaybolarak yeni bir gün doğmaya başlamıştı." (Meraklısı için, 102 numaralı dipnotta ayrıntılı başka bilgiler de veriyor.)

Görüldüğü gibi, Kritovulos da askerlerin, "küçük kapı" dediği Kirko-Porta'dan *"şehrin içine geçtiğini"* belirtiyor

Bence burada ilginç olan ayrıntı, Kritovulos'un bu kapıyı, gerektiğinde kullanmak üzere Büyük Sur'da Justinyanus'un açtırdığını belirtmesidir.

Aslında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmek için Rumeli Hisarı'nın inşasından "Şahi Topu"nun dökümüne kadar nasıl hazırlandığı ve Bizans'ın Katolik dünyası tarafından nasıl yalnız bırakıldığı düşünüldüğünde, askerlerin kente, surun neresinden nasıl girdiği çok da önemli değildir.

Sanıyorum, Stefan Zweig, iddialı bir "Avrupalı" olmasının yanında, *Yıldızın Parladığı Tarihsel Anlar* kitabında anlattığı dünyayı değiştiren olayları tek bir âna ve tek bir olaya bağlamak istediği ve kitabın kurgusunu bu biçimde yaptığı için Kirko-Porta'yı öne çıkarmıştır.

Ama öte yandan askerlerin "Büyük Gedik"le birlikte, bu kapıdan da içeri girdikleri de tarihsel bir gerçek gibi görünmektedir.

* * *

Zweig fetihten sonra kentte, Haçlıların el koyduklarından arta kalan zenginliklerin de yağmalandığını belirtiyor.

Fatih Sultan Mehmet, Ayasofya'nın kapısından içeri girmeden, Zweig'i göre, "*Alnını yere sürüp dua ediyor. Daha sonra, yerden bir avuç dolusu toprak alıyor ve başının üzerine serperek, kendisinin de ölümlü olduğunu, kazanılan utku ile böbürlenmemesi gerektiğini anımsamak istiyor.*"

Daha sonra içeri giriyor, Ayasofya'nın görkemine hayran oluyor, namazını kılıyor.

Devrilen Haç ile Fethin Dünya Tarihi ve Batı/Hıristiyan Âlemi Açısından Anlamı

Zweig'in bundan sonraki satırları, bu öyküyü sonlandırırken, Bizans'ın fethinin Batı/Hıristiyan âlemi için ne ifade ettiğini ve yarattığı acının bin yıldır devam ettiğini bütün açıklığıyla ortaya koyuyor:

"*Ertesi gün, ustalara Hıristiyan dininin bütün işaretlerini derhal yok etmeleri buyruluyor. Mihraplar yıkılıyor, üzerlerinde dinsel resimlerin ve azizlerin yer aldığı mozaikler badana ile örtülüyor ve yeryüzünün bütün acılarını kucaklamak istercesine bin yıl boyunca kollarını açmış olan Ayasofya'nın tepesindeki haç, boğuk bir gürültüyle alaşağı ediliyor.*

Gürültü, kilisenin dışına da taşıyor ve yankılar bırakıyor.

Batı dünyası, bu gürültüyle uykusundan uyanıyor. Korkunç haber, Roma, Venedik ve Floransa gibi kentlerde, bir anda duyuluyor ve şok etkisi bırakıyor. Uyarıcı bir gök gürültüsü gibi hızla Fransa'ya ve Almanya'ya ulaşıyor.

Dehşete kapılan Avrupa, kayıtsız kalması yüzünden, açık unutulan şu lanet olası kapı, Kerkaporta'dan içeriye giren ve insanlık tarihinin akışını değiştiren yıkıcı bir gücün, yüzyıllar boyunca ellerini ve kollarını bağlayacağını ve hareketsiz bırakacağını anlıyor.

Fakat insan yaşamında olduğu gibi tarihte de, kaybolmuş bir ânın yakınıp dövünmekle geri getirilebileceği hiç görülmemiştir. Bir tek saatin kaybettirdiği şeyi, bin yıl geri getiremez."

* * *

Zweig'in dünyayı değiştiren 14 öykü içinde anlattığı İstanbul'un fethi hiç kuşkusuz, bir insan iradesinin tarihi biçimlendiren en önemli örneklerinden biridir.

Beni şaşırtan nokta, Zweig'in bütün algılama gücüne karşın, Bizans'ın fethini sadece tesadüfen açık bırakılmış bir kapıya bağlamış olmasıdır.

Oysa aktardığı öyküde hem Fatih Sultan Mehmet'in kararlığı ve Osmanlı'nın gücü, hem de Bizans'ın güçsüzlüğü ile, Avrupa'nın mezhep kavgalarından dolayı Bizans'ı yalnız bırakmış olması çok iyi anlatılmaktadır. Elbette Mine Kırıkkanat'ın uzun uzun anlattığı Sahte Konstantin Vasiyeti'nden hiç söz etmemektedir.

Öyle anlaşılıyor ki Zweig hem Yunan/Avrupa/Hıristiyan kültürünü sahiplenmek hem de anlattığı öyküyü ilginç kılmak istediği için Kerkaporta olayını fethin merkezine oturtmuştur.

Boğaz, Çengelköy
Vahdettin'in Köşkü

"Çocukluğum" denilince, benim aklıma iki semt gelir:

Kışları Çarşıkapı...

Yazları Çengelköy.

Çarşıkapı, adını, Kapalıçarşı'nın kapılarından birinin karşısında olmasından alır.

Çengelköy, adını, oraya bir mescit yaptıran Kaptan-ı Derya Çengeloğlu Tahir Paşa'dan alır (*Hey İstanbul-I*).

Gençliğime doğru Çengelköy'e, Havuzbaşı ve Büyükdere-Sarıyer; Çarşıkapı'ya da Maçka ve Nişantaşı-Osmanbey eklenir.

Günü yaşar ve geleceği düşünürken çok bunaldığımda sığındığım yer Çengelköy'ün tepelerindeki Vahdettin'in Köşkü, özellikle de köşkün yok edilmiş olan bahçeleridir.

Şimdi "restorasyon" adı altında tahrip edilerek başbakanlığa verilmiş olan bu köşk (daha doğrusu köşkler) benim için sadece bir yazlık ev değil, aynı zamanda yüreğimde, aile ve arkadaş sevgisinin, dayanışmanın, dostluğun ve hatta ilk aşkın filizlendiği bir sığınaktır.

Vahdettin Köşkü Ahalisi

Çengelköy sırtlarında Boğaz'ın dirsek yaptığı bir noktada, ona tepeden bakan, *Time* dergisine kapak olmuş ünlü Ahırkapı-Dolmabahçe arasındaki İstanbul siluetini tam karşıdan gören üç buçuk köşk:

İstanbul henüz yağmalanmamış, bu siluete gökdelenlerin hançerleri saplanmamış, birinci köprünün gölgesi düşmemiş...

Zülâl Kalkandelen'in bu kitabın kapağında gördüğünüz harika fotoğrafında, yağma ile bozulmamış nostaljik imajı korumak için, arkada özellikle "flulaştırılmış" ama o zamanlar pırıl pırıl olan bir İstanbul görüntüsü...

Sol tarafta Çengelköy/Havuzbaşı'ndan başlayıp Üsküdar'a kadar giden, karşıda Ahırkapı'dan başlayıp, sağ tarafta Arnavutköy tepesine uzanan bir Boğaz manzarası...

İskelenin yanında Çınaraltı'ndan çekilmiş olan kapak fotoğrafındaki görüntüye tepeden bir bakış!

Birinci köşkün büyük ahşap ana kapısından içeri girer girmez insanı karşılayan, aşağıdaki tarlaya insanlar düşmesin diye etrafı dökme demir parmaklıklarla çevrilmiş olan, bu nedenle de aramızda "Parmaklık" adıyla anılan muhteşem manzaralı set alanında, fıstık çamı ağaçlarının altına sofra kurulmuş:

Yahya Kemal, babama *"İhsan 'Vuslat'ı oku!"* diyor...

Çam ağaçlarının tepelerinde gezinen serin yaz rüzgârının fısıldayan sesi, babamın ahenkli sesine eşlik ediyor.

Herkesin huşu içinde dinlediği "Vuslat" bitince Yahya Kemal, *"İhsan ben bu şiiri sen okuyasın diye yazmışım"* diyor.

(Büyük Şair, sofrasında şiirini okuyan herkese böyle dermiş; bu gerçeği o sırada henüz bilmiyorum.)

Masadakiler, örneğin felsefe profesörü Vehbi Bey amca (Vehbi Eralp), ünlü tanburi Ercüment Batanay, Türk musikisi ses sanatçısı amcam Ekrem Kongar, mutlaka bu gerçeği biliyorlar, ama ne gam...

Herkes babamı da Yahya Kemal'i de hararetle alkışlıyor ve övmeye başlıyor.

* * *

Aslında biz "Vahdettin Köşkü ahalisi"nden değildik...

Sadece mevsimlik kiracılardık.

Bizim gibi dört-beş aile daha gelirdi mayıs sonu-ekim başı arasındaki dört aylık dönemde.

Henüz, yönetim köşklere el koymamıştı...

Henüz, üç buçuk ahşap köşkün önünde uzanan çilek tarlaları bile satılmamış, o güzelim tepeler müteahhitler tarafından yağ-

malanmamıştı...

Elbette, köşkler de henüz yanmamış, yıkılmamış, yağmalanmamış, tüm ahşap görkemleriyle ayaktaydılar.

* * *

1940'lı, 1950'li yıllar:

Vahdettin kaçarken, köşklerin yönetimini cariyelerinden Zehra'ya, bizim Zehranım teyze dediğimiz hanıma bırakmış...

O da kiraya veriyor.

Her köşkün içinde iki-üç bağımsız bölüm oluşturacak biçimde küçük değişiklikler yapılmış, çinko kaplı, gusülhane denilen banyo yerleri, mutfaklar, tuvaletler eklenmiş.

Annem ve babam felsefe hocaları: İkisi de, biri resmi biri özel, ikişer okulda ders veriyor...Yani eve dört maaş giriyor: Bütün gelirlerini "insan gibi yaşamaya" ve "çocuklarını iyi yetiştirmeye" harcayan iki öğretmen...

Eski gerçek İstanbulluların geleneğine uygun olarak her mevsim "yazlığa" gidiliyor; bir at arabası tutuluyor ve Çarşıkapı'daki kışlık evden, Çengelköy'e, Vahdettin'in Köşkü'ne taşınılıyor.

Bizim oturduğumuz bölümlerin kirası, mevsimlik 400 lira.

Göreceli olarak ucuz: Hemen hemen bir öğretmenin bir aylık maaşı kadar.

Dolayısıyla annemle babam, evlatlarının, köşkün bir cennet bahçesini andıran meyve ve çam ağaçlarıyla bezeli olan yeşil alanlarında büyümeleri için, seve seve ve rahatlıkla bu kirayı ödeyebiliyorlar. Köşklere uzunca dik bir yokuşla yürüyerek çıkılıyor ve pek de konforlu değiller.

Ama belki de paraları yetişmediği için tutamadıkları Boğaz'daki yalıların kiraları o zaman da çok yüksekti. Bu yalıların güzel bir envanteri için, Gürol Sözen'in, *Bin Çeşit İstanbul ve Boğaziçi Yalıları* adlı kitabına bakılabilir.

O yıllarda Köşk'te elektrik yok.

Lambalar ve pompalı lükslerle idare ediyorduk.

Köşkün tek telefonu Zehranım teyzedeydi; hastalık gibi acil durumlarda kullanıyorduk sadece.

Henüz İstanbul'un akciğerine saplanan ilk hançer olan Hilton Oteli bile yoktu o zamanlar...

Karşımızdaki o şekilsiz beton yığının nasıl yükseldiğini, ağabeyimin, annemin ve babamın nasıl içlerinin parçalanarak inşaatı izlediğini ve yaptıkları yorumları bugün gibi anımsıyorum.

Vişnap Nedir Bilir misiniz?

Köşklere çıkan yol belleğime iyice kazılmıştır:

Şirket-i Hayriye'nin kendisinden bir yıl önce inşa edilen ilk vapur iskelesi olan Üsküdar İskelesi'nden hemen sonra 1853 yılında inşa edilen Çengelköy İskelesi'nde inip, solda Berber Mete'nin dükkânının olduğu taş parke döşeli dar sokağı geçtiğinizde, ana caddenin karşısındaki görkemli çınar ağacının yanından yukarı giden yokuşu görür, onu tırmanırken, yarı yoldaki düzlükte yer alan Ayazma'yı arkanızda bıraktıktan sonra çatallaşan yolda sağa devam ederseniz Aynalı Havuz'un bulunduğu üçüncü köşkün mavi boyalı demir arka kapısına gelir, sola devam ederseniz, hâlâ kapanabilme özelliğini koruyan büyük ahşap ana kapıya varır, bu kapıdan içeri girince sağa döndüğünüzde, hafif bir rampa ile 100 metre sonra, birinci köşkün önüne ulaşırdınız.

(Cumhuriyet'teki köşe yazılarımda, çok kısa cümlelerle ve neredeyse her cümle satır başı olmak kaydıyla, hem kolay okunur, hem de kolay algılanır yazılar yazdığımı bilenler bu uzun cümleli anlatımı yadırgayabilir. Siyasal nitelikli köşe yazılarıyla, edebi kaygı taşıyan anı yazıları arasında bu kadarcık üslup farkını çok görmeyin bana: Bilirsiniz, kendimi yenilemeyi, değişik biçemler denemeyi, Türkçeyi zenginleştirmeye çalışırken, aynı anlama gelen Öztürkçe ve Arapça sözcükleri, kelime tekrarını önlemek için, aynı cümlede kullanmayı severim.)

Büyük ana kapı kapanıp arkasındaki tahta kol, yerine oturtulduğunda, köşke girmek zorlaşırdı; çünkü kapıya gelen uzunca yolun sağında, yol ile bahçe sınırını belirleyen yüksek setin taş duvarı, solunda da çilek tarlalarıyla yine köşkün bahçesini (parmaklığı) ayıran düşük setin derince boşluğu vardı. Kısacası, bir yanı taş duvar, öte yanı boşluk olan bir yoldan varılırdı ihtiyar ama dayanıklı ahşap kapıya.

Kapıyı geçtikten sonra, fıstık çamlarıyla bezenmiş adeta bir dikdörtgen biçiminde olan parmaklık bölümüne girmeyip sağa devam ettiğinizde dar toprak rampanın sağ tarafında, köşkün setli bahçesinin yolun sonuna doğru alçalan taş duvarı vardı.

Rampanın sol tarafı ise yeşillikti; bu yeşillikler arasında, rampayı "orman" dediğimiz çamlarla dolu bölgeden ayıran defneler ve "vişnap" dediğimiz, sonradan başka hiçbir yerde görmediğim ve yemediğim, şarabî renkli, buruk tadı olan bir meyvenin, koyu yeşil renkli yapraklı bodur ağaçları vardı.

Vişnap, vişneye benziyordu; hemen hemen tam onun renginde koyu kırmızıydı ama ondan biraz daha iri, biraz daha sert ve tadı ekşiden daha çok buruk denilebilecek garip bir meyveydi.

Sonradan *"Vişnap nedir"* diye araştırdığımda, bizim hiç kullanmadığımız bir anlamını, vişne suyuna da vişnap dendiğini öğrenmiştim.

"Acaba vişnap diye bir meyve yok mu, ben mi uyduruyorum" diye kendimden kuşku duymaya başlamıştım ki ziraatçılar imdadıma yetişti:

Gerçekten böyle bir meyve vardı ve vişne ile kirazın aşılanmasından elde edilen ağaçların meyvesine vişnap deniyordu.

Şimdi bu yazıyı yazarken 6-7 yaşımdan 15 yaşıma kadar tam büluğ çağında yaşadığım o cennetteki vişnap meyvesinin tadını damağımda hissediyorum...

Bir daha ömrümde görmediğim ve yemediğim için, vişnap bana, yeterince sahip çıkamadığımız için kovulduğumuz o cennetin özel ambrosia meyvesi gibi geliyor...

Ve o doğayı, o çevreyi, o mimariyi, o köşkleri, bahçeleriyle birlikte talan edenlere, buna emir ve izin verenlere, bu tarih ve doğa cinayetine alet olan sözde mimarlara ve restoratörlere (ki onlar kendilerini çok iyi bilir) lanet ediyorum.

* * *

O dar, toprak rampa sizi birinci köşkün önüne, büyük havuzun yanına çıkarırdı.

Birinci köşk de öteki iki buçuk köşk gibi, iki katlıydı.

Önünde, iki yanındaki beyaz mermer sütunlarla ikinci kattaki çıkmayı destekleyen, yine beyaz mermer döşeli müthiş bir verandası olan alt kat, kiraya verilirdi ve biz önce, yıllarca oraya gittik.

İki yandaki sütunların oturduğu taban görevi gören alçak duvar, yine beyaz mermerden yüksek bir çiçeklik biçiminde, ortası toprak doldurularak yapılmıştı ve içinde akşamsefaları vardı.

Hani şu tohumları halüsinasyon gördüren doğa harikası çiçekler! (Sonradan *Hocaefendi'nin Sandukası* adlı kitabımda bu detayı kullanmıştım.)

Mor, sarı kırmızı, pembe renkleri büyüleyiciydi...

Akşam güneş battıktan sonra açarlardı.

Tohumları, çekilmemiş karabiber tohumları gibi siyah siyahtı ve adeta "Beni yiyin" der gibi dökülürlerdi...

Ama doğrusu kimse uyarmadığı halde, o tohumlardan yemek hiç aklıma gelmemişti.

(Belki de o tohumlarla beslenerek büyüseydim, 2000'yi yıllarda ülkemizde yaşanan garipliklere daha kolay uyum sağlayabilirdim.)

Verandanın önü tamamen ve yanları da sütunların arasında, açık olduğu için, sağanak halinde yağan yaz yağmurları sırasında, kulaklarımızda çağıldayan o muazzam ses ve bahçeden buram buram yükselen o muhteşem toprak kokusu ile adeta doğa sarhoşu olarak orada oturup kitap okumak, aileyle sohbet etmek veya yirmi sual oynamak çocukluğumun unutulmaz anıları arasındadır.

Örneğin, bir İstanbul folkloru karakteri olan "Pazarola Hasan Efendi"nin kim olduğunu *(Google'layın bakalım, mutlaka kim olduğunu bulursunuz)* o oyun sırasında, annemle birlikte babama karşı tuttuğumuz bir soru sayesinde öğrenmiştim.

Üst kat komşumuz, ev sahibemiz Zehranım teyze, yan komşularımız Lütfiyanım teyzeyle, Paşanım teyzeydi.

Vahdettin'in Vediaları; "Korunmaları İçin Bırakılan" Armağan "Teyzeler"

Köşkleri kiraya veren Zehranım teyze, güler yüzlü, bize daima çok sevecen davranan kara çarşaflı bir kadındı.

1960'ın başında hâlâ ayakta kalmış olan birinci köşkte yaşamını sürdürüyordu. Elini öpmeye gittiğimizde, kendisine nişanlım olarak tanıttığım şimdiki eşime bir ipek mendil armağan etmişti.

Yazlığa gitmeye başladığımızda, ilk olarak hep birinci köşkün alt katında kalırdık. Zehranım teyze üst katta, tek başına otururdu.

Her iki katın da ana planı aynıydı:

Ortada koskoca bir salon ve etrafında dizili olan odalar ile büyük malta taşı döşeli bir mutfak.

Tuvalete odalardan birinin arkasından gidilirdi.

Aslında köşkün ana girişinin, bizim verandanın doksan derece dikinde, köşke bakarken sağ tarafta olduğu anlaşılıyor; çünkü binanın dışından doğrudan ikinci kata çıkan iki taraflı görkemli mermer merdivenler oradaydı.

Alt katta, bu büyük salonun etrafında, odaların arasından girilen büyük boşluklar da vardı. Biz buralara eski eşyamızı depolardık.

Bu boşluklardan biri, mermer merdivenlerin altına, tam ortasına açılan bir dehliz olarak devam ederdi. İki taraflı merdivenin ortasını gören önü, dökme demirden ızgarayla kaplıydı; gözenekleri çok geniş olan bu ızgaradan dışarısı görünür ve içeriye temiz hava girerdi.

Aileden gizli sigara içmek isteyen oraya gider, duman ve koku derdi olmadan sigarasını tüttürürdü.

Ben de ilk sigaramı evde misafirler için alınmış olan Tekel'in Gelincik marka sigara paketinden yassı ve ince bir sigara çalarak içtiğimi ve hiç hoşlanmadığımı anımsıyorum.

* * *

Kültür Bakanlığı Müsteşarlığım sırasında, rölevelere uygun olarak yapılan beton restorasyonu görmek için gittiğimde, sorumlu genç mimar birinci kattaki bu boşluklara bir anlam veremediğini, bunların gerçekte ne işe yaradığını sormuştu.

Ben de oralara eski eşyamızı depoladığımızı söylemiştim.

Bu arada hemen belirtmeliyim ki, restorasyonun gerçekten aslına uygun olarak yapıldığını ama, ahşap yerine beton kullanılmasından dolayı, köşklerin bütün havasının yok olduğunu görmüş ve çok üzülmüştüm.

Oysa "beterin beteri var" atasözünü unutmuştum galiba:

Şimdi, son Cumhurbaşkanlığı restorasyonundan sonra oralara gitmedim. Ama uzaktan görebildiğim kadar, köşklerin önündeki setler yok edilmiş, arazi düzleştirilmiş ve özellikle de birinci köşkün önüne personel için yeni binalar yapılarak, tam bir tarih katliamına imza atılmıştır.

Bunu yapan sözde restoratörleri ve buna izin verenleri, herkes biliyor ve tanıyor. Bu kişiler tarih önünde sorumludurlar.

Padişahın "Küs Koltuğu"

Zehranım teyze ikinci katta, büyük salonun arka tarafındaki odalardan birinde bir de koltuk göstermişti bana, eskiden kalma: *"Küs koltuğu bu"* demişti. S harfi biçiminde olan koltuğa. Koltuk S harfi biçiminde olduğu için iki kişi aynı anda oturduğunda, yüzleri ters istikametlere bakıyor, yan yana gibi olmakla birlikte aslında sırt sırta geliyorlardı. *"Vahdettin ile Valide Sultan kavga ettikleri zaman o koltuğa otururlardı"* demişti.

* * *

Birinci köşkün tam önünde büyük, çok büyük bir havuz vardı. İçi, derinliğini yarı belimize indirecek kadar betonla doldurulmuştu. Oraya, ortaya bir ağ germiştik ve voleybol sahası olarak kullanırdık. Havuzun eni, kurduğumuz voleybol ağından bile daha genişti; her iki yandan da 2-3 metre boşluk kalırdı.

Yine Zehranım teyzenin anlattığına göre, Vahdettin, köşkün penceresinde oturur, havuzda çırılçıplak yüzen cariyeleri seyreder, sonra da beğendiğini yanına çağırırmış.

Zaten ünlü "küs koltuğu" da böyle olaylardan sonra, Valide Sultan kızdığı zaman kullanılırmış.

Bir gün bir kaza olmuş; cariyelerden biri, Vahdettin'in gözleri önünde boğulmuş. Onun üzerine Padişah çok üzülmüş ve havuz betonla doldurulmuş.

Bizim oturduğumuz alt kattaki salonun zemini parlak, küçük, altıgen biçimli, bej ve bordo renkli seramikle kaplıydı.

Yukarıdaki salon ise, hasır döşeliydi.

Aşağıdaki büyük taş salonu günlük yaşamda pek kullanmazdık. Yukarıdaki hasır salonda ise, ramazanda benim de katıldığım teravih namazları kılınırdı.

* * *

Alt katta, köşkün yanımızdaki bölümlerinde iki teyze daha yaşardı:

Bembeyaz saçlı, nur yüzlü Paşanım teyze ile, asık suratlı ve bizi hiç sevmeyen, bizim de pek sevmediğimiz, gri saçlı Lütfiyanım teyze.

Her iki teyze de saçlarını, beyaz bir tülbentle örterlerdi. Paşanım teyzenin tülbenti sıkı bağlanmaz, hep kayar ve bembeyaz saçları ortaya çıkardı. Lütfiyanım teyzenin tülbenti ise daima çenesinin altında sımsıkı bağlı dururdu.

Asık suratlı, çatık kaşlı Lütfiyanım teyze, Vahdettin'in kahvecibaşısı imiş.

Evinde kedi besleyen, çocuklara çok iyi davranan, güler yüzlü Paşanın teyzenin ise ne iş yaptığını öğrenememiştim; eski cariye-

lerden, padişahın gözdelerinden olduğu söylenirdi. Belki de gerçekten öyle olduğu için kimse onun geçmişini bana ayrıntılı olarak anlatmamıştı. Ama onu çok severdik.

Vahdettin'in Köşkü'nde Bir Sünnet Düğünü

İnsan kaç yaşında sünnet olduğunu anımsar mı?

Başkalarını bilmem ama ben anımsamıyorum...

Sadece annemle babamın, *"Engin 12 yaşına geldi, koca adam oldu, artık şu sünneti yapalım"* sözleri, dün gibi kulağımda.

Ağabeyimle aramızda 6 yaş olduğuna göre demek ki ben 6 yaşındaymışım; annemle babam ağabeyimde çok geç kalmışlar ama, benim sünnet işim tam okula başlamadan önce halledilmiş.

Sünnet düğünü âdeti artık yavaş yavaş terk ediliyor galiba...

Örneğin, bizim oğlanın sünnetini, Hacettepe'de doğumu yaptıran jinekolog arkadaşım Muammer Alpay hemen halledivermişti.

Temmuz ya da ağustos aylarında bir yaz günü yapılmıştı ağabeyimle benim sünnet düğünümüz.

O zamanlar ilk köşkün alt katında otururduk. İçi doldurulmuş büyük havuzu çevreleyen yolun denize bakan bölümünde, büyük ıhlamur ağacının altında, önündeki setin hemen arkasında, Boğaz'a nazır, uzun bir masa hazırlanmıştı. (Bu ıhlamur ağacını hiç unutamam!)

Sünnet düğünü günü, daha operasyon başlamadığı için biz de ipek sünnet entarileriyle ortada dolaşıp masanın hazırlanmasına yardım ediyorduk.

Birdenbire müthiş bir sağanak yağmur başladı...

Apar topar, masayı ve üstündekileri içeri taşıdık.

Bereket versin köşkün taş döşeli salonu yeterince büyüktü. Hemen yemek düzeni kuruldu, bizim yatak da salonun yemek masasını görecek bir yerine kondu.

Çok ilginç bir biçimde, sünnet anını, sadece görsel olarak anımsıyorum. Bilemiyorum, acaba bir tür lokal anestezi yapılmış

mıydı? Ama çok net olarak, "Acıyooo", "Acıyooo" diye bağırdığımı, sadece "olay" ve "eylem" olarak anımsıyorum; gerçekten acı duymuşsam bile belleğimde bu konuda hiçbir iz yok.

Görsel olarak anımsadığım manzara ise çok ilginç:

Sünnet, ortadaki taş salonun giriş kapısına göre solda kalan ve tuvalete açılan küçük bir odada yapılıyordu. Odanın kapısı açıktı ve kapıya ellerindeki armağanları sallayarak, benim sesimi bastırmak için bağıran kalabalık bir konuk topluluğu yığılmıştı.

En çok dikkatimi çeken ise, bir konuğun sapından tutarak salladığı ve kapağı açık olduğu için her sallayışta, açılıp kapanan bir okul çantasıydı...

Zehranım teyze, ağabeyime ve bana Parker marka küçük boy birer dolma kalem armağan etmişti. Benimki, enine beyaz kesik çizgili, mavi renkli plastikten yapılmıştı, arkasındaki lastik haznenin sıkılıp bırakılmasıyla mürekkep çekiliyordu.

Sonradan kalem koleksiyonu yapmaya başlayınca, o kalemlerden çok aradım ama bulamadım. Hâlâ da arıyorum.

İkinci anımsadığım armağan, bir kurşun dolma kalemdi. Kimin getirdiğini bilmiyorum.

Yıllarca kullandım. Markasını anımsamıyorum. İthal malı çok zarif, altı siyah, üstü madeni bir kalemdi. Arkasında gizli silgisi de vardı.

Üçüncü armağan ise halen evimizde büfede duran son derece ince porselenden yapılmış bir kahve fincanıydı. Onu Ağa Efendi getirmişti.

Zehranım, Lütfiyanım ve Paşanın teyzelere ek olarak Ağa Efendi de, Vahdettin'in Köşkü'nün yerli ahalisindendi.

Sarayın haremağalarındandı. İnce sesli, şişman bir siyahiydi. Zehranım teyze dahil, herkes ona çok saygı gösterirdi. Hiyerarşik olarak hepsinin üstündeydi herhalde, çünkü herkes ona öyle davranırdı.

"Vahdettin'in Köşkü" dendiği zaman genellikle halkın anımsadığı kubbeli orta köşkte otururdu.

Getirdiği kahve fincanı ve tabağını, bugün hâlâ evde özenle

saklıyoruz; ışığı geçirecek kadar ince bir porselenden yapılmışlardı.

Sünnet düğünümüzde elbette eğlence de eksik değildi:

Şimdi orta oyunu olduğunu anladığım, Kavuklu ile Pişekâr gösterisini anımsıyorum.

Ortadaki masa kaldırılmış, misafirler salonun etrafına dizilmişti:

Gözlerimin önündeki sahne ise, iki beyaz entarili adamdan birinin, elinde şak şak diye ses çıkaran (sonradan adının pastav olduğunu öğrendiğim) çift parçalı garip bir sopayı şakırdatarak sallarken, bağırıp çağırarak, döne döne kaçan ötekini bağıra çağıra, sürekli kovalamasıydı. Ne dediklerini hiç anlamamıştım.

Ayazmada Panayır

Daha önce belirttiğim gibi Vahdettin'in Köşkü'ne çıkan yol önce Aya Pandeleimon Ayazması'ndan geçerdi.

Ayazma, yukarı çıkarken, yolun sağ tarafında, yokuşun bir dirseğinde, köşklere yakın bir yerdeydi. İçinde kutsal olduğu söylenen bir su akardı.

Biz her gün, aşağıya denize giderken ve denizden dönerken en az iki kez önünden geçtiğimiz Ayazma'nın içine pek girmezdik. Genellikle çevresinde yer alan, ceviz, erik ve atkestanesi ağaçlarıyla bezenmiş olan bahçelerde oynardık.

Hayal meyal, anne babamla birlikte bir kez içeri girdiğimizi, yaşlı birine konuk olduğumuzu anımsıyorum ama ne vesileyle gitmiştik, orada ne yapmıştık, ne konuşmuştuk, pek hatırlamıyorum; galiba bir bayram ziyaretiydi.

Benim çocukluk yıllarımda ramazan ayı ve Şeker Bayramı yaz aylarına rastlardı. Bunu çok net anımsıyorum, çünkü daha önce belirttiğim gibi benim de zaman zaman katıldığım teravih namazları, birinci köşkün üst katında, Zehranım teyzenin oturduğu dairenin hasır kaplı büyük salonunda kılınırdı.

Yine Ramazan ayı ile ilgili bir anım, iftar olup olmadığını anlamak üzere, camilerin minarelerindeki şerefelere bakmak için "Parmaklık" dediğimiz, İstanbul'u cepheden gören ön bahçeye çıktığım ve şerefelerdeki ışıklar yanar yanmaz "kandiller yandı" diye bağırarak anneme haber vermek için eve koştuğumdu.

(Eskiden elektrik yokken, akşam namazı vaktini, yani oruç açma zamanını, haber vermek için cami minarelerinin şerefelerinde "kandiller" yakılırdı. Annem "Git bak bakalım kandiller yandı mı" dediği için ben de "Kandiller yandı" diye bağırarak eve koşardım.)

* * *

Bazı bayramlarda, Ayazma'ya gelmeden ulaşılan, yokuşun sol tarafındaki düz meydanlık yerde panayır kurulurdu.

İp cambazını ilk kez orada görmüştüm:

İki direk arasına gerili bir ipin üzerinde, elinde uzun bir denge sopası, dikkatle yürüyor, arada bir, benim çocuk gözümle bile fark ettiğim sahte ayak kaymalarıyla düşer gibi yaparak insanları heyecanlandırıyor ve sonra devam ediyordu.

Gösteri bittikten sonra, arkadaşı, bir kasket dolaştırarak para topluyordu.

Bütün dikkatlerini cambaza vermiş olan kalabalığın içine dalan ve ceplerden cüzdanları yürüten yankesiciler için cennet gibi ortam yaratıyordu cambaz. Yankesicilerle ortak mıydı bilemiyorum.

Dikkatleri başka yere çekip halkı soymak eylemini tanımlayan günlük yaşamdaki "Cambaza bakıtmak" deyimi buradan gelir.

"Bul karayı al parayı" diye bağırarak ikisi kırmızı biri siyah suratlı olan üç iskambil kâğıdı ile saf çocukları söğüşleyen "üçkâğıtçıları" da ilk kez orada tanımış, ama ağabeyim daha önce uyardığı için onlara para kaptırmamıştım.

* * *

Hiç unutamadığım bir panayır anısı, çocuklara parayla oyun oynatan bir adam tarafından dolandırıldığımı gören ağabeyimin, kaybettiğim parayı zorla geri alışıydı:

1950'lerin başıydı; 9-10 yaşlarında bir çocuktum.

Panayırdaki çeşitli gösteri ve eğlencelerden biri de bir adamın çevirdiği, üzerine çiviler çakılmış ve farklı renklerle boyanmış olan ilkel bir ahşap çarkla oynanan bir oyundu.

Yaklaşık 1 metre çapında bir ahşap dairenin üzeri farklı açılarda ve değişik renklerde dilimlere bölünmüştü. (Günümüzdeki seçim anketlerinin sonuçlarını pasta biçiminde gösteren görsel gibi.)

Bu çark, dik bir eksenin üzerine yere paralel olarak yerleştirilmişti ve yanında, kenarında çakılı olan uzun çivilere değen gevşek bir yay vardı.

Çark döndürüldüğünde, çivileri tarayan bu yay, madeni bir ses çıkarır ve bu ses, sona doğru yavaşlayan ve nihayet duran temposuyla oyuncuların heyecanını arttırdı.

Oyunun kuralları çok basitti:

Çark durduğunda yay hangi renkle boyanmış bölümde kalıyorsa, orası kazanıyordu.

En geniş bölüm (en çok oy alan partinin rengine boyanmış olan pasta parçası olarak düşünün) oyunu oynatanındı; yani yay o bölümdeki çivilerin arasında kalırsa herkes koyduğu parayı kaybediyordu.

Ondan sonra daha küçük ve değişik açılarla boyanmış bölümler, farklı oranlarda kazandırıyordu. Yan yana çakılmış iki çivinin arasındaki 3-5 derecelik en dar bölüm ise en çok parayı kazandırandı.

* * *

Ben her zamanki gibi, özgür, ama ağabeyimin uzaktan korumasında, tek başıma dolaşıyordum.

Bir ara bu "rulet" oyununa katılarak bir renk üstüne 25 kuruş koydum. Çark, yay tam benim para koyduğum rengi belirleyen çiviler arasında duracakken, oyunu oynatan adam, benim bile görebildiğim bir biçimde aşağıdan dokunup, çarkı, yay bir öteki renge gelecek biçimde, itiverdi.

Ben, "Ama aşağıdan ittiniz" dedim adama. Aldığım yanıt "Hadi oradan bacaksız" biçiminde bir azardı.

Ne yapacağımı düşünürken birdenbire arkamdan ağabeyimin sesini işittim:

"Ver çocuğun parasını" diye bağırıyordu adama. Adam, bağıranın benim ağabeyim olduğunu anlamamış, izleyiciler müdahale ediyor sanmış ve korkmuştu.

"Tamam, tamam al paranı defol buradan" diye 25 kuruşumu geri verdi.

Böylece sadece "Bul karayı al parayı" diye bağıran üçkâğıtçıları değil, o zamanlar adına "Rulet" dediğimiz bu ilkel oyunu oynatan sahtekârları da tanımış oldum.

Politikacılarla ve Doğramacı ile tanışmam ise çok sonralara rastlar!

İlk Aşkım ve Masumiyetim Nasıl Katledildi

Benim hem masumiyetim hem de ilk aşkım Vahdettin'in Köşkü'ndeki ıhlamur ağacının altında yaşandığı için ıhlamur kokar...

Çünkü daha ilkokula bile başlamamışken, ilk aşkımın ilk öpücüğünü, sevgilimin yanağından, biraz önce sözünü ettiğim ıhlamur ağacının altında ıhlamur kokuları içinde almıştım!

Bu nedenle ıhlamur, benim için hem masumiyetin hem de aşkın kokusudur...

Zaten aşk bir anlamda masumiyet değil midir:

Kim masumiyetini korumadan âşık olabilir...

Kim masumiyetini korumadan, kendi benliğini, kendi varlığını bir başkasınınkinin içinde eritebilir ki...

Gerçek aşk, hesapsız kitapsız, karşılıksız, sadece vermeye hazır, masum bir duygu değil midir!

Her genç kız, her genç erkek, masumiyetini, aşkı, ihaneti, ilk sevdalısına ipotek etmemiş midir?

Doğru ipoteğin meyvelerini...

Yanlış ipoteğin zulmünü...

Bütün hayatı boyunca kim toplamamış, ödememiştir ki!

* * *

Doksan derecelik açıyla birbirine dik olarak gövdeden fışkıran dallarıyla upuzun çam ağaçları...

Bir merdivenin basamakları gibi insanı yukarı taşıyan dalların üzerinden sekerek tırmandığım ağacın en tepesinde, yüksekliğin verdiği baş dönmesini pekiştiren, yukarı doğru incelen gövdenin rüzgârla eğilip bükülmesi, sallanması...

Ve burnumdaki çam kokusunu çoğaltarak yükselten, zihnime kazıyan o uğultu; rüzgârın sadece çamların tepelerinde duyulabilen o muhteşem uğultusu!

Ya o masumiyetin simgesi olan atkestanesi, ceviz ve erik savaşları?

"'Masum savaş' olur mu?" demeyin...

Atkestanelerini, karşı tarafa atmadan önce, dikenli yeşil kabuklarından soyarsanız...

Cevizleri, toplayıp götürmesinler diye, başka mahallelerin çocuklarına karşı kullanmazsanız...

Erikleri, sadece küçük yeşil eriklerden seçerseniz...

Olur!

Atkestanesi veya erik ya da ceviz, bedenine değdiği zaman "Ah vuruldum" diye bağıran dürüst "düşmanınız" varsa olur!

Atkestanelerinin, eriklerin ve cevizlerin masumiyetimle bütünleşmeleri bu "savaşlar" sayesinde olmuştur!

* * *

Ellerimiz taze cevizlerin yeşil kabuklarını soymaktan kına yakmış gibi kahverengi olurdu...

Aslında toprağa gömüp biraz beklesek yeşil kabuklar kararıp kendiliğinden dökülürdü, ama nerede bizde o sabır; ellerimizi boyamak pahasına girişirdik yeşil ceviz kabuklarına!

Üstüne üstlük bir de fıstık çamlarından topladığımız kozalaklardan çıkardığımız ve kalın kabuklarını kırıp yediğimiz dolma

fıstıklarının laciverte yakın siyah tozları da bulaşınca, ellerimizi temizlemek olanaksızlaşırdı!

Belki de bu yüzden, kına yakılmış veya mürekkep lekesiyle bezenmiş her el, bana hem aşkı hem de masumiyeti anımsatır!

Büyük ahşap kapıdan geçince bizi karşılayan parmaklıktaydı fıstık çamları...

Mutfakta, fıstıkları pilavların veya dolmaların içine koyan hanımlar, onların ancak taşla veya aletle kırılabilecek kadar kalın kabuklu olduklarını muhtemelen bilmezler...

Temizlendikleri zaman bej renkli olan bu kabukların ise, kozalakların içindeyken, siyaha yakın lacivert bir tozla kaplı olduklarını da hiç bilmezler herhalde.

Onları düzgün bir büyük beyaz taşın üzerine koyar, başka bir beyaz düzgün taşla kırar, kışın yemeklerde kullanmak üzere kavanozlara doldururduk.

Bir kilosunun çok para ettiğini öğrendiğimizde bir ara toplayıp satsak mı diye düşündüğümüzü, ama sonradan yediklerimizden arta kalanları övünerek annelerimize götürdüğümüzü anımsıyorum...

(Yılmaz Yıldırım ve sonradan Şişli Terakki'de arkadaşım olan hastane yöneticisi kardeşi Yaşar Yıldırım; kulaklarınız çınlasın.)

O yıllar paranın masumiyetimizin ırzına geçme gücünü henüz anlayamadığımız çocukluk yıllarıydı!

* * *

Kimsenin masumiyetini, yumruk büyüklüğündeki cevizlerle de özdeşleştirdiğini sanmam:

Üçüncü köşkün, setsiz biçimde, düzgün olarak yola kadar inen eğimli ön bahçesi ceviz ağaçlarıyla doluydu.

Bunlar normal boyda ceviz veren ağaçlardı.

Masumiyetimi simgeleyen ceviz ağacı ise, bu üçüncü köşkün arkasında, aynalı küçük havuzun bulunduğu duvarın gizlediği arkadaki meyve bahçesindeydi: Bu ağacın, öteki cevizlerin iki-üç misli çapında, yumruğum büyüklüğünde cevizleri vardı.

Beykoz cevizleri büyüklükleriyle ünlüdür ama bu ağaç başka bir şeydi; hayatımda bir daha hiç o büyüklükte ceviz görmedim. Keşke tarım uzmanı olsam da bu cevizin kökünü kökenini bulabilsem diye düşünmüşümdür.

O meyve bahçesinde ayrıca tadına doyum olmayan narlar, bizim kayısı eriği dediğimiz cinsten sarı renkli erikler, mürdüm erikleri, büyük kırmızı, mor erikler, muhteşem ayvalar ve armutlar vardı.

Bir de kelebekler...

Her yerde renk renk kelebekler uçuşurdu:

Evet aşkımın ve masumiyetimin simgesi olan rengarenk kelebekler.

* * *

Ihlamur ve çam kokuları, rüzgâr uğultusu, ağaçların tepesinde sallanmak, erik, atkestanesi ve ceviz savaşları, yeşil ceviz kabuğuyla kınalı eller, dolma fıstıkları, yumruk büyüklüğündeki cevizler, kelebekler ve ilk aşkın ilk öpücüğü...

İşte, tarihe ve doğaya saygı duymayan politikacıların emrindeki bir restoratörün, Vahdettin'in Köşkü'nü tahrip eden buldozerleriyle katlettiği masumiyetim buydu!

Anılar, İnternetteki Bilgilerle Harmanlandığında

İnternetin genellikle soğuk olan satırları, Vahdettin'in Köşkü'ndeki katliamın, benim tarafımdan sıcaklaştırılmış olan öyküsüne şöyle devam ediyor:

Padişah Vahdeddin, yurtdışına kaçarken şahsi mülkü olan bu köşkleri Zehranım teyze dediğimiz cariyesine bağışladı.

1960'ların başında Zehranım teyzenin elini öpmeye gittiğimde, parmaklık kısmının demirlerinin yok olduğunu, benzerleri Yıldız Sarayı'nda olan, çimentodan dökülmüş ağaç benzeri süslemelerle bezenmiş olan bahçelerin yabani otların istilasına uğradığını, ama üç köşkün hâlâ ayakta olduğunu gördüm ve bu yıpranmış görüntüye çok üzüldüm.

Köşkler 1984 yılında 'korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı' olarak tescillendi.

Bu arada, öndeki çilek tarlaları, müteahhitlere satıldı, buraya yedi adet villa yapıldı ve köşklerin mülkiyeti de Vakıflara verildi.

1988 yılında, dönemin başbakanı Turgut Özal'ın talimatıyla 'Başbakanlık Dinlenme Evi' olarak kullanılmak üzere restore edilmeye başlandılar.

Bu arada Kültür Bakanlığı Müsteşarı oldum ve Vakıf İnşaat tarafından yapılan restorasyonu yerinde inceledim. Sorumlu mimarın rölevelerde anlamamış olduğu konulardaki sorularını yanıtladım. Ahşap köşklerin betonlaştırılarak restore edilmesinden dolayı Çengelköy tepelerinden *'İlk aşkım ve masumiyetim beton kalıplara sığmaz ki'* diyerek büyük bir üzüntüyle ayrıldım.

Turgut Özal'ın ölümünden sonra çalışma durdu. Restorasyon işini alan Vakıf İnşaat, 'ödeneksizlik' dolayısıyla 1998 yılında köşkleri kaderine terk etti.

Erkan Mumcu'nun Kültür ve Turizm Bakanlığı döneminde restorasyon için bir firmayla otel yapılması için anlaşıldıysa da bu proje de, iyi ki, gerçekleşmedi.

Köşkler, 2007 yılında devlet bakanı Hayati Yazıcı tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı mülkiyetinden alınarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne verildi. Vakıflar Genel Müdürlüğü de köşkleri Başbakanlığa tahsis etti.

Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan köşklerin 'Başbakanlık Anadolu Çalışma Ofisi' ve yabancı misafirler tarafından kullanılacak 'Devlet Konuk Evi' olarak yeniden restore edilmesi için talimat verdi. Wikipedi'nin belirttiğine göre restorasyon projesini Sinan Genim üstlendi.

Köşk çevresinin düzenlenmesi için dört bin m^2 alan 2 Haziran 2013 tarihinde kamulaştırıldı.

Köşklerin bahçelerindeki ağaçlar kesilerek, setler düzleştirilerek doğa ve çevre mahvedildi; yeni ilave inşaatlarla köşklerin tüm havası yok edildi; katliam tamamlandı!

* * *

Resmi makamların iddiasına göre köşklerin içinde bulunan koruda, 10 fıstıkçamı, 10 atkestanesi ve 25 ıhlamur ağacıyla birlikte meşe, Lübnan sediri, defne, erguvan ve sakız gibi toplam 300 ağaç da korumaya alındı, ama yapılan tahribata bakılırsa buna inanmak biraz güç.

Akasya, defne, aylangoz gibi bahçeyi ve fıstıkçamlarını saran ağaçların ise, daha kimbilir ne kadar çok ve çeşitli ağaçla birlikte kesildiği, resmi makamlarca da itiraf ediliyor.

Bu ağaçların yerine İstanbul Boğazı'nın florasına uygun ıhlamur, atkestanesi, fıstıkçamı, çitlembik, erguvan gibi ağaçların dikildiği iddia ediliyor ama bunlar zaten bahçede vardı.

Köşkün restorasyonu Ağustos 2014'te tamamlandı.

Restorasyon çalışmaları bittiğinde tarihçi Prof. İlber Ortaylı, *'Restorasyonu hiç beğenmiyorum. Tarihi realiteye, mimari kurallara sadık bir restorasyon olmadığını herkes biliyor,'* diyerek eleştirdi.

Ben de yok edilen setlerin yerine yapılan beton duvarlarla sadece tarihin değil, tabiatın da katledildiğini belirttim.

Tarih Vakfı'nın "Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi"nde Vahdettin'in Köşkü

Reşat Ekrem Koçu kendi *İstanbul Ansiklopedisi*'ni tamamlayamadı ama, yeni çok kapsamlı bir başka *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* 1993 yılında başkanı İlhan Tekeli olan Tarih Vakfı tarafından Kültür Bakanlığı ile ortak proje olarak başlandı. Sekizinci son cilt 1995 yılında yayınlanarak "Perişan Sevgilim" hakkında çok kapsamlı, çok güvenilir ve çok güzel bir kaynak meydana getirildi.

Ansiklopedi, çok değerli bilim insanlarının katkılarıyla ve benim de Kültür Bakanlığı Müsteşarı olarak verdiğim destekle tamamlandı.

Ansiklopedi'nin Yayın Kurulu *"İstanbul Ansiklopedisi'ni Sunarken"* başlıklı yazıda haklı olarak şu noktaları vurguluyordu:

"Üç büyük İmparatorluğun (Roma-Bizans-Osmanlı) efsanevi başkenti; iki kıtanın, iki uygarlığın buluşma noktası; çağdaş Türkiye'nin kalbi; birbirleriyle hem çatışan hem etkileşen dinlerin, inançların, kültürlerin, halkların, toplumların zengin mozaiği; Doğu ile Batı'nın, geçmişle geleceğin kavşağı İstanbul, sadece bir coğrafi nokta, birleşme birimi, bir kent mekânı değildir.

Beşiklik ettiği değişik kültürlerin ve toplumların görkemli sanat ürünlerinin, renkli törelerinin, yaşamlarının sergilendiği evrensel bir müze; günümüzde yaşanan hızlı toplumsal değişmenin ve geleceğin, kent, insan, kültür sorunlarının bir aynası; bir tarihin hem sahnesi hem tanığıdır.

Öte yandan, coğrafi konum, doğal yapı ve güzellikleriyle, dünyanın sayılı köşelerinden biri; on milyonu aşkın nüfusunun yarattığı sorunlarla da bir şehircilik düğümüdür."

* * *

Politikacıların, bir sözde restoratör mimar aracılığıyla tahrip etmeye başladıkları, setlerini düzleştirerek yok ettikleri, ağaçlarını kestikleri, yeni konutlar inşa ettikleri ve başbakanlık olarak el koydukları Vahdettin'in Köşkü ve benim içinde büyüdüğüm bahçeleri, orman dediğimiz koruluğu hakkında *Dünden Bugüne İstanbul Ansikopedisi*'nin beşinci cildinde "Köçeoğlu Köşkü" ve yedinci cildinde *"Vahideddin Korusu"*, *"Vahideddin Korusu'nun Doğal Bitki Örtüsü"* ve *"Vahideddin Köşkü"* başlıklarıyla dört madde bulunmaktadır.

"Köçeoğlu Köşkü" maddesini M. Baha Tanınan, "Vahideddin Korusu" ile "Vahideddin Korusu'nun Doğal Bitki Örtüsü" başlıklı maddeleri Zeynep Tülin Özgen, "Vahideddin Köşkü" maddesini Hatice Karakaya yazmıştır.

Bu maddeler okunduğunda, şu anda artık tahrip edilmiş olan, benim büyüdüğüm gerçek doğal ve mimari ortam daha iyi anlaşılacaktır.

Aşağıda bu tahribata karşı bir akademisyenin yükselttiği isyanı okuyacaksınız.

Vahdeddin Köşkü ve Korusu'nun Tahribine İsyan

Prof. Dr. Afife Batur, *Mimarlık* dergisinin 391'inci sayısındaki makalesinde şunları yazıyor:

"Bir Tarih-Bellek Yitimi: Vahideddin Korusu ve Köşkleri"

"Zengin bir bitkisel örtü, dört tarihsel köşk ve koru içine yayılmış yapısal bahçe elemanları, pek çok geleneksel değerimizi bugüne kadar taşımıştır."(1)

Dolmabahçe'den Marmara girişine açılan geniş bir kentsel perspektife sahip olan konumu ve eğimli topografyasını değerlendiren teraslı bahçe düzeneğine eklenen her biri özgün çizgilere sahip köşkleriyle benzersiz bir tarihî miras örneği idi.

"Boğaziçi florasının doğal vejetasyonunu" yerelleştirilmiş İngiliz bahçesi modeline uyarlarken özgün bir "su" tasarımını da görselleştiren koruya eşlik eden köşkler, kendine özgü abartısız bir özgünlük sergilemekte idi.

19. yüzyıl başına tarihlenen, korunun en erken tarihli yapısı Köçeoğlu Köşkü, İstanbul'un en ünlü Ermeni ailelerinden olan Köçeoğulları tarafından sahildeki yalılarıyla bağlantılı kullanılmak üzere yaptırılmıştı. II. Mahmud döneminde Miri Emlâk'e aktarılmış, II. Abdülhamid tarafından da küçük kardeşi Şehzade Vahdettin Efendi'ye tahsis edilmişti.

Bu köşkte bazı değişimler yaptıran Vahideddin daha sonra kendisine yeni bir köşk yaptırdı. Padişah oluncaya kadar burada oturan Vahideddin döneminde ayrıca Kadın Efendi Köşkü, Ağalar Köşkü ve diğer servis binaları inşa edildi.

Köşklerin, en çok da Köçeoğlu ve Vahideddin Köşkleri'nin, özgün mimari tasarımlarının ötesinde yerleşke, asıl korusu ve bahçe düzeneği ile mimarlık ve kent tarihi için önem taşıyan özelliklere sahipti.

Bugün Vahideddin Korusu ve Köşkleri inanılması zor bürokratik düzenlerin sonunda, topografyası başta olmak üzere, tüm

vejetasyonu ve mimari ögeleri tahrip edilmiş ve tarihte benzeri zor bulunan bir keyfiliğe kurban edilmiştir.

Bu yazı, 18 Nisan 2014 günü yazıldı. 18 Nisan günü, tüm dünyada ICOMOS ULUSLARARASI ANITLAR VE SİTLER GÜNÜ olarak kutlanan ve her toplumun gözetip koruduğu tarih ve kültür değerlerini öne çıkarıp dünya kültür medyasına sunum yaptığı özel bir tarihtir. Bu tarihi günde acı ve utanç duyarak özetlediğimiz durum, bir utanç belgesi olarak kaydedilmiştir."

Eski İstanbul: Çarşıkapı

Yarım yüzyıldan fazla zaman geçmiş aradan...

1950'li yıllarda İstanbul iki merkezliydi:

Birinci merkez, Tarihi Yarımada'da, Eminönü-Fatih-Aksaray üçgeni, ikinci merkez, kentin yeni gelişen bölgesinde, Dolmabahçe-Maçka-Şişli üçgeniydi.

Tarihi Yarımada Merkezi'ndeki üçgenin göbeğinde Beyazıt vardı.

Yeni İstanbul üçgeninin göbeğinde ise Taksim yer alırdı.

Birinci merkez, Topkapı ve Edirnekapı'ya kadar gider, ikinci merkez, Osmanbey, Şişli, Harbiye, Nişantaşı ve sonradan eklenen Birinci Levent'e kadar uzanırdı.

Birinci merkez "Eski İstanbul"u, ikinci merkez "Yeni İstanbul"u temsil ederdi:

Eski ve yeni merkezler birbirine, "Fatih-Harbiye" ve "Maçka-Beyazıt" tramvayları ve "Levent-Beyazıt" otobüsleriyle bağlanırdı.

Aslında "Yeni İstanbul" daha Osmanlı döneminde inşa edilmeye başlamıştı.

Örneğin İlber Ortaylı bu konuda şöyle diyordu:

"Teşvikiye, Maçka ve Nişantaşı imparatorluğun başkentinin 19. yüzyılda genişlemesini ifade eder. Mahalle-i Cedide-i Teşvikiye, adı üstünde...

Genişleyen, asrın fennine uygun biçimde kurulan, akarsulu, kanalizasyonlu, o güne göre geniş yollu ve bahçeli yeni bir semt ola-

caktır. Bu tip yerleşimlerin teşvik edilesi için numune olarak kurulmuştur. Abdülmecid Han'ın camilerinden birisi de bu semt için yapılmıştır." (M. Burak Çetintaş, *Dolmabahçe'den Nişantaşı'na, Sultanların ve Paşaların Semtlerinin Tarihi*, s. 8)

* * *

Eski İstanbul, ticaretin, kültürün, eğitimin, üretimin de merkeziydi:

İstanbul Üniversitesi bir tarih ve eğitim abidesi olarak Kapalıçarşı'nın küçük Sahaflar meydanının ucunda, Beyazıt'ı süsler, Pertevniyal Lisesi, Aksaray'ın göbeğinde, yandan, kısaca Aksaray Camisi dediğimiz, Pertevniyal Valide Sultan Camisi'ne dayanmış, ağır başlı ama modern bir bina olarak göze çarpardı.

Tekstil atölyeleri yakın zamana kadar Eminönü ve Cağaloğlu'nun vazgeçilmez üretim mekânlarıydı. Cağaloğlu ayrıca hem vilayetin bulunduğu semt hem de basın merkeziydi.

Yeni İstanbul ise zenginliğin, kimilerine göre de, sonradan görmeliğin simgesiydi.

Şişli, İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı karaborsa zenginlerinin sonradan görme hayatlarının simgesi haline gelmişti:

Sonradan görmelik üzerine yazılmış olan ünlü Lüküs Hayat müzikalinin ortalığı kasıp kavuran şarkısı, "Şişli'de var bir apartıman, yoksa eğer halin yaman" diye başlar, "Lüküs hayat, oh ne rahat, lüküs hayat" diye biter!

* * *

1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle İstanbul'un her iki merkezi de çok hareketlenmişti:

Bir yandan, "Yeni İstanbul" Levent'e doğru genişliyor, öte yandan, "Eski İstanbul", Adnan Menderes'in işaret parmağı doğrultusunda bulvarlar açılarak, tahrip ediliyordu.

Babamın içgüveysi geldiği, anneannemin Tevekkül'deki ahşap konağı da, "Eski İstanbul"da, Menderes'in işaret parmağı hizasında açılan bulvarlar için istimlake uğrayan evler arasındaydı.

Arka bahçesinde bir incir ağacı olan, mutfağı iri bordo Malta Taşları ile döşeli, üç katlı bu konak artık yok...

O ahşap konağın yerinde, genişletilen bulvardan dolayı yeri değiştirilen, yolun karşı tarafından, anneannemin konağının arsasına getirilen Selçuk Sultan Camisi var.

İstanbul'un Bilinen İlk Hanım Eseri

Değerli araştırmacı Muhammed Yetim'in anlattığına göre Selçuk Sultan, Osmanlı'nın iki başşehrine yaptırmış olduğu mescitlerden birkaç sene sonra yeğeni Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethedilmesiyle burada da bir mescit inşa ettirmek istemiştir. İstanbul'un fetih tarihi olan 1453 ile Fatih'in vefat tarihi olan 1481 seneleri arasında bir vakitte yapılmış olmalıdır.

Selçuk Sultan Mescidi, İstanbul yangınlarından birisi esnasında tamamen yanmış ve yine Hadîka müellifinin kaydına göre Dârüssaâde Ağası Abbas Ağa tarafından, vakfın ihyası gayesiyle yeniden inşa edilip birçok vakıf gibi Ayasofya vakfına ilhak edilmiştir.

Tekrar inşasının ardından ikinci bânisi Abbas Ağa'nın ismiyle de anılan bu cami, Cumhuriyet devrine kadar hizmet vermiş bulunmaktadır. Ancak 1956 senesine gelindiğinde İstanbul'u tarih boyunca maruz kaldığı deprem ve yangınlardan çok daha vahim bir yıkım beklemektedir:

İstimlâkler. Birçok vakıf eseri gibi Selçuk Sultan Camisi de bu feci yıkımlardan nasibini alarak bu tarihte tamamen ortadan kaldırılmıştır. Burada bu istimlâk meselesinden bir nebze bahsetmemiz sanırım isabetli olacaktır:

İstanbul'un Yıkım Yılları

1956-1960 seneleri arasındaki dönem, İstanbul için hızlı bir yıkım dönemi olarak tarih kitaplarında yerini almıştır. Bu dönemde İstanbul'un tarihî ve sosyal dokusuna bigâne ellerin hatalı

şehirleşme plânları çerçevesinde düz ve geniş yol heveskârlığıyla açtığı birçok cadde ciddî bir vakıf eseri tahripkârlığına yol açmıştır.

Bu dönemi konu edinen İstanbul tarihçilerinden Önder Kaya şu bilgileri vermektedir:

'Menderes, 1956-1960 yılları arasında İstanbul'un imarı meselesini politikasının merkezine koymuştu. Hatta bu dönemde belediye başkanlığı vazifesini de fahrî olarak yürütmeye başlamıştı. Zamanını büyük bir bölümünü inşaatları denetlenmesi ile geçiriyor ve ne yazık ki şehrin plânlanmasına da doğrudan müdâhil oluyordu.'

Tarihçi, bu gayretkeşliğin ardındaki sebepleri de şöyle belirtmektedir:

'Bir yüzyıl öncesinin yaya kenti olan, tramvayların dahî bazı binaların yanından neredeyse sürtünerek geçtiği eski İstanbul'da yüzeysel plânlamalarla bir imar faaliyetine girişmek demek, şehir açısından felâket anlamına gelmekteydi.'

Muhammed Yetim daha sonra şöyle devam ediyor: Menderes dönemi yıkımlarının İstanbul'un tarihî ve sosyal bünyesinde oluşturduğu derin ve kalıcı tahribatı daha iyi anlayabilmek için bir de bu hadiselerin yakından şahidi olan Münevver Ayaşlı'nın yazdıklarına göz atmakta fayda var. Ayaşlı, bu istimlâk faaliyetinin bizzat muhatapları arasında olduğu için o devrin hadiselerini zamanın İstanbullusu gözüyle şöyle aktarmaktadır:

'Bu yıkım işlerinin vebali ve günahı pek ağır oluyor. Bunu yakinen rahmetli Adnan Menderes'in şahsında gördük. Allah için, Adnan Menderes hiç kimsenin burnunu bile kanatmamıştı velâkin çok yıkım yapmıştı ve çok beddua almıştı. İstanbul'un imarı hevesiyle, eytam ve eramilin; yani yetimlerin ve dulların, emeklilerin, vatana, millete hizmet etmiş emeklilerin, Müslümanların, Türklerin kesif olduğu İstanbul'u darmaduman etmişti. Başlarını soktukları babadan, dededen kalma evlerini, yuvalarını perişan etmiş, ocaklarını söndürmüştü. (...)

Evet binlerce, on binlerce bu imar felâketine uğrayan İstanbul'un sakin ve mahviyetkâr insanları, Türk ve Müslüman İstanbullu-

lar, İstanbul Belediyesi'ni her gün dolduruyorlardı (...) Adnan Menderes'e oy verenler, CHP'ye karşı olanlar; yani sağcılar, Müslüman Türklerdi. Bu İstanbul imarından da en çok zarara uğrayanlar yine bunlardı, mütevekkil Müslüman Türklerdi.'

Burada mevzubahis olan istimlâk faaliyetlerinin birbirinden vahim iki noktası vardır.

Bunlardan birincisi 'mahalle hayatı'na vurulan darbedir. Bu istimlâkler neticesinde, İstanbullunun dinî ve ahlâkî hassasiyetler çerçevesinde şekillenmiş olan ve birçok sosyal faziletin yaşama alanını oluşturan mahalle nizamı bir daha inşa edilemeyecek surette yok edilmiştir. Buradaki durum İstanbul'un tarihinde mühim bir yer tutan büyük yangınlarla bile kıyaslanamayacak bir vahamet arz etmektedir. Nitekim İstanbul yangınları neticesinde bazen onlarca mahallenin yok olduğu görülse de, toplum içinde inşa edici gücün hayatiyetini sürdürmesi sebebiyle kısa süre içerisinde mahallelerin yenilenerek ve fakat öz bakımından kadim hüviyetini muhafaza ederek tekrar canlandığını görmek mümkündü. Ama Cumhuriyet devri yıkımlarında durum oldukça farklıdır. Bu yıkımlar mahalle hayatını kökünden kazımış ve böylece İstanbullunun manevi hayatına da şuursuz bir şekilde büyük bir darbe vurulmuştur.

Yahya Kemal Beyatlı'nın 'kör kazma' tabir ettiği bu istimlâklerin ikinci vahim noktası da yine mâneviyata darbe vasfı taşıyan cami ve tarihî eser yıkımlarıdır.

Münevver Ayaşlı şöyle devam etmektedir:

'Sağcı diye iktidara gelen bu parti, yalnız İstanbul'da elli cami yıktırmıştır. Bunların tam listesi, rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi'nin arşivinde vardır. Yıkılan bütün bu camilere çok acımakla beraber, içimin yandığı iki cami vardır. Birisi Aksaray'ın biraz ilerisinde Selçuk Sultan Camii, mahallesi ve sokağı. (...) İkinci çok acıdığım cami Yeniköy'de. Boğaz'ın Rumeli kıyısında cami pek azdır. Hele Tarabya, Yeniköy gibi yerlerde pek azdır. Yıkılan bu cami, Yeniköy'de Mihrişah Sultan Camii'dir. (...) Cami, 18. asırdan kalma ve çok güzel idi. Selçuk Sultan Camii ise, çok daha eski idi.'[7]

İşte Selçuk Sultan Camisi, İstanbul'u adeta yerle bir eden bu istimlâk felâketinin neticesinde yerinden kaldırılmış olan elli civarındaki cami arasındadır. Bu adet sadece Ekrem Hakkı Ayverdi'nin tespit ettiği kadarı olup sadece cami adediyle sınırlıdır. Ancak bu geniş çaplı imar(!) faaliyetinin iki sene gibi dar bir zaman içerisine sıkıştırılma gayreti sebebiyledir ki camilerle birlikte mescid, imaret, kütüphane, medrese, tekke, sebil, çeşme, türbe, hamam ve sâir yüzlerce ecdad yadigârı vakıf eseri, doğru düzgün bir envanter bile hazırlanmaksızın adeta imha edilmiştir. Bu eserlerden pek cüz'i bir kısmı, şeklen muhafaza edilerek başka bir yere taşınmış ise de bu elbette ki gayet yetersiz bir telâfi teşebbüsünden ibaret kalmıştır. (Muhammed Yetim'in makalesi *Şebnem Kadın ve Aile Dergisi*'nin Nisan 2011 sayısında kısmen yayımlanmıştır: http://www.sebnemdergisi.com/Dergi.php?Islem=Makale&No=d074s024m1)

(Bu makalesini kullanmama izin verdiği için Sayın Muhammed Yetim'e teşekkür ederim. Dipnotlar orijinal makalede.)

Tevekkül'den Çarşıkapı'ya: Pekit Evi, Yeniçeriler Caddesi, No. 97/1

Medresetül Kuzat müderrisi Hasan Fehmi Efendi'nin kızları olan annem ve ablaları ile kardeşleri, baba evlerinin yerine bir cami gelmesini sevinçle karşılamışlardı ama istimlak bedeli olarak ellerine geçen azıcık para ile anneanneme Tevekkül'de, çok daha geride, dik bir yokuşun ortasında bir ev alana kadar akla karayı seçince, sevinçleri yakınmaya dönüşmüştü; üstelik anneannem o "kâgir binada" hiç de mutlu olmamıştı.

* * *

"Yeni İstanbul"un ilk genişleme projesi ise, devletin Emlak Bankası aracılığıyla kredi vererek yarattığı, şimdi "Birinci" denilen, Levent idi.

İstanbullular, birbiriyle aynı görünümde küçük küçük evlerin

sıra sıra dizildiği bu mahalleye "Miki Fare Mahallesi" adını vermişlerdi...

Bu yeni "Miki Fare Mahallesi"nin, Levent'in simgesi, artık çarşının köşesinde, yüksek binalar arasında görünmez hale gelen ama o zamanlar kilometrelerce uzaktan seçilen, çok yüksek(!) su kulesiydi.

* * *

Annemle babam, ağabeyimin doğumundan sonra, Tevekkül'deki ahşap konaktan ayrılmış, "Eski İstanbul"un göbeğinde, Çarşıkapı'da, ana caddenin üzerinde, görünüşte o dönem için son derece modern ve konforlu, "kaloriferli" ve "banyo küvetli" ama işleyişte oldukça ilkel bir apartman dairesine taşınmıştı:

Bina aşağıdaki dükkânla birlikte dört katlı bir apartmandı ama adı, kapının üzerine kabartma harflerle yazılmış olduğu üzere, "Pekit Evi" idi; zarfın üstünde "Pekit Evi" yerine "Pekit Apartmanı" yazılı mektuplar geldiğinde çocuk aklımla adresimizi yanlış yazanları çok eleştirirdim.

Pekit Evi, Yeniçeriler Caddesi ile Sinekli Medrese Sokağı'nın köşesinde, tam tramvay caddesinin üzerinde, son derece merkezi bir yerdeydi; altında, "Beyaz Köşe Şekercisi" Saim Ercan vardı.

Bizim oturduğumuz birinci kattaki daire, şekerci dükkânının üzerine bir nevi asma kat gibi yapıldığı için binanın öteki dairelerinden daha küçüktü; ikisi salon/salamanje olarak birbirine buzlu camlı kapılarla bağlı olan sadece üç odası vardı; ama hem alaturka hem alafranga olarak iki tuvaleti, nispeten geniş bir mutfağı ve odunla çalışan termosifonu olan bir "banyo küveti" vardı:

Bina yapılırken, gömme banyo akıl edilmemiş, belki de tesisat uygun olmadığı için, termosifonun yanına, sonradan en lüks Fransız otellerinde yeniden gördüğüm ve kullandığım, ayaklı bir banyo küveti konmuştu.

"Kaloriferli dairenin" kaloriferleri de yanmazdı:

Ev sahibi, devletin sabitlediği kirayı arttırmadığımız için, kaloriferi kapatmıştı; elektrik sobalarıyla ısınırdık!

* * *

Eski İstanbul'da bir çocuk için, "modern hayat" böyle bir şeydi işte: Yanmayan kalorifer, odunlu termosifonla ısınan banyoda ayaklı küvet ve geceleri her tramvay geçtiğinde sallanan bir yatak!

Çemberlitaş ve Efsanesi

Karaköy, Eminönü, Sirkeci, Gülhane Parkı, Sultanahmet, Çemberlitaş, Cağaloğlu, Çarşıkapı, Beyazıt, Laleli, Aksaray aksı benim Çarşıkapı'daki çocukluğumdur!

Bu aks bugün hâlâ, eski İstanbul'un kalbinin attığı "Eski Yarımada"nın ana arterini temsil eder: Karaköy'den Dolmabahçe'ye stadyuma, oradan düz giderseniz, Beşiktaş'a, Ortaköy'e, Boğaz'a; yukarı çıkarsanız, Maçka'ya, Nişantaşı'na, Osmanbey'e, Şişli'ye uzanır.

Gülhane Parkı'ndan, Arkeoloji müzesini teğet geçip aşağı inerseniz, Sarayburnu'na sarkar.

Sultanhamet'te Ayasofya ile Sultanahmet Camisi'nin önündeki parkta, Alman Çeşmesi ve Bizans sütunlarıyla bezenmiştir.

Sultanahmet Parkı, sahile, lise aşkımın oturduğu Cankurtaran semtine yol verir: O parkın banklarında buluşmuşluğumuz, el ele oturmuşluğumuz, mutluluğu paylaşılmışlığımız, dertleşilmişliğimiz, ağlaşıp vedalaşmışlığımız vardır!

* * *

Sultanahmet'ten söz edince, İstanbul'un hem anlatımına hem de güzelleştirilmesine bir ömür veren Türkiye Turing Otomobil Kurumu (TTOK) genel müdürü Çelik Gülersoy'u, anımsamamak olmaz.

Çelik Gülersoy, İstanbul'da Çamlıca Tepesi, Kariye Camisi, Sultanahmet Soğukçeşme Sokağı gibi mekânları yeniden düzenleyerek ve Yıldız Parkı, Malta Köşkü, Çubuklu, Hıdiv Kasrı, Sultanahmet, Yeşil Konak, Emirgan Korusu Sarı ve Beyaz köşkler gibi yapıları onartarak yeniden kente kazandırdı.

Onun pek çok semt hakkında birçok kitabı vardır ama Sultanahmet konusunda *Yeşil Ev: Bir Yuva* ve *Soğukçeşme Sokağı* adlı kitapları unutulmaz.

* * *

Çemberlitaş, pek çok kişi için Bizans döneminden kalma, etrafı çemberlerle takviye edildiği için bu isimle anılan dikilitaşın bulunduğu mahalledir.

Benim içinse, hafta sonunda yatılı okuldan eve geldiğimde, turşucuda (Meşhur Çemberlitaş Turşucusu) içilen, özgürlük tadında bir bardak enfes turşu suyu!

Bu kitabı yazarken Çemberlitaş'ın efsanelere dayanan öyküsünü de ayrıntılı bir biçimde öğrenme fırsatı buldum.

Aslında, Çemberlitaş, İstanbul'un 7 tepesinin ikincisi olarak kabul edilir.

İstanbul'u Roma İmparatorluğu'nun başkenti yapan ve Hıristiyan Konstantinopl'un kurucusu sayılan (öyküsünü daha önce anlattığım) Büyük Konstantin, yönetimi Roma'dan İstanbul'a taşırken bu tepede kendi adını taşıyan bir meydan (Forum Konstantin) inşa eder.

Senato binalarının bulunduğu meydanın ortasına da, her biri 3 ton ağırlığında 9 adet çemberin üst üste konulmasıyla oluşan bir zafer sütunu diktirir.

İlk dikildiğinde 57 metre yüksekliğinde olan sütunun üstünde, Hıristiyanlık henüz imparatorlukta tam egemen olmadığı için, Roma'dan getirtilen Apollon heykeli vardır. Sonradan bunun yerine Konstantin'in kendi heykelini koyduğu söylenir. Daha sonra, İmparator Justinyanus'un ve Theodosius'un heykelleri dikilir. Fakat Theodosius'un heykeline bir fırtınada yıldırım isabet edip heykel yıkılınca yerine büyük bir haç dikilir.

Zweig'ın, İstanbul'un fethinden sonra bütün Avrupa'yı etkileyen bir biçimde "*Ayasofya'nın tepesindeki haç, boğuk bir gürültüyle alaşağı edildi*" dediği haç da büyük bir olasılıkla Çemberlitaş'ın tepesindeki bu haç'tır.

Çemberlitaş'ın asıl efsanesi onu diktiren İmparator Konstantin'in annesi Helena'nın oğluna destek vermek için gittiği Kudüs gezisinden, "mukaddes kâse" (kutsal kadeh, holy grail) ile Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği haçın tahta parçalarını ve üzerindeki çivileri getirdiği iddiasıyla başlar.

Söylentiye göre bu mukaddes eşya Çemberlitaş'ın altındaki sonradan Konstantin'in de gömüldüğü gizli bir bölmeye konur.

Efsane ile gerçek tarihi harmanlamaya çalışan yazarlar, bu mezarın, IV. Haçlı Seferi ile İstanbul'u fetheden Katolik Latinler tarafından yağmalandığını söylerler. (Bu iddia da bir efsane olmaktan öteye geçemez, çünkü gizli bölmede olduğu ve yağmalandığı iddia edilen mukaddes eşya hiçbir yerde yoktur. Oysa Haçlılar tarafından yağmalanan at heykelleri Venedik'tedir.)

Hıristiyanlığı Roma İmparatorluğu'nun resmi dinlerinden biri yapan ve son nefesinde Hıristiyanlığı kabul ettiği iddia edilen Büyük Konstantin'in Çemberlitaş altındaki mezarı da bugüne kadar bulunamamıştır.

Çemberlitaş Osmanlılar zamanında da kentin önemli bir merkeziydi. Divanyolu, Bizans dönemindeki gibi kentin ana caddesiydi.

İstanbul fethedildiğinde, zaten Latin istilasının tahrip ettiği Konstantin Forum'u enkaz haldeydi ama Çemberlitaş sütunu sağlamdı.

17. yüzyılda sütun, yangın nedeniyle hasar gördü. Çevresi 1701'de Padişah II. Mustafa tarafından demir çemberlerle sardırıldı ve semt adını bu Çemberlitaş'tan aldı.

Benim duyduğum/uydurduğum bir rivayete göre de altından bir dehliz Ayasofya'ya gider; oradan da Sarayburnu'nda denize ulaşır. İçindeki bölmede hazineler gizlidir.

* * *

Sultanahmet ile Beyazıt arasında yer alan Çemberlitaş'ı Beyazıt'tan ayıran mahalle, Çarşıkapı'dır.

Çarşıkapı'dan sahile, Gedikpaşa yokuşundan inilir:

Annemin öğretmenlik yaptığı, sonradan Pekit Evi (Apartmanı) komşumuz Sabri ağabeyin beyaz eşya dükkânı açtığı yokuş.

Gedikpaşa yokuşunun Beyazıt'a doğru birkaç blok ilerisindeki Tiyatro Yokuşu'nu tercih ederseniz, sağda, benim okula başladığım ve ilk iki yılı okuduğum, (bilmem hâlâ yerinde duruyor mu) Balipaşa İlkokulu binasının önünden geçersiniz.

Öğretmenim Nigâr Aytaç'ı, sınıf arkadaşım kızı Serpil'i, hem sınıf hem de mahalle arkadaşım Tacettin'i ve başöğretmen Müzeyyen Tavşanoğlu'nu hâlâ unutamam.

Yokuşun biraz daha aşağısındaki Azak Sineması'nda ise ne filmler görmüştüm: Türkçe dublajlı Tarzan filmleri, II. Dünya Savaşı'ndaki Amerikan askerlerinin kahramanlık serüvenleri ve "ilkel kızılderililerin" elinden, son anda yetişen "kahraman süvarilerin" borazan sesleri arasında kurtarılan "Beyaz Amerikalı" göçmenlerin üstü bez kaplı arabaları hâlâ aklımdadır.

* * *

Tiyatro yokuşundan aşağı inip, Kumkapı'dan kara trene binerdim, Bakırköy-Yenimahalle'de oturan teyzeme gitmek için. Sonra bir gün, baktık, bütün istasyonlar hallaç pamuğu gibi atılmış; elektrikli tren geliyormuş!

Geldi de; üstelik çok da iyi oldu, hızlı ve temizdi. Sonradan yankesicilik ve sarkıntılık öyküleriyle lekelense de, artık o tren yok, o trende yaşanan dostluklar, umutlar, aşklar da yok!

Beyazıt'ta Beyaz Saray vardı; altında da Marmara Sineması. Ağabeyim ve ağabeyimin yaşıtları olan teyze oğullarımla o sinemaya gidebilmek için, koşup biletleri önceden ben alırdım. Sonra da onların filmi izlerken aralarında yaptıkları esprileri anlamaya çalışırdım.

Aksaray'dan anneanneme, Topkapı'ya düz gidilirdi; yok düz gitmez sağdan yukarı çıkarsanız, Saraçhanebaşı'na ve teyzelerimden birinin oturduğu Fatih'e ulaşılırdı.

Şimdi düşünüyorum da: anneannem Topkapı'da, babaannem Kartal'da, teyzelerim Bakırköy, Fatih ve Çengelköy'de, halalarım Kadıköy'de; bizim aile, İstanbul'a tam egemen olmuş!

Kapalıçarşı

Annem, Kapalıçarşı'nın bütün sokaklarını, bütün kapılarını, bu kapılardan çıkılan ve içlerinde çanta, ayakkabı gibi malların üretimi yapılan, tül ve perde satılan bütün hanlarını çok iyi bilirdi.

Ailenin bütün gereksinmelerini buralardan ucuz ve kaliteli mallar alarak temin ederdi. Zaten Kapalıçarşı'nın içinde ve çevresinde yerleşmiş olan bütün esnaf, her ikisi de öğretmen olan annemi ve babamı tanır, bana da hep sevgi gösterirlerdi.

Ama sanmayın ki bu alışveriş ilişkileri beni her zaman mutlu ederdi: Örneğin, ayakkabılarım, Kapalıçarşı'nın Çarşıkapı kapısına giden, artık her iki tarafı da yıkılarak yok edilmiş olan dar sokağın sağındaki bir dükkânda ısmarlama yapılırdı ve babamın da ayakkabıcısı olan usta daima dar kalıp kullandığından, yaptığı bütün ayakkabılar, taraklı ve kemerli olan ayağımı sıkar, her yeni ayakkabı beni hayatımdan bezdirirdi; o zamandan beri bütün ayakkabılarımı bir numara büyük alırım.

Elbette annemin yanında daima ben, Kapalıçarşı'nın dar sokaklarında dolaşır, kapılarından çıkıp, hanların içine girer ve büyük bir merakla çevremi öğrenmeye çalışırdım.

Kapalıçarşı 67 sokaktan oluşan, beni büyüleyen bir labirentti. İçinde beş cami 7 çeşme vardı. Ana cadde üzerindeki ünlü çeşmenin karşısındaki kapıdan bizim eve açılan sokağa çıkılırdı. Biz genellikle o kapıdan içeri girerdik. O kapının tam karşısından, çeşmenin yanından, Nuruosmaniye'den Beyazıt'a doğru giden ana caddeyi dikine kesen sokaktan aşağı giderseniz, Şark Kahvesi'ne varırdınız.

Kapalıçarşı'nın en ilginç yerlerinden biri antikaların satıldığı "Bedesten"di. Buradaki dükkânların vitrinlerini seyretmeye doyamazdım.

Bayram Nazır'ın *Dersaadet'te Ticaret* adıyla yayınlanan kitabında Kapalıçarşı'nın içindeki esnafın niteliklerine göre sınıflanan çeşitli çarşılar şöyleydi:

Kumaş ve Esvap Çarşısı: Adı üstünde kumaş ve elbise satılırdı.

Çubukçular Çarşısı: Tütün içenler için ağızlıklar ve nargileler satılırdı.

Itriyatçılar Çarşısı: Kokular, sabun ve kına satılırdı.

Kuyumcular Çarşısı: Her türlü mücevher ve değerli süs eşyası hem yapılır hem satılırdı.

Kavaflar Çarşısı: Ayakkabı, terlik, nalın gibi mallar satılırdı.

Silah Çarşısı: Kılıç, pala, hançer, miğfer, yatağan, gürz, zırh gibi her türlü savaş malzemesi satılırdı.

Bit Pazarı: Her türlü eski elbise, giyim kuşam malzemesi satılırdı. II. Mahmud zamanında fes zorunlu kılınınca, bu sokağın adı "Fesçiler" sokağına çevrilmişti.

Kalpakçılar Çarşısı: Her türlü şapka, serpuş, fes satılırdı.

Kürkçüler Çarşısı: Kaftan, kürk gibi eşyanın satıldığı çarşıydı. (ss. 324-325)

Elbette Kapalıçarşı'nın etrafındaki dar sokaklar da burada satılan eşyanın üretildiği hanlar ve esnaf lokantalarıyla doluydu.

Benim en sevdiğim yerler, kuytu sokaklardaki dükkânların vitrinleriydi. Oralarda hiç görmediğim şeyler keşfederdim.

Şimdi hâlâ "Perişan Sevgilim"in en turistik ve güzel yerlerinden biri olan Kapalıçarşı, daha çok turistlere yönelik kuyumcu ve halıcıların mekânı oldu.

Hacettepe'den istifa ettikten sonra geldiğim *Hürriyet*'in Cağaloğlu binasında ve müsteşarlıktan ayrıldıktan sonra, *Cumhuriyet*'in Cağaloğlu'ndaki yerinde çalışmaya başlayınca, oralardaki dükkânlarda ve Sahaflar'da yeni dostlar edinmiş (Elif Kitabevi'nin sahibi rahmetli Arslan Kaynardağ gibi) ve sık sık Kapalıçarşı'ya ve Sahaflar'a giderek onlarla çocukluk anılarımı yâd etmeye başlamıştım.

Şimdi artık ne *Hürriyet*'in Cağaloğlu binası kaldı, ne de *Cumhuriyet*'in...

Dedim ya, "Sevgilimi perişan ettiler!"

Ama ben yine de evlatlarıma, öğrencilerime, bütün gençlere, "*Mutlaka en azından ayda bir Eminönü, Mısır Çarşısı, Tahtakale, Mercan-Mahmutpaşa, Kapalıçarşı, Sahaflar-Beyazıt aksında dolaşmalarını, hem eski İstanbul'u hem de oradaki dinamizmi yaşamalarını öneriyorum.*" (Neşe Mesutoğlu, *İstanbul, Röportajlar)*

Amerikan Pazarlarının İlk Çekirdeği: Mahmutpaşa'daki Sariko

Her Kapalıçarşı seferimizde annemin uğramayı hiç ihmal etmediği yerlerden biri de Mahmutpaşa Yokuşu'ydu. Ama ilginç bir biçimde bu yokuşta hiçbir dükkâna girmez, işportacılardan hiçbir şey almaz, sadece yokuşun ortalarında aşağı inerken sağ tarafta bir sokağın köşesinde sessizce tezgâhını açmış olan Sariko'ya uğrardı.

Sariko, aksanlı Türkçe konuşan, orta boylu, hafif kilolu, güler yüzlü, bembeyaz, albino bir esnaftı.

Çok tatlı dilliydi, annemi çok iyi tanır hemen buyur ederdi.

O zamanlar henüz ABD askerleri yeni yeni Türkiye'de konuşlanıyor, İncirlik Üssü yeni inşa ediliyordu. Pieks (PX) denilen Amerikan askerlerine özgü mağazalar henüz açılmamış, Amerikan ürünleri piyasaya düşmemiş, İstanbul'da Salı Pazarı'nda, Ankara'da İzmir Caddesi'nde "Amerikan Pazarı" denilen dükkânlar ortaya çıkmamıştı.

Köşede, tezgâhının başında daima ayakta müşteri bekleyen Sariko, piyasada bulunmayan kaliteli ve şık, yabancı kökenli giyim kuşam eşyası ve aksesuar satardı.

Aksanından gayrimüslim bir esnaf olduğu anlaşılıyordu; herhalde yurtdışı bağlantıları kuvvetliydi, ama hiçbir zaman işini büyütmedi, mağazaya dönüştürmedi, hep mütevazı bir tezgâhta kaldı.

Şimdi artık kendileri de tarih olmuş "Amerikan Pazarları" öncesi yani "tarih öncesi" İstanbul'un, özellikle de Mahmutpaşa'nın ünlü simalarından biriydi.

Yahya Kemal ve Ses Sanatçısı Ekrem Kongar Aynı Sofrada

Ben şanslı bir çocuktum...

Çarşıkapı'daki evimiz küçüktü ama ben bu küçük evde çok mutlu bir ortamda ve ne gariptir ki, evin küçüklüğünden dolayı, Yahya Kemal gibi, babamın dostu olan ünlülerin sofralarında büyüdüm.

Yatak odamızla misafir odası, eskilerin "salon salamanje" dedikleri, birbirinden, buzlu camlı katlanır kapılarla ayrılmış bitişik iki odaydı; yemeğe misafir gelince kapı açılır, iki oda birleştirilirdi.

Günlük yemek yediğimiz mütevazı masa, iki yanındaki kanatlar açılıp uzatılır, böylece 4 kişilikten 8 kişiliğe terfi ederek "ziyafet masası" kimliğine kavuşur ve birleştirilen iki odanın ortasına uzunlamasına yerleştirilirdi.

Masanın başında elbette "Büyük Şair" Yahya Kemal otururdu. Ben masanın uzun kenarının en ucundaki iskemlede, masaya erişmeye boyum yetmediği için, hasır gibi örülmüş ince ahşaptan yapılma oyuncak sepetimin üzerinde otururdum.

Benim çapraz yanımda, masanın öbür başında, odanın kapısına yakın olduğu için, kolay servis yapsın diye, annem otururdu.

Masada, gözümün önünde bugün gibi canlandırdıklarım arasında, Prof. Vehbi Eralp ve eşi Emine Hanım teyze, amcam (o zamanlar bekâr olan) Ekrem Kongar, Tamburi Ercüment Batanay var.

En azından ayda bir yenen bu yemeklerde mutlaka başka konuklar da olurdu ama ben çok canlı olarak sadece onları anımsıyorum.

* * *

Yahya Kemal, kilolu olmaktan ve çok yiyip içmekten kaynaklanan hastalıklarla sık sık hastaneye yatardı. Bir defasında babam onun *"İhsan biz tekrar içki içmek için tedavi oluyorduk, ama artık anladım ki içkiyi kesmek veya azaltmak lazım"* dediğini söylemişti.

Babam, dağdan düşerek ölen ağabeyimin acısına dayanamayıp ani olarak vefat ettiğinde, Yahya Kemal, yine hastanedeydi; üzülmesin diye babamın ölümünü ona haber vermemişlerdi. Zaten çok kısa bir süre sonra o da aramızdan ayrıldı.

* * *

Belleğimi tazelemek için yaptığım arşiv araştırmasında, amcam Ekrem Kongar'ın şimdiye kadar bilmediğim iki yazısına rastladım:

Anlaşılan Yahya Kemal'in ölümünün ardından, babam da hayatta olmadığı için, bizim evde sofrada sık sık onunla birlikte olan Türk müziği sanatçısı amcamdan yazı istemişlerdi.

Amcam yazılarını *Havadis* gazetesinin 11 Haziran 1959 ve 25 Haziran 1959 tarihli sayılarında yazmış.

Kâzım Yetiş de, İstanbul Fetih Cemiyeti tarafından *Yahya Kemal'in Ölümünün 40. Yıl Dönümü Hatırası* olarak basılan *Yahya Kemal İçin Yazılanlar* adıyla derlediği kitabın 2. cildinin 476-483. sayfalarında bu yazıları alıntılamış.

Amcam yazısında şöyle diyordu:

"Bu ölümsüz büyük şairimizi ilk defa felsefe hocası olan ağabeyimin (İhsan Kongar) evinde tanımak şerefine nail oldum.

Tarihini pek hatırlayamadım ama tahminen on beş sene var; o gece üstadın doğum yıl dönümünü, ağabeyimin evinde kutlayacaklardı; bu toplantıya, ağabeyim beni de çağırdı. Gerçi Yahya Kemal hakkında ağabeyimden çok şeyler dinlemiştim ama, bu davet beni pek heyecanlandırdı.

Bu büyük adamın huzuruna çıkmadan evvel, onun sevdiği musiki eserlerinden mürekkep bir repertuar hazırladım.

Şimdi onun, musikimiz hakkındaki fikir, tarih, fıkra ve hatırala-

rını başka yazılara bırakarak, hazin olan küçük bir tarihçeden bahsetmek icap ediyor.

Ağabeyim, edebiyata meraklı idi: musikiyi severdi. Hele Yahya Kemal'in bütün şiirlerini ezberden okurdu: fırsat düştükçe, derslerinde bile şiir okuduğunu talebeleri söyler. Hatta Yahya Kemal Bey, bir kardeş gibi sevdiği ağabeyim için bir gün:

'İhsan meğer bu şiirleri ben, sen okuyasın diye yazmışım' diye iltifat etmişti. Fakat ne hazin bir tecellidir ki birbirlerini seven bu iki dost, birkaç ay ara ile, ebediyete göçtüler ve ne gariptir ki ağabeyim, sanki ondan sonraya kalmak istemiyormuş gibi, aradaki yirmi yaşa rağmen ecel şerbetini içmekte ona takaddüm etmiştir.

Erenler şiiriyle, Evvel giden ahbaba selâm olsun erenler diyen Yahya Kemal'in 'Tekrâr mülâkî oluruz bezm-i ezelde' mısraı ile, dostlarına ettiği vaat, maalesef pek kısa bir zamanda tecelli etmiştir."

* * *

Dedim ya, yaralı ama şanslı bir aşk çocuğuydum:

Cemil Meriç'li, Nurullah Ataç'lı, Yahya Kemal'li bir âlemde büyüdüm...

Ve ilkel bir siyasal dönemin ürettiği kültürsüzlük cehenneminde perişan edilen sevgilimin koynunda ancak eski anılarımdan güç alarak AVM kültürüyle başa çıkmaya çalışıyorum.

Nisan Günlerinde Aşk ve Taksim Belediye Gazinosu

Bir nisan sabahında
Aklında bir hayırla çıkacaksın yola
Yüzyıllık bir müjdeyle döneceksin
O artık hiç olamadığın kadar sensin!

Macit Koper

Nisan ayı benim için dans, müzik, eğlence ve taze aşk ayıdır.

Taksim Meydanı ise, 1 Mayıs'ın, emekçi mitinglerinin, Gezi Direnişi'nin simgesi olmadan çok önce, benim için Taksim Belediye Gazinosu'nda ilk dansımı yaptığım yerdir:

"Perişan Sevgilimin" neredeyse perişan ediliş simgesi haline getirilmiş olan Taksim Meydanı'ndan her geçişte, o ilk dansın heyecanını, ilk aşklarımdan birinin ılık titreşimlerini yaşadığım o 23 Nisan Balosu'nun büyüsünü hisseder...

Ve mezbelelik olan meydana, "mutlaka bir gün bir kurtarıcı gelecek" umuduyla, buruk duygularla bakarım.

Bakın benim "mezbelelik" dediğim meydanın son halini bir İstanbul sevdalısı olan Atillâ Dorsay *Quo Vadis İstanbul* adlı kitabında şöyle anlatıyor:

"Gittik, geldik, bir de baktık ki The Marmara Oteli'nin karşısındaki alanda zaten iyice azalmış olan yeşillik artık hemen hemen tamamen gitmiş, ortalığa betonun gri rengi hakim olmuş." (s. 17)

Unutmayalım ki, yaşanmasından sonra "artık hiçbir şeyin es-

kisi gibi olmadığı" Gezi Direnişi, yeşili korumak, Gezi Parkı'ndaki ağaçların kesilmesini önlemek için yapılan protesto eylemiyle başlamıştı (Kongar, *Gezi Direnişi)*.

* * *

Anadolu folkloruna göre nisan yağmurlarının özel bir önemi vardır: Nisan yağmuru suyunun, kısırlığa, baş ağrısına, bel ağrısına, göğüs ağrısına, soğuk algınlığına iyi geldiğine, insanın yüreğindeki sıkıntıyı, evhamı ve hatta kötülükleri yok ettiğine inanılır.

Gerçekten de Orta Anadolu insanı için nisan yağmuru gökten yağan berekettir:

Tarlaların suya en çok ihtiyaç duyduğu dönemde yağan nisan yağmurları, bolluk habercisidir.

Konya'da, Selçuklular zamanında nisan yağmur suları toplanarak hastalara şifa olarak dağıtılır, Mevlânâ Dergâhı'nda misafirlere ikram edilirmiş.

Ayrıca, nisan yağmurlarının sevgi, şefkat ve hoşgörü aşıladığına da inanılır.

* * *

Ülkemizdeki bağımsızlık savaşının simgesi olan Meclis'in 23 Nisan'da Ankara'da açıldığını düşününce doğrusu ben de, nisan yağmurlarının sularında keramet arayanların kervanına katılmakta bir sakınca görmüyorum.

Nisan yağmurları ile kurulan Meclis ve bu Meclis'in önderlik ettiği İstiklal Savaşı, ilan ettiği Cumhuriyet, ülkemize çağdaşlığı, kalkınmayı, sağlığı, eğitimi, demokrasiyi, kısacası uygarlığı ve bereketi getirmiştir.

Bugün bu topraklardaki ve özellikle de İstanbul'daki insanlar, yaşamlarını, 23 Nisan sayesinde, kör topal da olsa, özgür ve bağımsız olarak sürdürebilmek umudunu taşımaktadır.

Osmanlı döneminde hamam külhancılığından ileri gidemeyecek ama bugün bu topraklarda koltuk, makam, mansıp sahibi olanlar da, bu şanslarını doğrudan 23 Nisan'a borçludurlar:

Hani şu zaman zaman nankörce bir saldırıyla "parantez" olarak küçümsedikleri Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Nisan Meclisine!

Gazi Mustafa Kemal Atatürk 23 Nisan'ın önemini, anlamını ve değerini bildiği için, İstiklal Savaşı'nın en kritik zamanlarında, Meclis'le ters düştüğünde bile, onu korumuş, varlığına toz kondurmamıştır:

Çünkü 23 Nisan 1920, çürümüş bir Halife-Sultan'ın yani Padişah'ın otoritesini, egemenliğini, dejenere olmuş bir ailenin elinden alıp ulusa vermiştir.

Oysa yine bir nisan ayında, 16 Nisan 2017'de ise, parlamenter demokratik rejimini "laik ve sosyal hukuk devleti" hedefine doğru, ağır aksak da olsa yürütmeye çalışan ulusun (milletin-halkınvatandaşın-seçmenin) bu egemenlik hakkını, onun elinden alıp tek bir kişiye verdiler.

Özetle:

23 Nisan, nisan günlerinde aşktır:

Vatan aşkıdır...

Millet aşkıdır...

Bağımsızlık aşkıdır...

Özgürlük aşkıdır...

Adalet aşkıdır...

Demokrasi aşkıdır!

16 Nisan, nisan günlerinde karabasandır:

Darbe teşebbüsünü bahane eden bir karşı darbedir...

16 Nisan, 23 Nisan'dan sadece bir hafta önce gibi görünüyor ama aslında 1920'den 97 yıl sonra yaşanmasına rağmen, ülkeyi birkaç yüzyıl geriye götüren bir tehdit, bir tehlikedir!

* * *

Benim 23 Nisanlarım, kısa pantolonlu dönemimde giyinip kuşanıp annemle birlikte, Taksim Belediye Gazinosu'na, 23 Nisan Balosu'na gittiğim 1950 yılında, umutla, aşkla başlar...

16 Nisanım ise 2017'de TELE 1 ekranlarında , milli iradenin tek kişiye verilmesi için, mühürsüz zarfların ve mühürsüz oyların Yüksek Seçim Kurulu tarafından, yasaya aykırı olarak kabul edilmesine, eski yargıtay başkanı Sami Selçuk'un "Doğmayan Halk Oylaması" dediği halk oylamasına karşı, yargıya olan güvenimin ve inancımın yerle bir olmasına feveran ettiğim gece başlayan bir karabasandır.

Aslında 23 Nisan benim için sadece, annemle gittiğim Taksim Belediye Gazinosu'ndaki çocuk balosu değildi...

O baloda ilk kez dans ettiğim kız arkadaşımın gözlerinde yaşadığım mutluluktu.

Taksim Belediye Gazinosu, bir "Cumhuriyet Projesi" olarak 29 Ekim 1939'da verilen bir "Cumhuriyet Balosu" ile açılmış, 1967'de yıkılana kadar hem çağdaş Cumhuriyet'in kutlandığı bir mekân olmuş, hem de konserlere ve balolara ev sahipliği yapmıştı.

Benim için önemi ise, ilk dansımın ve ilk aşklarımdan birinin nostaljik mekânı olmasıydı.

Taksim Belediye Gazinosu'nun İstanbul Kültürüne Katkıları

Taksim Belediye Gazinosu, sadece bir eğlence mekânı, sadece adındaki gibi bir "gazino" değildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş dünya ile kültürel ilişkisini kurmak üzere tasarlanmış bir mekândı.

Gökhan Akçura, kişisel bloğunda Taksim Belediye Gazinosu'nun programları hakkında şunları yazıyor:

"İstanbul Belediyesi Konservatuarı'nın alaturka ve alafranga konserleri düzenli olarak burada yapılıyordu.

Elimizdeki programlardan birkaç seçme yapalım:

16 Kasım 1952. Cemal Reşit Rey idaresinde Şehir Orkestrası Senfonik Konseri.

9 Aralık 1952. Refik Fersan idaresinde Türk Musikisi Konseri (Nihavend-i-Kebir)

8 Kasım 1953. Oda Müziği Konseri. Piyano: Cemal Reşit Rey, 1. keman: Semih Argeşo, 2. keman: Alim Almat, Viola: Panayot Abacı, Çello: Caesare Ceradini.

24 Ekim 1954. Münir Nureddin Selçuk idaresinde Büyük Fasıl.

Konserler sadece "klasik" türlerde yapılmıyordu. O yıllardaki çeşitli gazete ilanlarına ve tanıtım broşürlerine bakarak, gazinonun her tür müzik ve gösteriye açık olduğunu söyleyebiliriz.

Birkaç örnek verelim:

25 Mayıs 1945: Yurtdışından yeni gelen "Atraksiyon Müzikal: 4 Szenczys".

8 Haziran 1945. Radyo swing yıldızları Sevim ve Sevinç [Tevs] Kardeşler. Büyük Caz Orkestrası refakatinde.

Ağustos 1947. Paris Ses Kraliçesi France Clery, ayrıca dünyaca tanınmış meşhur Çinli Kardeşler. Pavyonda: Swing kralları ve sevimli şantöz Miss İnez. (http://gokhanakcura.blogspot.com/2012/09/taksim-belediye-gazinosu.html)

Baloların Değişmez Mekânı

1946 yılına ait ilanlarda "İstanbul'un en büyük lokali" olarak tanıtılan Taksim Belediye Gazinosu, "her akşam saat 20'den 24'e kadar konser ve dans müziği ve ecnebi artistlerin iştirakiyle Büyük Varyete Programı" sunduğunu açıklıyordu. Bu ilanlar sayesinde pazar günleri 16:30'da tam kadro programın sunulduğu 'danslı matineler' yapıldığını da öğreniyoruz.

Burada sık sık caz solistlerinin sahne aldığını görüyoruz.

Örneğin 1947 yılında Rüçhan Çamay ilk sahne çalışmalarını "Fransız caz muganniyesi Ruşan" takma adıyla Taksim Belediye Gazinosu Pavyonu'nda yapmıştı. Aynı yıl *Her Hafta* dergisinde yer alan bir dedikodu yazısından buraya girmenin hiç de kolay olmadığını öğreniyoruz:

'Taksim Pavyonu'nun önünde duran otomobilden iniyoruz. Büyük kapıda, bir Dışişleri Bakanlığı kapısındaki üniformalı kavasla-

ra benzeyen; şapkaları, kolları ve yakaları sırma şerit işlemeli adamlar... Bunlar eğer sizi tanımıyorlarsa, bir saniye içinde sizi röntgen gibi bakışlarıyla hemen muayeneden geçiriverirler; pek iki dirhem bir çekirdek değilseniz, hele üstelik yabancı iseniz, bu ilk imtihanda aldığınız not, en cömert bir tahminle, ya iki, ya üçtür. Fakat şıksanız mesele değişir; yalnız en az dokuz almakla kalmaz, adamın kapıları ardına kadar açıp ve önünüzde yerlere kadar eğilmek gibi iltifatlarına da erişirsiniz.'

Adalet Cimcoz ise yine 1947 yılında Taksim Pavyonu'nu şöyle betimliyor:

'Güzel ve şık kadınları bir arada görmek isterseniz Taksim Gazinosu'nun paviyonuna gidin. Bütün iddialı kadınlarımızı orada görmek kabildir. Paviyonun bu iddialı müdavimleri o kadar artmış ki, ister istemez meydanı genişletmek zarureti hasıl olmuş. (...) Muayyen bir saatten sonra garsonlar ellerinde bir sürü hesap pusulaları ile masalara hücum ediyorlar. Hele İtalyan metrdotel insanı her an azarlayacak gibi adamın önüne dikiliverince, acaba bir kabahat mi işledim diye ürküyorsunuz, yüzünün bir an bile bir tebessümle aydınlandığını görmedim daha.'"

(Gökhan Akçura'ya bu metni kullanmama izin verdiği için teşekkür ederim.)

* * *

Nisan ayı:

Ulusal Egemenlik, Taksim Belediye Gazinosu, ilk dans, ilk aşklardan biri ve bütün bu nostaljik güzellikleri harcayan bir halk oylaması...

Bazen, kişisel tarihimle Cumhuriyet tarihini olumlu ve olumsuz noktalarda kesiştiren İstanbul'da doğmuş, büyümüş ve bu kente âşık olmuş olmaktan dolayı kaderime küsmeli miyim yoksa teşekkür mü etmeliyim, bilemiyorum.

Eski İstanbul: Maçka-Beyazıt Tramvayı

Eskiden İstanbul'un en hızlı, en güvenli ve en ucuz ulaşım aracı tramvaydı.

Elektrikle çalışan raylı bir sistemle İstanbul'un bir ucundan öbür ucuna giderdiniz.

Üstelik öğrenciye birinci mevki beş kuruş, ikinci mevki üç kuruştu.

Para vermek istemeyen bedavacılar, kapıya asılarak gider, tahta kutulu biletçi geldiğinde kendilerini sokağa bırakıverirlerdi.

Maçka-Beyazıt Tramvayı

Ağabeyimle birlikte, Çarşıkapı/Beyazıt'taki Pekit Evi ile Nişantaşı/Maçka'daki okulumuz Şişli Terakki Lisesi arasında "Maçka-Beyazıt" tramvayı ile gidip gelirdik!

"Maçka-Beyazıt" Eski İstanbul ile yeni İstanbul'u birbirine bağlayan iki tramvaydan biriydi.

Öteki tramvay, Peyami Safa'nın ünlü kitabına ismini veren *Fatih-Harbiye* idi.

Peyami Safa, 1931 yılında yayınlanan romanında Fatih'te, eski İstanbul'da, Doğu/İslam kültürüyle yetişmiş olan Neriman'ın Maçka'da Batılı/Modern kültürle tanışmasını, iki aşk ve iki kültür arasında bocalamasını ve sonunda "Kendi öz kültürüne" yani eski İstanbul'a, Fatih'e, Doğu/İslam kültürüne geri dönmesini anlatır.

Yeni Cumhuriyet kültürünün Batılı ve yabancı olarak eleştirilmesine ve Doğu/İslam kültürünün "öz kültürümüz" olarak yüceltilmesine yönelik keskin ideolojik vurgulu romandır.

Ben, bu romanın yayınlanışından 20 yıl sonra, Türkiye'nin ve İstanbul'un muazzam bir hızla değiştiği ve eski İstanbul ile yeni İstanbul'un artık birleştiği, bütünleştiği dönemde büyüdüm.

Benim için Maçka-Beyazıt bir anlamda, Fatih-Harbiye'nin anti-tezi yani Doğu/Batı ya da İslam/Batı kültürlerinin karşıtlığı yerine, Doğu/Batı kültürlerinin sentezi ya da "Modernleşen İstanbul" kültürünün ifadesidir!

* * *

1950'li yıllar, toprak ağalarının kurduğu Demokrat Parti'nin, Cumhuriyet'i kuran ve sonra da 'çok partili düzen'e geçen iktidardaki CHP'ye, din-tarım toplumu değerleriyle muhalefet ederek, İslam adına ama daha geniş demokrasi istemiyle iktidara geldiği yıllardır.

Demokrat Parti ve onun lideri Menderes, tüm Türkiye ile birlikte İstanbul'u da hem şehircilik olarak, maddi kültür anlamında, hem de eğitim ve ideoloji olarak, manevi kültür anlamında değiştirmeye başlamıştı.

İlginç olan nokta, sağcı muhafazakârların desteklediği Menderes, İstanbul'un geleneksel yapısını ciddi olarak tahrip etmiş, Doğu/İslam kültürüne dayalı yapıyı bozarak kişiliksiz bir kent yaratmıştır.

* * *

Benim ev ile okul arasındaki çocukluğum, eski İstanbul ile yeni İstanbul'un bu garip bütünleşmesi sırasında, Doğu/Batı sentezi bağlamında geçti.

Galiba eski İstanbul'daki evimiz ile yeni İstanbul'daki okulum, geçirdikleri farklı değişme süreçleri bakımından bu kentin tarihine ışık tutan iki örnek olaydır:

Doğduğum ve büyüdüğüm Pekit Evi, eski İstanbul'un yaşa-

dığı değişime direnerek yanındaki binayla bütünleşmiş, Çarşıkapı'daki Ziraat Bankası şubesi olarak bugün dimdik ayaktadır.

Buna karşılık, Şişli Terakki Lisesi, önce, ilkokula başladığım cadde üstündeki ahşap konaktan çıkmış, sonra o ahşap konağın arsasında yeni binalar inşa etmiş, daha sonra Akkavak Sokak'ın öteki yanındaki ortaokul ve lise eğitiminin yapıldığı Halil Rifat Paşa Konağı'nı da terk ederek, ilkokul binasının arsasındaki yeni binalara taşınmış, en sonunda da bu eski bina ve arsayı City's adıyla işletmeye açılan bir AVM projesine "yap-işlet-devret" modeliyle vererek, Levent'teki yeni yerleşkesine geçmiştir.

Sonuç olarak Nişantaşı'ndaki iki ahşap konak da yok olmuş, Halil Rifat Paşa Konağı Akkavak Sokak'taki kapalı parka, cadde üzerindeki konak ve arsa da bir AVM'ye dönüşmüştür...

Sanıyorum İstanbul'un Maçka-Beyazıt eksenindeki kentsel dönüşüm bu iki örnekle çok iyi simgelenmektedir:

Eski İstanbul, büyük yağmaya hâlâ direnirken, yeni İstanbul, yepyeni bir dünya kenti görünümüyle, yağmacıların üzerinde at oynattığı, yeşile hasret kalınan beton yığınlarına dönüşmektedir.

(Mimar Enis Kortan, *Kaybolan İstanbul'um* kitabında Nişantaşı, Teşvikiye ve Maçka'nın uğradığı değişimi içi yanarak anlatır.)

* * *

Maçka-Beyazıt tramvayının hasretini hiçbir şey dindiremiyor: Tramvay aşkları, içerideki koltuklarda oturarak değil, arkada, açık havada dar sahanlıkta, ayakta yaşanırdı.

Ne yazık ki, sevgiliyle sarmaş dolaş, tıngır mıngır yapılan tramvay gezilerindeki aşk fısıltıları şimdi artık sadece "gök kubbede bir hoş sadadır!"

Demokrasi Tramvayından Ters Atlamak

Ağabeyim ve ben, cumartesi günleri öğleyin saat bir dolaylarında Nişantaşı'ndan, şimdi City's Alışveriş Merkezi ile arkasındaki kapalı otoparkın bulunduğu iki arsadaki karşılıklı ahşap

konaklarda yatılı okuduğumuz Şişli Terakki Lisesi'nin Akkavak Sokak'a bakan kapılarından çıkar, buluşup Maçka-Beyazıt tramvayına binerdik.

* * *

Bir cumartesi günü yine ağabeyimle buluşmak için çıktığımda, kapının önünde olağanüstü bir kalabalık görmüştüm.

Sonradan öğrendiğime göre, bir kız meselesinden dolayı, bazı gençler çok kalabalık bir grup halinde, ağabeyimi ve yanındaki bir ya da iki arkadaşını dövmeye gelmişlerdi.

İki grup arasındaki ağız dalaşı tam yumruklaşmaya dönüşüyordu ki, lise kısmının sertliğiyle ünlü müdür muavini Muhtar Emre kapının önünde belirmiş, her iki grubu da azarlayarak kapının önünden ters yönlere kovalamış ve ağabeylerimi yiyecekleri mutlak bir dayaktan kurtarmıştı.

Tramvaya doğru yürürken ağabeyimin, kendilerine saldırmak için gelen gruba değil, kavgayı, dolayısıyla da dayak yemelerini önleyen Muhtar Bey'e, olaya müdahale ettiği için kızdığını, söylendiğini gözlemlemiş ve çok şaşırmıştım.

* * *

Evin önünde durak olmadığı için gerek tramvaya binerken gerekse tramvaydan inerken normal durakları kullanmaz, sürekli olarak atlardık:

Okula giderken, tramvaya...

Okuldan dönerken tramvaydan!

"*Demokrasi bizim için bir tramvaydır, gittiğimiz yere kadar gider, orada ineriz*" sözünü ilk duyduğumda, derhal "*İnşallah tramvaydan atlamasını biliyorlardır*" diye düşündüğümü anımsıyorum.

Tramvaya atlamanın ve tramvaydan atlamamın basit bazı yöntemleri vardır...

Bunları birileri size anlatmasa da, atlarken, zorunlu olarak öğrenirsiniz.

Tramvaya atlamak için, önce onun gidiş hızıyla koşmaya baş-

lar, sonra sol elinizle kapının kenarındaki demirlerden birine tutunur ve kendinizi önce sabit basamağa sonra da sahanlığa yukarı çekersiniz.

Bunu öğrenmek kolaydı, çünkü başka türlü içeri atlamanız olanaklı değildi.

Asıl zor ve tehlikeli olan tramvaydan atlamaktı.

Ağabeyim uyarmayı ihmal ettiği ve bizzat yaşadığım için hiç unutmuyorum:

Tramvaydan atlarken, yüzünüz tramvayın gidiş yönüne dönük olarak sağ ayağınızla atlamanız ve ayağınız yere değer değmez, vücudunuzun ağırlığını arkaya doğru vererek bir süre koşarak yavaşlamanız gerekirdi.

Ağabeyim evin önünde atlayıp ben de ilk kez arkasından kendimi sokağa bıraktığımda, gidiş yönüne sırtım dönük olduğu için kendimi sırt üstü yerde bulmuş ve kafamı taşa çarpmadığım için de çok şanslı olduğuma sevinmiştim. Ağabeyimin bana bir şey olacak diye çok korktuğunu anımsıyorum.

* * *

Aynen bizim Maçka-Beyazıt Tramvayı gibi, içine girmesi nispeten kolay, ama içinden sokağa atlaması zor bir tramvaydır bu demokrasi tramvayı!

16 Nisan 2016 halk oylaması Türkiye'nin bu tramvaydan indiği durak olarak görünüyor.

Şimdi soru ya da sorun şu:

Acaba ülke, 16 Nisan 2016'da, demokrasi tramvayından, kuralına uygun olarak belirlenmiş bir durakta, düzgün bir biçimde mi indi...

Yoksa benim gibi, "vatmanın evine" en uygun olan bir yerde tramvaydan ters atladı da sırt üstü yere mi yuvarlandı?

Demokrasi tramvayının 'halk oylaması' durağı var mıdır, yok mudur" tartışmasında, ben, yargıtay eski başkanı Prof. Dr. Sami Selçuk'un *Doğmayan Halk Oylaması* adlı ünlü kitabında belirttiği gibi, böyle bir durağın olmadığını düşünüyorum...

"Vatmanla Konuşmak Tehlikeli ve Yasaktır"

İstanbul'daki çift vagonlu tramvayların ilk vagonu kırmızı renkli birinci mevki, ikinci vagonu yeşil renkli ikinci mevki olurdu.

Tek vagonlular ise sadece kırmızı renkli birinci mevki tramvaylardı.

Bir de otomatik kapıları tümüyle kapanan sarı renkli tek vagonlu tramvaylar vardı ama bunların sayısı çok azdı; ya bir ya da ikiydi.

Her tramvayda en az iki görevli olurdu: Bir vatman ve bir biletçi. Her ikisi de üniformalı ve şapkalı görevlilerdi.

Özellikle biletçi pek havalıydı: Elinde, arkasına kalın bir lastik bant geçirilmiş sabit bir kurşun kalem olurdu. Bu kalemle, içinde biletlerin bulunduğu kahverengi tahta kutuya "taktak" vurarak, yeni binenlere bilet almaları gerektiğini hatırlatırdı. Biletler öğrenci veya tam bilet olarak bu kutunun içine ayrı ayrı istiflenmişti. Biletçi, elindeki kalemin arkasındaki lastik bandı bu demetlerden birinin en üstündeki biletine sürüp onu ele gelecek biçimde kaldırır, o bileti kopartıp yolcuya verirdi. Bu eyleme "bilet kesmek" denirdi.

Günlük yaşamda birinin "biletini kesmek" onu görevden almak, göndermek, işten atmak anlamına gelir.

Benimle hemen hemen aynı yaşta olan ve aynı yerlerde (Beyazıt'ta) büyüdüğü anlaşılan Taner Vidinligil, anılarında şunları anlatıyor:

"*Biletçiler biletlerini ellerindeki tahta kutuda saklarlar, kalın mavi kalemlerin* ("sabit kalem" denilen, silgiyle silinmeyen kurşun kalemler) *arkasına sardıkları lastik ile çekerek kopartırlardı. Tam bilet birinci mevki yirmi beş kuruş, ikinci mevki on kuruş, öğrenci birinci mevki on kuruştu galiba.* (Ben beş kuruş olarak anımsıyorum. Belki de on kuruştu.) *İkinci mevkide üç kuruş ödediniz mi, iki römorku olan tramvayla ver elini Bebek.*

Bayramlar, özellikle Cumhuriyet Bayramları pek renkli geçerdi Beyazıt Meydanı'nda. Tramvaylar da tüm çevre gibi süslenirdi bayraklarla.

Renkli ışıklarla aydınlatılmış sular fışkırırdı havuzun fıskiyele-

rinden. Tramvaylar da daha bir alımlı ve çalımlı, vatmanın 'Dan dini dan dan' sesleri ile dolaşırlardı havuzun kenarında. Çocuklar patlatma mantarlarını raylara dizerlerdi. Tramvay yürüdükçe patlatırdı, makineli tüfek misali. Ayrıca gazoz kapakları ve bozuk paralar da yamyassı olurdu Tramvay tekerleklerinin altında.

Tramvayların yüzlerinde, önden görünüşlerinde, Mona Lisa'nın yüzündeki ince tebessümü görmemek mümkün değildir.

Zarif görünüşlerinin altındaki sağlamlık, dürüstlük, sevgi ve cana yakınlık, kalplere sıcak duygular aşılardı. Vatmanları ve biletçileri, İstanbul yaşamının önemli parçaları olarak, kendi çocuklarına sahip çıkar gibi, sahip çıkar ve korurlardı. Hele bir zarar vermeye kalkın, biletçinin bilet kutusunu kafanızda bulurdunuz."

(Bu bölümü Sayın Vidinligil'in elektronik postayla yolladığı İstanbul Üzerine Yazılarım başlıklı metinden aktardım. Kendisine teşekkür ederim. İstanbul üzerine çok ilginç bilgiler içeren yazılarının çoğu internette https://www.iae.org.tr/kostantiniyye-gazetesi/# adresinde yayınlanmış.)

* * *

Tramvayı kullanan vatman, önündeki silindirik çıkıntının üzerindeki reostanın kolunu dairesel şekilde sağa sola hareket ettirerek motora tepedeki elektrik telinden gelen cereyanı kontrol eder, onu artırıp azaltarak tramvayın hızını ayarlardı.

Vatmanın ayakta durarak tramvayı yönettiği sahanlık, içerideki maroken deri kaplı koltukların bulunduğu yolcu kısmından yana doğru kayarak açılan bir kapıyla ayrılırdı.

Kapının ortasındaki cam bölümü koyu mor renkliydi ve üzerinde "Kapıyı Kapatınız" yazardı.

Bu kapıyı yana çekip kaydırarak dışarı sahanlığa çıktığınızda, vatmanın ayakta durduğu yerin üzerinde "Vatmanla Konuşmak Tehlikeli ve Yasaktır" yazan plakayı görürdünüz.

Bugüne kadar yaşanan deneyimlerden ders almamış olanları düşünerek bu yasağa uymayanları uyarmak için bazı anımsatmalar yapmalıyım:

1. Vatman tramvayı tek başına yönetir.
2. Vatman tramvayı yönetmek için gereken bütün bilgilere ve becerilere doğuştan sahiptir.
3. Tramvayın hangi hızda gideceğine, hangi durakta duracağına, hangi durakta durmayacağına vatman karar verir; her istediği zaman hızı arttırabilir veya azaltabilir; gerekirse son dakikada kararını değiştirip, durmayacağı durakta durur, duracağı durakta durmaz.
4. Vatman tramvayı yönetirken kimseden yardım almaz.
5. Vatman, tramvay yönetiminde kendisine yardım önerilmesini, bilgisine ve yeteneklerine güvensizlik sayar.
6. Vatman, tramvay yönetimine karışmak isteyenlere, yönetimini eleştirenlere çok kızar; onları tramvaydan atar, hatta bazı hallerde bununla da yetinmez, eleştirileri hakaret olarak niteler ve yapanları hapse tıkar.
7. Bundan sonra sadece vatmanın mahallesine mensup olanların onun yönettiği tramvayda rahatça seyahat edebilecekleri anlaşılmaktadır; bu nedenle o mahalleye mensup olmayanların şimdiden yürümeye veya başka araç aramaya başlamaları önerilir.

Benden uyarması...

Bir kez daha, özellikle medyada "yalaka" adıyla anılan, benim "dalkavuk" demeyi yeğlediğim "tetikçiler" için yineleyelim:

"Vatmanla Konuşmak Tehlikeli ve Yasaktır!"

* * *

Geceleri, artık boşalmış olan Yeniçeriler Caddesi'ndeki raylar üzerinde vatmanların son hız verdikleri tramvaylar rüzgâr gibi geçerken benim de Pekit Evi'ndeki yatağım bu hızın yarattığı toprak titreşimleriyle sallanırdı.

Bu duyguyu, Haydarpaşa-Pendik, Sirkeci-Halkalı arasındaki banliyö trenine bakan evlerde yaşayanlar da bilirler:

Her tren geçişinde, evler, odalar, yataklar, cam vitrinler sallanır; özellikle de gecenin sessizliğinde bu sarsıntı çok daha güçlü hissedilirdi.

Dokuz on yaşlarımda, gecenin sessizliğinde gök gürültüsü gibi patlayan tramvay sesi ve aynı anda sallanan yatağım, yatılı okuldan eve gelmiş olmanın ve aile yuvasının güvenli ortamında uykuya dalmakta oluşumun keyfini daha bir bilinçle hissetmeme yol açar ve içimi ısıtırdı.

İstanbul'un Meydanları: Sultanahmet, Beyazıt, Taksim

Zalimler meydanları sevmezler...

Çünkü bir kentin meydanları, halkın nefes aldığı, serbestçe yaşadığı, kendini özgürce ifade ettiği mekânlardır:

Havuzlar, fıskiyeler, çiçekler, heykeller, lokantalar, kaldırım kafeleri, doğa ile insanların iç içe, uyum içinde yaşadıkları güzellikleri simgeler.

Çağdaş kentler meydanlarıyla anılır:

İstanbul denilince de eskiden akla Sultanahmet, Beyazıt ve Taksim meydanları gelirdi.

* * *

İstanbul'un, İstanbul halkının siyasal tavrını ifade eden meydanların başında Sultanahmet gelir.

Sultanahmet Meydan'ı, İstanbul'u Konstantinopolis olarak yeniden kuran ve Roma İmparatorluğu'nun başkenti yapan İmparator Konstantin tarafından araba yarışlarının yapıldığı hipodrom olarak inşa edilmiştir.

Doğu Roma/Bizans İmparatorluğu'nun sınıfsal yapısındaki karşıtlığı da yansıtan yeşiller ve maviler arasındaki araba yarışlarının yapıldığı Hipodrom, İmparator Justinyen ve İmparatoriçe Theodora zamanında, 532 yılında Nika Ayaklanması'yla tarihe geçmiştir.

Bu ayaklanma, 30.000 kişinin katledilmesiyle bastırılmış, ama isyandan sonra *"Hiçbir şey eskisi gibi olmamıştır"*; orduda reform yapılmış, İmparatorluğun işleyişi önemli ölçüde değiştirilmiş-

tir.

Sultanahmet Meydanı, Osmanlı zamanında da şehzade sünnet düğünlerinin ve çeşitli şenliklerin yapıldığı bir yerdir ama aynı zamanda yeniçeri ayaklanmaları da bu bölgede yapılmıştır. (Osmanlı döneminde İstanbul'daki sosyal hayat için en güzel kaynaklardan birini rahmetli Metin And yazmıştır: *16. Yüzyılda İstanbul, Kent, Saray, Günlük Yaşam.)*

Meydan sadece düğünlere, derneklere değil, katliamlara da sahne olmuştur:

1656'da, Çınar Vak'ası veya Vak'a-i Vakvakıyye diye bilinen ayaklanma sonunda, isyancılar tarafından öldürülen 30 kadar saray görevlisinin (ağalarının) kelleleri (cesetleri) büyük bir çınar ağacının dallarına asılmıştır.

Bu isyandan sonra da imparatorlukta artık *"Hiçbir şey eskisi gibi değildir"*; IV. Mehmet ve annesi Turhan Sultan bu isyandan aldıkları dersle Köprülüler dönemini başlatmışlar, sarayın gücünü pekiştirmişlerdir.

Osmanlı'nın yıkılış döneminde ise, Sultanahmet Meydanı, Halide Edip'in kişiliğinde dile gelmiş, işgale karşı direnişi ateşleyen 23 Mayıs 1919 tarihindeki büyük miting bu meydanda yapılmıştır.

Bu mitingden sonra da artık *"Hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır"*; İstiklâl Savaşı ile yeni bir devletin temelleri atılmaktadır.

Sultanahmet Meydanı benim için lise yıllarımda sevgilimle buluştuğum ve el ele oturduğum bankların parkıydı.

Kültür Bakanlığı Müsteşarlığım döneminde ve *Cumhuriyet* gazetesine başladıktan sonra da, İbrahim Paşa Sarayı'ndaki toplantılar için sık sık bu meydanı ziyaret ederdim.

Meydan bugün artık, Sultanahmet Camisi, İbrahim Paşa Sarayı (Türk ve İslam Eserleri Müzesi), Ayasofya ve Topkapı Sarayı ile çevrelenmiş olduğu için, turist otobüslerinin park ettiği, köşesine

yuvalanmış taksicilerin ise yabancı turistlerden başkalarını almadığı, "Perişan Sevgilim"in kaderiyle birlikte örselenmiş, garip ve boynu bükük bir park halinde İstanbul'un (belki de 2020'ye doğru başlamış olan) kurtuluşunu bekliyor.

Müsteşarlık döneminde yaptığım en yararlı işlerden biri Ayasofya'daki ikonaları iki ciltlik bir kitap halinde bastırabilmiş olmaktır. *(İkonalar, I, II)*

Keşke Osmanlı döneminde ilk heykellerin bahçesine dikildiği İbrahim Paşa Sarayı için de bu tür çalışma yaptırabilseydim.

* * *

Beyazıt Meydanı ise benim için ışıl ışıl bir şölen alanıydı.

23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Ekim gibi milli bayramlarda, gece Beyazıt Meydanı'na giderdik.

Ortadaki havuzun fıskiyelerden fışkıran sular, bu suları aydınlatan renkli ışıkların görsel şöleni, bana evrenin sonsuz devinimini anımsatan büyülü bir dans gibi gelirdi.

(Ey okur, bu son cümledeki "evrenin sonsuz devinimini anımsatan büyülü dans" ifadesi sana o yaşlardaki bir çocuk için fazla süslü ve bugünkü bilincimden kurgulanarak oraya montajlanmış bir yama gibi gelmesin. O sıralarda Refik Erduran'ın kurduğu Çağlayan Yayınevi'nin 1 liralık kitaplar arasında yayınladığı on ciltlik hayal bilim (yaygın kullanılışıyla "bilim kurgu") kitaplarını okuyup, ağabeyimle tartışarak, bir atomun yapısıyla, güneş sistemimizin yapısının aynı olduğunu keşfetmiş ve "mikro kozmoz"-"makro kozmoz" spekülasyonlarına başlamıştım.)

Aslında evimiz ana cadde üzerinde olduğu ve ben de üçüncü sınıftan başlayarak yatılı okula gittiğim için mahallede fazla arkadaşım yoktu ve sokakta çok oynamazdım. Sadece evin yanındaki Sinekli Medrese Sokağı'nda birlikte topaç çevirdiğimiz Tacettin'i anımsıyorum. Kimin topacı daha uzun süre dönecek diye iddialaşırdık.

(Yıllar sonra Christopher Nolan'ın yazdığı ve yönettiği, Leonardo DiCaprio, Joseph Gordon-Levitt ve Ellen Page'in oynadı-

ğı *Inception, Başlangıç* adlı filmi izlerken sonsuza kadar dönen bir topaç simgesiyle yeniden çocukluğuma geri gitmiş ve bu nedenle de filmi çok sevmiştim.)

Çarşıkapı'daki "sokak deneyimim" daha çok ailemle birlikte gittiğim Beyazıt Meydanı'yla ve o meydandaki havuzun etrafında, elimde maytap, naralar atarak yaptığım koşularla sınırlıydı.

Bu anlamda Beyazıt Meydanı ve o meydandaki havuz, benim için, hem bayram sevincinin hem de sokakta bağırarak koşturmanın yani özgürlüğün simgesiydi.

Küllük Kahvesi

Beyazıt Meydanı elbette sadece bir "Meydan" değildi.

Hemen yanı başındaki "Küllük Kahvesi", babamın da içinde bulunduğu, dönemin entelektüellerinin toplandığı, briç, prafa oynadığı, sohbet ettiği bir mekândı.

Küllük Kahvesi eski İstanbul'un kalbinde, Beyazıt Camisi'nin duvarına yaslanmış bir kıraathaneydi.

Dönemin bütün aydınları, yazarlar, sanatçılar, üniversite ve lise hocaları burada toplanırdı.

Kestane ve çınar ağaçları kahveye ayrı bir hava katardı.

Şair Sıtkı Akozan Küllük'ü şöyle anlatıyor:

"İstanbul'da Küllük, Beyazıt Camisi'nin türbe kapısı dışında, körfez şeklinde ve bahçemsi bir yerdir. Burası Beyazıt semtinin mütevazı, fakat çok güzel bir köşesidir. Bilhassa yaz tatilinde üniversite ve lise hocalarıyla memleketin birçok fikir ve sanat adamlarının uğrağıdır. Bu köşenin üç adı var: Muallimler Bahçesi, Akademi, Küllük; en meşhuru Küllük'tür."

Salah Birsel de *Kahveler Kitabı*'nda Küllük hakkında şöyle yazmış:

"Küllük Kahvesi, Beyazıt Camisi'nin Aksaray'a bakan kapısı altında, kuytu, koltukaltı bir yerdir. Çınar ve atkestanelerinin serinliği altına sığınmıştır. Ortadan bir yol ikiye böler burayı. Sağda Emin Efendi Lokantası ve kahvenin kışlık salaşpurluğu vardır."

Tarık Buğra da "Küllük" adlı öyküsünde bu ünlü kahve hakkında pek çok bilgi verir. Ona göre Küllük "üniversitenin tamamlayıcısı, hatta başlı başına bir üniversitedir. *"Küllükten mezunum"* diyenlere bile rastlanır. Küllük hakkındaki öznel duygularını da şöyle dile getirir: *"Küllük kahvesi, borcunu ödeyemediğim birkaç alacaklımdan birisidir. Yazmayı tasarladığım ikinci piyesimin adı* 'Robert Taylor Küllük'te' *idi. Ama ne bir piyes ne de roman... Sadece bir tek hikâye... Ve bazı atıflar... Hakkını verebilmiş değilim."*

Necip Fazıl Kısakürek, belki de Küllük müdavimleri arasında kendine uygun bir yer bulamadığı için kahve hakkında hiç de olumlu izlenimler aktarmaz:

Küllük için *"Arkasını verdiği caminin vakarlı duvarı ve yüzünü çevirdiği lokantanın döner kebabı arasında, züppe tabiriyle janr sahibi bir yer"* der.

Refik Halit Karay ise, çok daha acımasızdır Küllük müdavimlerine karşı:

Muhtemelen Garip akımını ve Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet gibi "sosyal gerçekçilik" adı altında solculuk yapan gençleri kastederek *Üç Nesil Üç Hayat* adlı kitabında şöyle der:

"Küllük Kahvesi'nde iskemlelere ters oturmuş, tıraşları uzun, saçları yağlı ve kepekli, ceketleri gayet uzun ve bol, pantolonları çekik, çorapları düşük, sırtları kabarmış, omuzları kalkık kırkına yaklaşmış 'gençler'

Bir müddet, aralarında 'Eskileri yerlerinden atmalı! Gazetelerin başköşeleri bizim hakkımızdır! Bunaklar ve cahiller defolsun!' *diye haykırıştıktan sonra birbirlerine şiir okumaya başlarlar."*

Küllük Kahvesi'nin müdavimleri arasında birden çok aydın ve yazar kuşağı vardır:

Abdülbaki Gölpınarlı, Sabri Esat Siyavuşgil, Asaf Halet Çelebi, babam İhsan Kongar, aile dostumuz Vehbi Eralp, Hilmi Ziya Ülken, Orhan Seyfi Orhon, Avni Başman, sevgili dostum Oktay Akbal, Faruk Nafiz Çamlıbel, Yusuf Ziya Ortaç, Vâlâ Nureddin Vânû, Fuad Köprülü, Refik Ahmet Sevengil, Agâh Sırrı Levent, Yaşar Nabi Nayır, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Veli, Abidin Di-

no, Arif Dino, Sait Faik, Hasan İzzettin Dinamo, annem Mesude Kongar'la aynı okulda ders vermiş olan meslektaşı, benim de aynı imza gününde yan yana oturma fırsatı bulduğum ve birlikte kitap imzalama onuru yaşadığım Rıfat Ilgaz vardır.

Kamuoyunun pek de tanımadığı "küllük müdavimleri"ni *Küllük* adlı bir dergi çıkaran Nevzat Sudi şöyle anlatıyor:

"... Çoğunlukla öğretmen emeklileri, üniversite öğrencileri, prafa, blum, pastra ya da briç oynar, tavlacılar zar atarlardı. Kahve ocağı da buradaydı.

Prafacılar arasında Pertevniyal Lisesi'ndeki öğretmenlerim 'Felsefeci İhsan (Kongar) (sic.) Almanca öğretmeni 'Beş Aktif, Beş Pasif Haşmet', coğrafyacı (sic.) 'Kasap İhsan' da vardı. Tarihçi Reşat Ekrem Koçu, ara sıra gelir, ama oyun oynamaz, yanındakilerle konuşmayı yeğlerdi.

İhsan Kongar, düzenceli bir öğretmendi. Pertevniyal Lisesi'nde Müdür Başyardımcılığı görevini yürüttüğü sıralarda sağlı sollu tokatlarıyla ün yapmıştı." (*Küllük Anıları*, s. 30)

Ne yazık ki, Küllük Kahvesi de Menderes'in "imar faaliyetleri" sırasında 1950'lerin ikinci yarısında yok olup gitmiştir.

Çınaraltı Kahvesi

Küllük Kahvesi'nin yerini alan Çınaraltı Kahvesi'ni, İstanbul Üniversitesi profesörlerinden sevgili dostum Erol Manisalı 2019 yılının başında, İstanbul'un nasıl değiştiğine de işaret ederek şöyle anlatıyor:

"Şaşırıyorum, Çınaraltı bomboş, 'Belediye Zabıtası' yazılı demirden banklar konmuş, o eski güzelim, caminin yanındaki Çınaraltı buhar olup uçmuş sanki, içim cız ediyor.

Beyazıt'a ve İstanbul'a kimliğini vermiş, asırlık seyyar satıcılar, kehribar, Erzurum taşı tespih satanlar, cıvıl cıvıl neşeli mekân kaybolmuş, bir ölüm boşluğu var.

Vefa Lisesi'nde ve İktisat Fakültesi'nde öğrencilik, asistanlık ve 50 yıllık hocalık günlerim bu mekânda geçti.

Çınaraltı'nda Attilâ İlhan, Bedia Akarsu, Cavit Orhan Tütengil, Oktay Yenal, Sabri Ülgener, Andrew Mango, Mükerrem Hiç, Sencer (Divitçioğlu), İdris (Küçükömer), Server Tanilli, Gülten Kazgan hocalar ve dostlarla ulu çınarın altında kahvemizi yıllar yılı yudumladık.

İsimleri ile bildiğim seyyar satıcılarla yarım asırlık sohbeti paylaştım. Onlardan neler aldım neler... Ve birdenbire yok olmuş: Görkemli İstanbul kentinin kimliği bir bir ortadan kaldırılırken Çınaraltı da nasibini almış.

Sahaflar, Çınaraltı, Beyazıt Meydanı ve Camisi, İstanbul Üniversitesi'nin görkemli tarihi girişi bir mücevher kutusu misali bütünün parçalarıdır. Onları yavaş yavaş yok edip ortadan kaldırırsanız kentin, kent insanının kimliğini ve insanlığı da yok etmiş olursunuz.

İstanbul'un sanatçısı, yazarı, çizeri, seyyar satıcısı, düşünürü Çınaraltı'ndan kendilerine hem bir şeyler alıp katmış, hem de varlıkları ile ona bir şeyler vermişlerdir. Bugün Çınaraltı dahil Beyazıt Meydanı büyük bir inşaat şirketinin malzeme deposu görünümünde.

10 yıldır, yürünemez hale sokulmuş, kente kimliğini veren bir mekân, göz göre göre yok edilmiş. Bu görkemli kente yüzyıllar boyunca, damla damla bir mücevher taşını işler gibi 'kimlik ve değer kazandıran öğeler' son yıllar içinde, çekirge sürüleri misali yok edilmişler."

Captain Marvel Çizgi Romanları

Beyazıt Meydanı benim için sadece bayramlarda etrafında maytap yakıp koşulan sevinç ve özgürlük simgesi olan bir havuza sahip olmaktan daha derin ve gizemli bir anlam da taşırdı:

Eski kitapçıların bulunduğu sahaflara buradan girilir, sahaflardan da Kapalıçarşı'nın o zamanlar bana gizli bir labirent gibi gelen koridorlarına geçilirdi.

Bu koridorların bağlı olduğu çarşının ana caddesinin bir kapısının da bizim Pekit Evi'in tam karşısına çıkan bir sokağa açıldığı-

nı söylesem, benim çocuk dünyam ile Beyazıt Meydanı arasındaki gizemli ilişki daha iyi anlaşılabilir sanırım.

Sahafların tozlu raflarında Amerikan Kütüphanesi tarafından
 kapak sayfalarının üstleri yırtılarak ıskartaya çıkartılmış ve atılmış Captain Marvel çizgi romanlarını toplardım. Bunlar sayesinde Şişli Terakki'de ilkokul üçüncü sınıfta başlayan İngilizce derslerinde arkadaşlarımın çok önüne geçmiştim.

* * *

O İngilizce çizgi romanlardaki Captain Marvel'in 2019'da filmi de yapılan kadın Captain Marvel ile ilgisi yoktu.

Captain Marvel ilk olarak Fawcett Comics tarafından yayınlanan bir çizgi romandı.

1939 yılında Clarence Charles Beck ve Bill Parker tarafından yaratılmıştı. Bir radyo sunucusu olan Billy Batson, Shazam dediğinde üzerine bir yıldırım düşer.

Bu yıldırım büyücü Shazam tarafından Billy'e altı mitolojik kahramanın güçlerini verir.

SHAZAM'ın temsil ettiği altı mitolojik kahraman şunlardır:

Solomon'un (Hz. Süleyman'ın) bilgeliği.

Herkül'ün kuvveti.

Atlas'ın dayanıklılığı.

Zeus'un gücü.

Aşil'in cesareti.

Mercury'nin hızı.

Captain Marvel yine Shazam derse normal insan olan Billy Batson haline dönüşür ve hiçbir gücü kalmaz.

2019'da The Walt Disney Company'nin bir alt şirketi olan Marvel Entertainment, LLC tarafından çekilen filmdeki Captain Marvel ise bambaşka bir kadın süper kahramandır.

* * *

Ben Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin sınavını kazanıp Ankara'ya gittiğimde, Beyazıt Meydanı da, Menderes'i iktidara getiren ama

onun büyük bir basiretsizlikle yozlaştırıp çöpe attığı 'çok partili demokrasi' deneyimine sahip çıkan İstanbul Üniversitesi hoca ve öğrencilerinin eylem mekânı olmuştu.

28 Nisan 1960 tarihinde, Demokrat Parti'nin anayasaya aykırı "Tahkikat Encümeni Yasası" ile demokrasiye yaptığı sivil darbeye karşı protesto olaylarıyla tarihe geçmiş, 27 Mayıs 1960'tan sonra 1980 askeri darbesine kadar da Hürriyet Meydanı diye anılmıştı.

* * *

Bu arada 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamında Taksim Meydanı da emekçilerin gösteri alanı haline dönüşmüş ve en sonunda da ünlü Gezi Parkı Direnişi ile tarih yazmıştı.

Ve şimdi o meydan da bir beton yığınına dönüştürüldü.

Taksim Meydanı, Gezi Direnişi ile anılmaya başlamadan önce de ünlenmiş, Devrimci İşçi Sendikaları DİSK'in girişimleriyle, emekçilerin, işçi sınıfının 1 Mayıs kutlamalarının simgesi olmuştu.

İşçi sınıfının dile geldiği meydan olarak ünlenen Taksim'den rahatsız olanlar bu meydandaki bir işçi mitingine karşı bir komplo düzenlemişlerdi:

1 Mayıs 1977'de derin devletin provokatörleri dağılmakta olan işçi mitingine ateş açmışlar, 30'dan fazla kişi ölmüş, meydan kana bulanmıştı.

Daha sonra da, örgütlü emeğin, sendikaların gücünden korkan iktidarlar Taksim Meydanı'nı 1 Mayıs kutlamalarına kapatmışlar ama İstanbul'un kendini siyasal olarak bu meydanda ifade etmesini engelleyememişlerdir.

Gezi Parkı Direnişi veya kısaca Gezi Direnişi aslında Taksim Meydanı'nın üst kısmında yer alan parktaki ağaçların kesilmesini önlemek için, yeşili korumak amacıyla başlamıştı.

Polisin orantısız güç kullanması sonunda olay yaygınlaşmış ve iktidarın halkı bıktıran baskıcı uygulamalarına karşı yaygın bir direniş halini almıştı.

2013 yılı Mayıs ayı sonunda başlayan direniş, temmuz başına kadar yoğunlaşarak devam etmiş, İçişleri Bakanlığı'nın resmi sayılarına göre, Bayburt ve Bingöl hariç 79 ilde düzenlenen eylem-

lere 2,5 milyon kişi katılmış, bundan çok daha fazlası da sosyal medyada direnişi desteklemişti.

Olaylar sonucunda Mehmet Ayvalıtaş, Abdullah Cömert, Ethem Sarısülük, Ali İsmail Korkmaz, Ahmet Atakan, Berkin Elvan, Burak Can Karamanoğlu, Mehmet İstif ve Elif Çermik hayatlarını kaybetmiş, 8163 kişi yaralanmıştı.

Gezi Direnişi'nin sloganı "Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak" idi.

* * *

Halklarından korkan zalim politikacılar meydanlarımızı ellerimizden aldılar:

Sultanahmet Meydanı, turistleri söğüşlemek isteyen taksicilerin işgali altında...

Şimdi artık Beyazıt Meydanı'na "Meydan" demeye bin şahit ister...

Taksim Meydanı ise Beyoğlu'nu da tahrip eden bir vandalizm tarafından hâlâ yıkım aşamasında...

Ben ise fıskiyelerinden ışıklı sular fışkıran, etrafında çocukların çığlıklar atarak ellerindeki maytaplarla koşuşturduğu havuzları olan, entelektüellerin sohbet ettiği kafeler, çiçekler ve heykellerle süslenmiş, demokrasi ve özgürlük naralarıyla çınlayan, gazinolarında dans edilen meydanları özlüyorum!

Eski İstanbul ile Yeni İstanbul Arasında: Balipaşa'dan Halil Rifat Paşa'ya...

Okula, daha önce belirttiğim gibi Çarşıkapı'da, Tiyatro Caddesi yokuşundan aşağı inerken sağ taraftaki Balipaşa İlkokulu'nda başladım.

Sinekli Medrese Sokağı ile Yeniçeriler Caddesi'nin kesiştiği köşedeki evimizden, bir blok ötedeki yokuşta olan okuluma yürüyerek giderdim.

Okula başlamak beni çok etkilemiş ve korkutmuş olmalı...

Çok uzun seneler, yakın zamana kadar, geceleri rüyamda okulla ilgili iki karabasan görürdüm:

Birinci karabasan ödevimi hazırlamadan okula gitmiş olmak sıkıntısıydı. Öğretmen beni derse kaldırıyor, ödevimi soruyor ve ödevimi yapmadığımı öğrenince beni azarlıyordu. İkincisi de okul binasına girdiğim ama sınıfımı bulamadığım, sınıflardan ve koridorlardan geçtiğim uzun arayışlarla dolu bir karabasan.

Demek ki, okulda sınıfımın yerini bulma konusunda kendimi yeterince güvende hissetmemişim ve ödev yapma sorumluluğu (yapmama/yapamama korkusu) da biraz fazla içime işlemiş diyorum bu satırları yazarken.

Evde bize bakan Zeynep abla, Mudanyalı bir taliple evlendirilince, annem ve babam öğretmen oldukları ve ikişer okulda çalış-

tıklarından dolayı, evde iki çocuğun bakımı zorlaştığı için beni ve ağabeyimi Şişli Terakki Lisesi'ne yatılı olarak verdiler.

Ağabeyim onuncu sınıftan itibaren lise eğitiminin yapıldığı
 Halil Rifat Paşa Konağı'na gitti; ben cephesi Teşvikiye Caddesi'ne bakan Başmabeyinci Konağı'na, üçüncü sınıfa gittim.

Her iki konak da Nişantaşı'ndaki ahşap eski binalardı.

İlkokulun bulunduğu Başmabeyinci Konağı, Teşvikiye Caddesi ile Akkavak Sokak arasındaki arsanın üzerindeydi.

Bu konak hakkında çok fazla bilgi yoktur. Tek kaynak olarak bulabildiğim, *Dolmabahçe'den Nişantaşı'na, Sultanların ve Paşaların Semtlerinin Tarihi*'nde şöyle deniyor:

"Mabeyinci Faik Bey, II. Abdülhamid'in has adamlarından, dolayısıyla o da Teşvikiye'yi mesken tutmuş...

...Teşvikiye'deki konakta da günlük hayat Batılı tarzda yaşanıyor ama, konak binası hayli alaturka!.. Zira bina mimarî açıdan Teşvikiye'de son dönemde yapılan diğer konaklardan hayli farklı.

Bir kere, bazı bölümler zaman içinde artan ihtiyaca göre eklenmiş, bina tek seferde inşa edilmemiş, ayrıca caminin birkaç sokak aşağısında yer alan binanın dış cephesi de 19. yüzyılda sıklıkla görülen tarzdan farklı, daha çok İstanbul tarafında belki Süleymaniye'de, Fatih'te görülen binaları andırıyor." (s. 262)

Konağın arsasının Akkavak Sokak tarafında yeni iki katlı beton bir bina daha vardı; dershaneler bu yeni binadaydı.

Yemekhane, revir ve yatakhaneler ise ahşap konaktaydı.

Cazibe ve Hadiye anneler bizim, başta sağlığımız olmak kaydıyla, her türlü ihtiyacımızla ilgilenir, Huriye abla da yatakhanenin temizliğine ve düzenine bakardı.

Geceleri, konağın en üst katındaki yatakhanenin pencerelerinden Teşvikiye Caddesi'ndeki karşı binaların odalarındaki ışıkları görürdük.

Ahşap konak ile yeni beton bina arasında büyükçe bir boş alan vardı, orada teneffüslerde, koşmaca, top ve cam bilyelerle kafakarış oynardık.

Ahşap konak 1935 yılında Emlak ve Eytam Bankası'ndan sa-

tın alınmıştı. 1950'li yılların başında yıkıldı ve beton bina genişletilip büyütülerek ön cephesi Teşvikiye Caddesi, arka cephesi Akkavak Sokağı, ortası da büyük bir avludan oluşan tesislere dönüştürüldü.

Bu arada artan öğrenci talebini karşılamak için Levent'teki arsada yepyeni okul binaları yapılıyordu.

En sonunda yıkılan ahşap konağın yerine yapılan beton tesislerin bulunduğu arsa da yap-işlet-devret modeliyle bir şirkete verildi.

Bu arada, Levent yerleşkesine ek olarak Tuzla Tepeören'de yepyeni, gerçekten muhteşem, kendi enerjisini bile kendi üreten okul binaları inşa edildi ve orada da eğitime başlandı.

* * *

Ortaokul ve lise öğretiminin yapıldığı Halil Rifat Paşa Konağı, Başmabeyinci Konağı'nın Akkavak Sokağı tarafında, tam karşısında, Akkavak'tan Şakayık Sokak'a kadar uzanan bir arsa içindeydi.

M. Burak Çetintaş bu konağı da şöyle anlatıyor:

"Paşa'nın ince işlemeli kaplamaları ve çıkmaları, balkonlarla hareketlendirilmiş bir cepheye sahip olan konağı Akkavak ve Şakayık sokaklarının arasında kalan adada idi. Kargir subasmanı üzerine inşa edilen üç katlı konak tam 26 odalı idi...

Her katta iki de geniş sofa ve katlar arasında; birbirinden bağımsız dört ayrı merdiven var ki bunlardan ikisi üç kollu, biri ise hizmetlilere mahsustu. Görenler, bilenler bilhassa ikinci katın sofasının ve odalarının zeminini kaplayan parkelerin işçiliğini ve motiflerini anlata anlata bitiremezlerdi!" (y.a.g.e., s. 289)

Ağabeyim bu konakta üç yıl okumuş, on iki yıllık lise eğitimini, mezuniyet sınavlarına ek olarak yapılan, olgunluk imtihanını da geçip bitirerek başarıyla Fen şubesinden mezun olmuştu.

Bu üç yılda ben de ilkokulu bitirmiş ve zaten üçüncü veya dördüncü sınıfın sonunda yıkılmış olan Başmabeyinci Konağı'ndan, Halil Rifat Paşa Konağı'na, ortaokula terfi etmiştim.

Bu binada, ortaokul ve lise öğrencileri birlikte eğitim görüyorlardı. Yatakhaneler de bu binadaydı. O zamanlar "mütalâa" denilen etütlerimize, dışarıdan gelen üniversite öğrencisi "muallim muavinleri" ile birlikte bazen üst sınıflardaki "ağabeyler" de nezaret ederlerdi.

Benim ilkokulu bitirdiğim yıl ağabeyim de liseden mezun olduğu için onunla aynı binada okuyamadık.

Halil Rifat Paşa Konağı'nın bahçesinin Şakayık Sokak'a açılan kapısı hemen hemen hiç kullanılmazdı. Hep Akkavak Sokak'taki kapıdan girip çıkardık.

Sadrazam Halil Rifat Paşa

Bugün artık arsasında kapalı bir otopark inşa edilmiş olan konağın sahibi Halil Rifat Paşa, Abdülhamit döneminin sadrazamlarından, ünlü bir yöneticidir.

Sivas, Aydın (İzmir) ve Manastır valiliklerinde yaptığı hizmetlerle üne kavuşmuştur.

Ünlü "Gidemediğin yer senin değildir" sözünü onun söylediği rivayet edilir.

II. Abdülhamid'in despot yönetiminde sadrazamların rolünün çok da önemli olmadığı bir sırada padişaha sadakati sayesinde 9 Kasım 1901'de ölene kadar makamını koruyabilmiştir.

Halil Rifat Paşa'nın Komik Bir Jurnal Öyküsü

Çetintaş, *Yarım Asır Evvel Bizi İdare Edenler* adlı kitabında II. Abdülhamid devrinde jurnalciliğin çok yaygın olduğunu, padişahın herkesi hafiyelerine her an açıkça gözetlettiğini, bu nedenle de her konağın önünde hafiyelerin oturması için hasır tabureler bulunduğunu kaydettikten sonra, Ziya Şakir'in anlattığı bir olayı nakleder.

"Halil Rifat Paşa sabahleyin Bâb-ı Âlî'ye gelmek üzere konağından arabasına binmiş, yola çıkmıştı. Tam Tophâne'ye geldiği zaman

idrarı sıkıştırdı. Konağa dönse olmayacaktı. Bâb-ı Âlî'ye kadar da dayanamayacaktı. Zavallı ihtiyar dişini sıkmaya karar verdi. Fakat ancak Karaköy'e kadar sabredebildi. O tarihte –şimdiki Seyr-i Sefâin binasının olduğu yerde (yani tam da bugünkü meydana bakan Axa Oyak binasının önünde) Aziziye Karakolu vardı. Karakolun önüne gelince artık pek müşkül vasiyette kaldığı için arabayı durdurdu. Arabacının yanındaki ağasına seslendi:

– Gel beni indir.

dedi. Ağa hemen arabadan atladı. Kendi kendine inmek iktidarı olmayan sadrazamı koltukladı. Fakat paşanın ne yapacağını bir türlü anlayamadı... Paşa karakolun kapısına doğru yürüdü. Karakolun önünde her günkü gibi sadrazamı selamlamak için duran bir manga askerle bu askere kumanda eden yalınkılıç zabit Paşa'nın arabadan indiğini ve karakola girmek için kapıya doğru yürüdüğünü görünce derhal sağ başlarını kapıya doğru yeni bir cephe aldılar, sadrazamı selamladılar... Halil Rifat Paşa, hem yürüyor hem de geçtiği yerde ince su serpintisine benzeyen bir iz bırakıyordu.

Sadrazamın karakola geldiğini pencereden gören karakol kumandanı hemen kılıcına davrandı, yarı beline kuşanmış olarak sadrazamın önüne fırladı. Put gibi durarak selamladı. Halil Rifat Paşa kumandanın önünde durarak kulağına eğildi, hafif bir sesle:

– Aptes sıkıştırdı evladım. Kademhâneniz nerede?... diye sordu. Kumandan yol göstermek için koştu. Fakat sadrazam oraya girinceye kadar olan olmuştu. Bu halde Bâb-ı Âlî'ye gitmek imkânı olmadığı için Paşa sıkılarak karakoldan çıktı, arabaya bindi:

– Konağa...

emrini verdi.. Lakin o anda da mabeyne –yani saraya– haber gitmişti.

Sadrazam paşa hazretleri şimdi Aziziye Karakolu'na giderek bir müddet durduktan sonra konaklarına avdet buyurdukları mâruzdur, fermân... diye acil notlu jurnaller verilmişti.

Bu jurnallerden fena halde kuşkulanan Sultan Hamid, derhal emir verdi:

– Konağına girmeden doğru buraya gelsin.

diye irade etti. Atı çatlatarak giden yaver tam konak kapısından girerken sadrazama yetişti. İrade-i seniyyeyi bildirdi. Sadrazamı önüne katarak saraya getirdi.

Halil Rifat Paşa doğruca huzura girdi... Sultan Hamid o kadar sinirlenmişti ki, sadrazamı ayakta bekliyordu. O içeri girer girmez sordu:

– Bâb-ı Âlî'ye giderken Aziziye Karakolu'na uğramışsınız?...

Halil Rifat Paşa büyük bir kabahat işlemiş gibi önüne bakarak cevap verdi:

– Doğrudur efendimiz..

– Sonra da konağınıza dönmüşsünüz..

– O da doğrudur efendimiz..

– Sebep?...

Sadrazam buna cevap vermedi. Redingotunun uzun eteklerini açarak sırılsıklam olan pantolonunun önünü göstermekle yetindi..." (a.g.e., ss. 291-293)

Halil Rifat Paşa Konağı'nda Eğitim

Büyük bir bahçe içinde olan, Sermet Muhtar Alus'un (*İstanbul Kazan Ben Kepçe*), "Nişantaşı ana caddesinin arkalarına düşen, cicili biciliğiyle emsallerini geçen" dediği Halil Rifat Paşa Konağı'nın, bizim zamanımızda, binaya iki giriş kapısı vardı:

Biri, aşağıdan bahçeden, doğrudan zemin kata, yemekhanenin olduğu yere girilen kapıydı. Öteki, hem sağdan hem soldan gelen çift taraflı mermer basamakların ortada birleşerek oluşturduğu merdivenle üst kata müdür odasının bulunduğu kata çıkılan kapıydı.

Okuldaki hatıra fotoğrafları genellikle bu basamaklardan sol taraftakinin üzerine dizilerek Akkavak Sokak tarafından çektirilirdi.

Bahçe yeterince büyüktü:

İçinde hem bir voleybol sahası hem de bizim, yasak olduğu için gizlice oynağımız futbol için uygun büyük bir alanı vardı.

Bizden bir sınıf büyük olan Selim Soydan'la orada voleybol oynardık. (Ağabeyi Galatasaraylı futbolcu Küçük Ali de, ağabeyimin sınıf arkadaşıydı.)

Hem derslerin hem de etütlerin yapıldığı odalar, ahşap konağın artık eskiyen iskeletini desteklemek için, sınıfın ortasında, tabandan tavana kadar uzanan bilek kalınlığındaki demir putrellerle takviye edilmişti.

En büyük eğlencelerimizden biri, kesinlikle yasak olduğu halde, bu putrellere tırmanmaktı. Sınıf arkadaşlarımız arasında, bilek güreşlerindeki galibiyet kadar bu putrellerin tepesine en kısa zamanda tırmanmak da prestij kaynağı olurdu.

Bugün hâlâ devam ettirdiğim her gün spor yapma alışkanlığımı, okuldaki bilek güreşlerine ve demir putrellere tırmanma egzersizlerime borçlu olduğumu söylemeliyim.

* * *

Ben liseden mezun olmadan önce bu konak da terk edildi ve yıkıldı; şimdi yerinde, küçük parkın yanındaki katlı kapalı otopark var.

Liseye, Halil Rifat Paşa Konağı'nın karşısında, yıkılan Başmabeyinci Konağı'nın arsasına yapılan yeni beton binada devam ettim ve oradan mezun oldum.

Böylece Çarşıkapı'daki Balipaşa İlkokulu'nda başlayan ilk, orta ve lise eğitimim, Şişli Terakki Lisesi'nin Nişantaşı'ndaki Başmabeyinci ve Halil Rifat Paşa konaklarında sürdü.

Çocuk aklımızla, ne tür bir tarihi miras içinde yaşadığımızı ve bunun güzelliklerini anlayamamıştık.

Ama ben, o çocukluk ve ilk gençlik dönemimdeki mutluluğumu ve bu mutluluğun bana verdiği tatmin duygusunu hiç unutmadım:

Sanıyorum ağabeyimin ve babamın ölümlerini atlatmakta, annemin olduğu kadar bize kendi kendimizi yönetmeyi ve kişiliğimizi geliştirmeyi öğreten o okul ortamının da büyük katkısı olmuştu.

* * *

İstanbul'u bir yandan Çarşıkapı'daki evde, bir yandan Nişantaşı'ndaki okulda yaşamak bana çok ilginç gelirdi. Çünkü Çarşıkapı ile Nişantaşı biri eski, biri yeni olarak iki farklı İstanbul kültürünü temsil ediyordu. Ben bu iki kültür arasında çok renkli ve mutlu bir yaşam sürüyordum.

Az sayıdaki mahalle arkadaşlarım eski İstanbul'dan, çok sayıdaki okul arkadaşlarım yeni İstanbul'dandı.

Şişli Terakki Lisesi yıllarım, okul dışında hem Çarşıkapı, Beyazıt, Kapalıçarşı, Çemberlitaş, Sultanahmet ekseninde gezerek, hem Beyoğlu sinemalarına giderek, hem de Harbiye, Osmanbey, Levent'te, arkadaşların evlerinde verilen danslı partilerde geçiyordu.

Müziğe ve dansa meraklı olan sevgili sınıf arkadaşım Savaş Tarman, hepimize Rock'n Roll öğretmişti. Mambo, samba ve ça ça da, o dönem gençliğinin moda danslarıydı:

"Mambo İtaliano" ve "İstanbul is not Constantinople" ile mambo, "Ça ça ça, Enrico ça ça ça" diye bağıra çağıra, ça ça yapardık. Ama elbette sonunda, hem gerçekten yorulmuş olduğumuzdan hem de biraz yorulmuş numarası yaparak kız arkadaşlarımıza sarılmak için "slow" ile olduğumuz yerde sallanmaya başlardık.

* * *

Okul arkadaşlarıyla birlikte en sık gittiğimiz yerlerden biri şimdi Swiss Otel tarafından işgal edilmiş olan muhteşem manzaralı arsadaki Şark Kahvesi'ydi.

Kimi zaman "bizim takım" sınavlara bile burada çalışarak hazırlanırdı. Muhteşem manzaraya karşı çay içip ders çalışmak gerçekten de verimimizi arttırırdı.

Bir ara, o zamanlar İstanbul'da ancak Beyoğlu'nda Yeni Melek Sineması'nın yanındaki oyun salonunda bulunan Tilt Makineleri de konmuştu gazinonun bir köşesine. Çalışmaktan sıkılınca o makinelerde oyun oynardık. Topların sağa sola çarparken çıkardığı sesler ve ışık oyunları gerçekten de dinlendirici etki yapardı.

Puan almak amacıyla, yukarıdan aşağı eğimli bir yüzeyde hareket eden çelik topun yönünü etkilemek için makineyi çok sarsar, dengesini bozarsak, makine "Tilt" olur, puanların yazıldığı tablo üzerinde "Tilt" yazan bir ışıklı uyarı belirir ve oyunu otomatik olarak sonlandırırdı. O yüzden makinelerin adına "Tilt" derdik.

Levent Yeni Kuruluyordu; Şişli'den Ötesi Dutluktu

Liseyi bitirdikten sonra, Ankara'ya Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne gittim. O nedenle, İstanbul nostaljisi benim için bir anlamda, kışları, Şişli Terakki Lisesi ve Nişantaşı-Osmanbey ile özdeşleşmiştir.

Teşvikiye ve Maçka da elbette Nişantaşı'nın uzantıları olarak "bizim mahallelerdi".

"Yeni İstanbul", Şişli-Osmanbey aksından Levent'e doğru gelişiyordu.

Emlak Bankası'nın bir projesi olarak başlatılan, bazı arkadaşlarımızın hemen taşınmış oldukları Levent o sıralarda henüz yeni oluşan tek bir mahalleden ibaretti.

Sonradan "Dördüncü Levent" adıyla iyice büyütüldüğü için şimdi "Birinci Levent" denilen ve çarşı ile civarından oluşan, evleri birbirinin aynı olan, küçük bir yerleşim merkeziydi.

Babamın yakın arkadaşlarından benim matematik hocam Kemal Gürsan (Namı diğer Sallabaş Kemal, bir matematik dehası) ile Nimet Hanım teyze de burada ev almışlardı.

Onlara pazar günleri ziyarete gittiğimizde, öğlen yemeğinden sonra, ağabeyimle birlikte, kızları Nesrin ve Ayşe ile yürüyüşe çıkardık. Nesrin ağabeyimin yaşındaydı, Ayşe de benden bir yaş büyüktü.

Anne-babalarımız arkadaş oldukları için biz de güvenilir bir dostluğun keyifli sohbetleriyle gezerdik.

"Gezerdik" dediğime bakmayın, mahallenin dışı, şimdi artık bütünüyle evlerle dolu olan yerler, tamamen tarlaydı. Fazla gezecek bir yer bulamaz, geri dönerdik.

Bugün bu satırların yazıldığı Ulus ise, sarı toprak kaplı büyük bir tarlaydı. Genellikte, ehliyet sınavına girecekler, direksiyon çalışmalarını bu dümdüz arazide yaparlardı.

Annemin 1950'lerin ortasında girdiği Yuva Yapı Kooperatifi'nin inşaatı ise Esentepe/Gayrettepe'de, 27 Mayıs'tan sonra Emekli Subay Evleri'nin yapıldığı mahalledeydi.

Evet, gerçekten de "Oralar benim zamanımda hep dutluktu". Evimizin inşaatının yapıldığı arsaya gittiğimizde dut ağaçlarıyla dolu, bana uçsuz bucaksız gelen bahçelerde uçurtma uçurduğumu bugün gibi anımsıyorum.

Bir keresinde uçurtmam elektrik tellerine takılmış ve kurtarılamamıştı. Okulda, resim-iş dersinde, dengesini tutturmak için uzun uzun uğraşarak, Şişli Terakki'nin simgesi olan yeşil ve sarı renkli parlak elişi kâğıtlarıyla özene bezene hazırladığım uçurtmamın kâğıtları yırtık bir iskelet olarak tellerde sallanışı bugün bile hüzünlü bir görüntü olarak gözümün önündedir.

O zamanlar köprü filan da yok elbette. Büyükdere Caddesi'nden Yıldız Posta Caddesi'ne doğru içeri girerken, sol köşeye sonradan Nimet Abla Camisi yapıldı.

Sağ köşede Arı Bisküvi Fabrikası vardı. Mahalle buram buram vanilya kokardı. Ankara'dan Siyasal Bilgiler'den yaz tatillerinde eve gelirken beni karşılayan vanilya kokusu, belleğimde, "ilk aşkımın ıhlamur kokusu" kadar belirgin bir biçimde "evimin, yuvamın sıcak kokusu" olarak yer etmiştir.

Sonra Arı Bisküvi iflas etti, yerine Puro-Fay Fabrikası geldi. O güzelim koku da sona erdi. Şimdi o arsada Şişli Meslek Okulu var.

Beyoğlu'nda Sahte Bilet Günleri...

Eski İstanbul'da doğduğum ve büyüdüğüm halde Şişli Terakki Lisesi sayesinde hem Eski hem de yeni İstanbul'u özümledim.

Yatılı okuduğum için özel bir öneme sahip olan hafta sonları, özellikle de cumartesi günleri, Çarşıkapı'daki eve gitmeden önce, Nişantaşı/Osmanbey-Taksim/Beyoğlu ekseninde geçerdi.

Bu eksen bazen arkadaş evlerinde verilen danslı müzikli partiler ile Levent'e kadar uzanır bazen Boğaz'da Rumeli yakasında bir lokantada yenilen bir yemekle renklenirdi.

Ama esas eğlencemiz, çok büyük bir başka olay yoksa, 14:00 seansına, Yeni Melek, Atlas, Eski Melek, Ar sinemalarından birinde oynayan bir filme gitmekti. Artık çoğu yok olmuş olan bu sinemaların öyküleri için Turan Akıncı'nın *Cumhuriyet'te Beyoğlu* kitabına bakılabilir (ss. 201-259).

14:00 matinesine sinemaya gitmek o kadar önemliydi ki, danslı ev partileri bile 16'dan sonraya ayarlanırdı.

O yıllarda Beyoğlu'nda sinemaya, özellikle de 14:00 matinesinde gitmek hiç de kolay değildi; çünkü biletler çok önceden satılır, sonra da karaborsaya düşerdi.

Üstelik İstiklâl Caddesi'nde, karaborsada satılan biletlerin bir kısmı da sahte olurdu.

Benim için Beyoğlu'ndaki sinema günleri, aynen Woody Allen'in 1930'ları anlattığı nostaljik *Radyo Günleri* filmindeki gibi bir anlam taşır:

İnsan ilişkilerinin daha sıcak, günlük yaşamların daha anlamlı, aşkların daha coşkulu olduğu günler!

Belki de en önemlisi, geleceğe umutla baktığımız, tek derdimizin cumartesi günü 14:00 matinesine bilet bulmak olduğu, tasasız yatılı okul günleri.

* * *

Sinema deyince sadece filmleri anımsamayalım:

Sinema binaları Beyoğlu'nun, bu anlamda İstanbul'un da karakterini belirleyen yapıtlar arasındadır.

Örneğin Beyoğlu üzerine dev bir eser yazmış olan değerli bilim insanı Mustafa Cezar, ünlü Elhamra Sineması binasını, kullandığı terimler ve üslûp bakımından da dikkati çeken *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu* adlı kitabında şöyle anlatıyor:

"İpekçiler tarafından 1922'de açılmış olan Elhamra Sineması mimar Ekrem Hakkı Ayverdi ile mimar Kiryadis'in eseridir. Elhamra Hanı mukarnaslı konsollar, sivri kemerle, geometrik düzenlemeli balkon korkulukları, üst katlarda birinde çıkıntılı saçaklı revak düzeni, ufak kabaralar, kavsaralı mihrabiyeleri andıran cephe nişleri, özellikle de alt taraflarında Mağrip mimarisini anımsatan, yukarı taraflarındaki başlıklarda ise istelaktitli Osmanlı sütun başlığı ile yaklaşım içinde olan sütunları ile, İslam-Türk ögeler ağır basan eklektik bir yapıdır.

Beyoğlu üzerine, benim de üyesi olduğum Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Sedat Sinavi Sosyal Bilimler Jürisi tarafından ödüle layık görülen *Beyoğlu* adlı anıt eserinde Turan Akıncı, Alkazar Sineması'nın Saffet ve Şinasi İpekçi kardeşler tarafından 1919 yılında kurulduğunu belirterek şöyle devam ediyor:

"Ağa Cami karşısında olan sinemanın İstiklâl Caddesi'ne olan cephesi çok dardı. Sinema, cadde cephesinden arkaya uzanan bir yapıda bulunmaktaydı. İlk kurulan sinemanın ismi Elektra'ydı...

İstiklâl Caddesi'nden dar ama şık bir girişten sinemaya girilmekteydi ve yerler beyaz mermerdendi. Gişelerin olduğu mekândan

beyaz mermer merdivenle sinemaya geçilmekteydi. Sinema içinde parter ile iki ayrı balkon vardı ve toplam beş yüz kişilikti. Sinemanın çıkışı ise Alyon Sokağı'naydı."

Elbette Beyoğlu sinemalarının o büyüleyici havası için, Giovanni Scognamillo'nun *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları* adlı anılarına bakmak, Çelik Gülersoy'un *Beyoğlu'nda Gezerken* kitabındaki fotoğraflara göz gezdirmek ve dönemin filmleri için Atillâ Dorsay'ın kitaplarını okumak, insanın o günlere gitmesinde yardımcı olur.

İstiklâl Caddesi aslında sinema ile çok önce tanışmıştı:

"Sinematograf, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk defa Yıldız Sarayı'nda, 1896 yılında Sultan II. Abdülhamid'in huzurunda sihirbaz Bernard tarafından gösterilmiştir. Yine bu yıllarda Beyoğlu'nda fotoğrafçılık yapan Vafiadis'in, dünyada ilk sinema gösterisini yapan Lumiere Kardeşler'e (sic) bir mektup yazarak sinematograf aletinden istediğini biliyoruz.

İstanbul'da halka açık ilk sinema gösterisi, Weinberg tarafından 1897 yılında Galatasaray'daki Sponeck Birahanesi'nde yapılmıştır.

İlk Türk sineması da Şehzadebaşı'ndaki Fevziye Kıraathanesi'nde açılmıştır.

Sürekli film gösterilen ilk salon ise 1908 yılında Beyoğlu'nda Sigmund Weinberg tarafından 'Cinema Pathe' adıyla açılmıştı." (Süleyman Faruk Göncüoğlu, İstanbul'un İlk'leri)

* * *

1950'li yılların ortaları:

Osman Diper, Savaş Tarman, Aydın Çoruh, Tulay Kozacıoğlu ve ben...

Beş kafadarlar!

Nâzım Hikmet'in üvey oğlu Memet Fuat'ın eşini, Türkçe/Edebiyat hocamız İzgen Öksüzcü'yü sinemaya davet ettiğimiz ve reddedildiğimiz günler...

İstiklal Caddesi'ne paralel Erol Dernek Sokakta, Yeni Melek Sineması yeni açılmış...

Orijinal adı Melek olan, sonradan Emek adını alan ve en sonunda da yıkılıp başka yere taşınan sinemadan farklı olduğunu belirtmek için "Yeni" Melek denilen, iki balkonlu sinema.

Birinci balkonun adı zaten balkon değil... Çok fiyakalı bir adı var: "Kulüp". Kulüp için mevsimlik "kombine bilet" satılıyor... Dolayısıyla cumartesi-pazar günleri için bilet bulmak çok zor.

Üstelik biletler günler öncesinden satışa çıkıyor ve hemen bitiyor. Cumartesi 14:00 matinesine bilet bulmak hemen hemen olanaksız.

Bu nedenle de İstiklâl Caddesi'nde özellikle cumartesi günleri *"Bilet var, bilet var, 14 matinesine bilet var, Yeni Meleğe, Atlasa, bilet var"* diye dolaşan bıçkın karaborsacılar türemiş... Gişelerde erkenden sıraya girip aldıkları biletleri üç-beş katına, tutturabildikleri fiyata satıyorlar.

Sinema biletleri iki parça; biri biletin kendisi, öteki üzerinde tarih, seans ve yer numarası olan pul büyüklüğünde küçük bir kupon.

Uyanık üçkâğıtçılar bu biletlerin sahtelerini de basıp saf çocuklara satarlar; sahte bilet sahipleriyle, gerçek bilet sahipleri sinema salonunda yer kavgasına tutuşurlardı.

Biz, arkadaşımız Savaş Tarman'ın Atlas Sineması'nın gişesinde çalışan annesi Nazire Hanım teyze sayesinde bilet sıkıntısı çekmezdik. Nazire Hanım teyze sadece Atlas Sineması için değil, arkadaşları aracılığıyla, bütün sinemalara ve Küçük Sahne'deki tiyatro oyunlarına da bilet bulurdu. Atlas Sineması biletlerine para da almazdı bizden. Öteki sinemalarda elbette bilet paralarını öderdik.

* * *

Dönem, II. Dünya Savaşı sonrası, insanlığın bir yandan Soğuk Savaş bağlamında Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki silah, ekonomi, kültür ve ideoloji mücadelesine tanık olduğu (ve ister istemez taraf olarak katıldığı) öte yandan savaş sonrası normal günlük yaşamın yeniden tadına varmaya çalıştığı dönemdi.

Hollywood art arda büyük bütçeli, konularını genellikle *İncil*'den ve dinî efsanelerden alan filmler çekiyordu. (Dinsiz, Allahsız komünist Sovyetler Birliği'ne karşı dinin, Hıristiyanlığın kullanılması.)

Bu filmler Türkiye'ye geç geliyordu ama Beyoğlu'nda, sinemalara büyük bir ilgi vardı o "Sahte sinema bileti günlerinde":

Cecil B. DeMille'in yönettiği, 1949'da çekilen, Victor Mature, Hedy Lamarr ve George Sanders'in oynadığı *Samson ve Dalila*...

Mervyn LeRoy'un yönettiği, 1951'de çekilen, Robert Taylor, Deborah Kerr, Leo Genn ve Peter Ustinov'un oynadığı, Henry Sienkiewicz'in ünlü romanından alınan *Quo Vadis*...

William Wyler'in yönettiği, 1959'da çekilen, Charlton Heston, Jack Hawkins, Stephen Boyd ve Haya Harareet'in oynadığı *Ben Hur*...

Ve Charles Vidor'un yönettiği, 1954'te çekilen, Elizabeth Taylor, Vittorio Gassman, John Ericson ve Louis Calhern'in oynadığı büyük aşk ve müzik filmi *Rapsodi*...

Yeni Melek Sineması'nda izleyiciyle buluşan, bizim 14:00 matinelerinde izlediğimiz ünlü filmler arasındaydı.

Aynı yıllarda Atlas Sineması da, Brigitte Bardot filmleriyle izleyici topluyordu:

Kocası Roger Vadim'in 1956'da çektiği, *Ve Allah Kadını Yarattı*, Michel Boisrond'un 1957'de çektiği *Une Parisienne* filmleri, hâlâ, benim gibi gençliğini o dönemde yaşamış olanların anılarında canlıdır.

Bu sırada Elvis Presley ve Rock'n Roll, bütün dünyayı kasıp kavurmaya başlamıştı. Evlerde verilen (kızlı-erkekli!) arkadaş partilerinde Rock'n Rol yapmak moda olmuştu.

1956'da Fred F. Sears'in, Bill Haley and His Comets, The Platters gibi ünlü gruplarla çektiği *Rock Around The Clock* filmini de Atlas'ta izlemiştik.

Genç yaşında bir araba kazasında ölen James Dean ve *Asi Gençlik* filmi de döneme damgasını vuran olaylardandı.

Aslında büyük bütçeli Hollywood filmleri bir yana, 1950'lerin sinema ve müzik dünyası, o dönemin gençleri için, Brigitte Bardot, James Dean ve Elvis Presley üçlüsü tarafından temsil ediliyordu demek fazla bir abartı sayılmaz sanırım.

* * *

Beyoğlu'nda alt yazılı olarak gösterime giren orijinal filmlerin Türkçe dublajlı kopyaları Çarşıkapı'da Çemberlitaş Sineması'nda, Şehzadebaşı'nda da Yeni Sinema'da oynardı.

Ağabeyime ve bana film merakını, *"Her film bir dünyadır"* diyen babam aşılamıştı. Ağabeyim, gördüğü filmleri, yönetmeni, artistleri ve konusuyla, bir de on üzerinden not vererek, yeşil kaplı küçük bir fihrist defterine, mavi, yeşil ve kırmızı mürekkeplerle yazardı.

Yazık ki o defter kayıp!

* * *

Hayatın tadına varamamış, kaba, ilkel, otoriter bir kültür, Taksim'i, Beyoğlu'nu, İstiklâl Caddesi'ni ezdi geçti...

Bize de nostaljik "sahte sinema bileti günlerini" yazmak kaldı!

Ama inanıyorum ki İstanbul'un büyüsü direnecek, bütün saldırılara ve yağmalara karşın, Taksim/Beyoğlu eksenini eski cıvıl cıvıl renkli yaşamına kavuşturacaktır.

Beyoğlu hakkında nostaljik bir kitap için sevgili dostum rahmetli Özdemir Arkan'ın Özdemir Kaptan adıyla yazdığı *Beyoğlu, Kısa Geçmişin Argosu* kitabına da bakılabilir.

Kentin Bağrına Saplanan İlk Hançer: Hilton'un Aşk ve Savaşla Yoğrulan Öyküsü

Hilton Oteli olayının arkasında önemli isimlerle örülen karmaşık ve gizemli uzun, upuzun bir öykü vardır.

Önce olayın aşk ve casusluk tarafına bakalım:

Otelin İstanbul'da yapılmasına karar veren kişi Conrad Hilton... *"İstanbul'un yerini haritada göstermeyi bile bilmeyen"* Conrad Hilton'a, bu kentte bir otel açması fikrini verdiğini iddia eden kişi ise ünlü sinema yıldızı Zsa Zsa Gábor'dur.

Zsa Zsa Gábor anılarında olayı şöyle anlatıyor:

"Hâlâ Türk vatandaşıydım. Türkiye'ye hayrandım. Conrad ise haritada İstanbul'un yerini bile gösteremezdi. 'Türkiye'yi tanımalısın, İstanbul'a bir otel açmalısın' diye beynini yedim. Ve sonunda kabul ettirdim."

1917 doğumlu olan Zsa Zsa Gábor, asıl adı Ja Ja Gábor olan Yahudi asıllı bir Macar kızıdır. 19 yaşında Macaristan güzeli seçilmiştir.

Hitler tehlikesi bütün Avrupa'yı tehdit ederken, ailesi bu kızı kurtarmak için Türkiye'ye göndermek ister ve dostları aracılığıyla, o sırada kapatılmış olan *Kadro* dergisi yazarlarından Budapeşte'de bulunan Burhan Asaf Belge (Murat Belge'nin babası) ile 1936 yılında Türkiye'ye yollar. Ankara'da aynı evde yaşayan çift 1937 yılında da evlenir.

Ankara'da hemen sosyeteye giren Zsa Zsa Gábor, Falih Rıfkı Atay, İsmet-Mevhibe İnönü, Atatürk ile tanışır ve yakın dostluklar kurar; adı çeşitli dedikodulara karışır. Bunun üzerine, 1941 yı-

lında dönemin başbakanı Refik Saydam'ın önerisiyle ABD'ye yollanır. Oradayken de Burhan Asaf Belge'den boşanır.

1942'de Conrad Hilton ile evlenir ve bu sırada onun kafasına İstanbul Hilton fikrini soktuğunu belirtir.

Zsa Zsa Gábor'un Casusluğu

Zsa Zsa Gábor, Conrad Hilton ile evliyken ABD Askeri İstihbaratı Genel Kurmay Harp Dairesi'ne Türkiye ilgili bilgiler vermiş ve bu dairenin raporunun aslı ile Türkçe çevirisi Rıfat N. Bali tarafından yayınlanmıştır. (http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/bir_amerikan_istihbarat_raporu.pdf)

"MAHREM
ASKERİ İSTİHBARAT BÖLÜMÜ,
GENELKURMAY HARP DAİRESİ

New York Bürosu Askeri Ataşe Raporu: Türkiye

Konu: Halihazırdaki hâdiseler # 948 - Muhtelif bilgiler

Rapor no: 12360/1 Ocak 1944

Kaynak ve güvenirlilik derecesi: Daha önce Türk Dahiliye Vekâlet'inde Matbuat müdürü olarak vazifeli olan Burhan Belge ile 5 sene (1937-1941) evli kalan Bayan Conrad Hilton.

Değerlendirme: B-23

Özet

1. Türk ordusunun sempatileri
2. Türkiye'de Panislamcılık
3. Türkiye'de Alman nüfuzu
4. Reisicumhur İnönü'nün mevkii
5. Türk Gizli Polisi'nin kifayeti

Bayan Conrad Hilton, Burhan Belge'den boşandıktan sonra 1941 yılının Temmuz ayından itibaren Birleşik Devletler'de bulun-

maktadır. 1942 yılında Bay Hilton ile evlendi. Burhan Belge Türk Dahiliye Vekâlet'inde Matbuat müdürü idi. Eşi olan Bayan Hilton 1936-1941 (yılları) arasında beş sene müddetle Ankara'da yaşadı. Türkiye hakkında verdiği aşağıdaki malumat bu ülkeyi terk ettiği üç sene öncesine ait olmasına rağmen, (Bayan Gábor) verdiği malumatın o tarihte olduğu kadar bugün için de doğru olduğuna inanmaktadır.

1. Türk ordusunun (siyasi) sempatileri

Türk ordusu ilk önce ve her şeyin üstünde Türk yanlısıdır.

Kaynak, Almanların son harp sırasında Türklere layık gördüğü muameleden dolayı, ordunun Müttefik Kuvvetler ve Mihver arasında (seçim yapmak zorunda kalırsa) daha çok Müttefik Kuvvetler'e meyilli olduğuna inanmaktadır. Ordu, Türk hükümetinin bütün kısımları gibi, tam manasıyla fırsatçıdır. Halihazırdaki harbin ilk senelerinde, Almanya galip gelmekte olduğu sırada, (askerler) gözle görülen galibin tarafına meylettiler; bu son sene ise, Müttefik Kuvvetler'in askeri başarıları ile birlikte mevkileri tam tersine döndü.

2. Türkiye'de Panislamcılık

Bayan Hilton Türkiye'de Panislamcı hareketin hiçbir zaman çok büyük adımlar kat edeceğine inanmamaktadır. Rusya vakasında olduğu gibi, Kemal Paşa (iktidarı) altında Türkiye ilk önce dini yok etmeye bakmıştır. 24 sene önce ülkenin liderleri son derece geri kalmış bir halkı modernleştirme çaresi olarak bir tek bunu (dini yok etmeyi) dikkate almışlardır. Bu (modernleşme) sadece halkı dine bağlayan bağların kesilmesiyle başarılabilirdi. Kaynağımız, Pers Şahı'nın da ülkesinde aynı şeyi yaparak İran'ı on yılda, onuncu asırdan yirminci asra taşımak gibi neredeyse imkânsız bir işi gerçekleştirdiğine dikkati çekti.

Bunun neticesi olarak ülkeyi idare eden sınıflarda şiddetli bir milliyetçilik duygusu dinin yerini aldı ve bu da bir dereceye kadar halk kitlelerine kadar indi. Türkiye'de kitlelerin ateist

olduklarını söylemek her ne kadar gülünç ise de, Muhammedi din, sabık sultan döneminde olduğu gibi halkın üzerinde mutlak bir hâkimiyete sahip değildir; kaynak Türkiye'nin herhangi bir Panislamcı harekete katılmasını son derece şüpheli görmektedir.

3. Türkiye'de Alman nüfuzu

Kaynak, savaşın patlamasından önce bile, Alman Beşinci Kolcuları'nın Türkiye'yi, muhtemelen herhangi bir Avrupa ülkesinden çok daha fazla bir şekilde delik deşik ettiklerini, bazıları çok genç olmak üzere, yüzlerce Alman talebe ve teknisyenin ülkeye sızdıklarını ve neredeyse her şehirde değişik kisveler altında faaliyet gösterdiklerini iddia etmekte.

4. Reisicumhur İnönü'nün mevkii

Reisicumhur İnönü, Türkiye Cumhuriyeti'nin en başından, Kemal Paşa'nın vefat etmesinden bir sene öncesine kadar başvekil idi. İkisinin arasında, Kemal Paşa'nın vefatından birkaç sene önce başlayan ve İnönü'nün başvekâletten alınmasıyla neticelenen bir soğukluk başlamıştı. Kemal Paşa vefat ettiği zaman, (Cumhuriyet'i kuran) eski kadronun bir kısmı İnönü'nün reisicumhur seçilmesine oldukça hasmane bir tavırla baktı; İnönü reisicumhur olunca Kemal Paşa zamanında yüksek mevkilerde bulunan Türkiye'nin en güçlü (siyaset) adamlarından birçoğunun vazifelerine son verildi. Bu gedik tedricen kapatıldı ancak, kaynak tarafından da not edildiği gibi, Kemal Paşa'nın bu eski kadrosundaki takipçilerinden bazıları eski yüksek mevkilerini yeniden elde ettiler.

5. Türk gizli polisinin ehliyeti

Bayan Hilton Türk Gizli Polisi'nin son derece ehil, herhalde en az Rus OGPU veya Alman Gestapo kadar iyi olduğunu iddia ediyor. Bu teşkilatın reisleri sürekli değiştiğinden şu anki reislerin isimlerini bilmiyor.

6. İleri gelen Türkler arasında "kim kimdir"

Bayan Hilton, Ankara'da kaldığı beş sene içinde yakından tanıdığı şahsiyetleri anlatan bir "Kim Kimdir" hazırlamakta. Bitirir bitirmez yollayacaktır.

Raporu hazırlayanlar:

Lawrence C. Thaw
Binbaşı, Birleşik Devletler Ordusu

Edward L. Barlow
Yarbay Amir, New York Bürosu
Askerî İstihbarat Bölümü"

Hilton'un Soğuk Savaş Dönemi Bakımından Önemi

Conrad Hilton 19 Aralık 1950 tarihinde, Türk hükümetiyle, İstanbul'da 300 odalı bir Hilton Oteli inşaatı için 5 milyon dolara anlaşıldığını açıkladı.

Aslında Hilton otelleri projesi, Marshall Yardımı çerçevesinde ABD'nin Ekonomik İşbirliği Yönetimi-ECA (Economic Cooperation Administration) tarafından desteklenen, Avrupa'da kurulacak 50 milyon dolarlık çok otelli büyük bir projeydi. İşletme sermayesi sağlamasının ve otelleri yönetmesinin karşılığında kârın üçte birini alacak olan Conrad Hilton önce Roma ve İstanbul projelerini açıklamıştı. İstanbul projesinin 1953'te kutlanacak olan Cumhuriyet'in otuzuncu yıl dönümüne yetiştirilmesi hedefleniyordu.

Amerikan Hükümeti, Hilton İstanbul'un hayata geçmesini, Türkiye'nin Batı ittifakının içinde yer almasını somutlayan bir simge olarak görüyordu.

Bu arada elbette, Sovyetler Birliği de boş durmuyordu. Hilton International başkan yardımcısı W. Houser, Conrad Hilton'a gönderdiği 23 Haziran 1951 tarihli bir mektupta, ABD'nin Hilton önerisine karşı Sovyetler Birliği'nin İstanbul'da Waldorf-Astoria benzeri 1000 yataklı devasa bir otel inşa etmek için girişimlere başladığını bildiriyor ve yandaki masada Moskova'dan gelen otel

çizimlerini gördüğünü aktarıyordu. Hilton Oteli, Soğuk Savaş'ın en önemli rekabet unsurlarından biri haline gelmişti.

Tüm bu gelişmeler, Conrad Hilton'un Porto Riko ve İspan-
 ya'dan sonra ABD dışındaki üçüncü otelini niçin İstanbul'da açtığını da açıklıyordu. Türk hükümeti ile Hilton otelleri arasındaki ön protokol 15 Aralık 1950 tarihinde, asıl sözleşme ise 9 Ağustos 1951 tarihinde imzalandı.

Yatırımın 3 milyon doları Emekli Sandığı, 2 milyon doları ise ECA tarafından karşılanacaktı. Conrad Hilton otelin işletme hakkını yirmi yıl süreyle almıştı.

Bir ABD şirketi tarafından çizilen planlar ve inşaat konusunda ünlü mimarımız Sedat Hakkı Eldem danışmanlık yapıyordu.

Celal Bayar'ın *"Türkiye'yi küçük Amerika yapacağız"* dediği, Menderes'in İstanbul'da, parmağıyla işaret ettiği doğrultudaki bütün binaların yıkılmasını emrettiği yıllardı. Conrad Hilton ve adamları Hilton Oteli biçimindeki yeni Amerikan bayrağını İstanbul'un bağrına, akciğerine dikmek istiyorlardı.

İstanbul imar müdürü Ermeni asıllı bir vatandaştı. Buna karşı çıktı: Hem doğa katliamını hazmedemiyordu, hem de o yeşil alan eski bir Ermeni mezarlığıydı. Elbette kimse onu dinlemedi. Onun üzerine hem istifa etti, hem de dava açtı; ama sonuç değişmeyecek, İstanbul'un bağrına dikdörtgen biçimli kaba hançer acımasızca saplanacaktı.

Otelin inşaatını biz Çengelköy'ün tepelerinden, Vahdettin'in Köşkü'nden içimiz kanayarak seyrediyorduk.

Güzelim İstanbul siluetinin ortasında beyaz kocaman bir dikdörtgen bina yükseliyordu.

İleriki yıllarda Hilton'un genişletilmesi için bu dikdörtgenin yanına bir dikdörtgen daha eklenecek ve İstanbul'un akciğerine saplanan hançer iyice belirginleşecekti.

Otel gayriresmî olarak 20 Mayıs, resmî olarak da 10 Haziran 1955'te açıldı. Açılışa Terry Moore, Olivia de Havilland, Mona Freeman, Irene Dunne, Merle Oberon, Ann Miller gibi ünlü yıldızlar katılmıştı.

Özellikle Terry Moore'un, İlhan Demirel tarafından çekilen ve eteğinin altında iç çamaşırı olmadığını gösteren fotoğrafı *Milliyet*'te yayınlanınca, büyük olay olmuştu.

Sonradan negatifi Milliyet'in sahibi Ercüment Karacan tarafından Terry Moore'a verilen bu fotoğrafın orijinalinden yapılan kopyaların elden ele dolaştığı ve hatta belediyede iş görmek için belediye memurlarına rüşvet olarak bile verildiği medyaya yansıyan dedikodulardandı.

Hilton Oteli'nin açılışı sadece İstanbul sosyetesinin değil, benim ve Şişli Terakki'deki sınıf arkadaşlarımın hayatını bile etkilemişti:

Sınıf arkadaşımız 416 Osman Diper'in (ünlü ve değerli tiyatrocu Zafer Diper'in ağabeyi) babası Avni Diper otelin personel müdürüydü. Osman'ın sayesinde sık sık otele gider hem çay içer, hem de kışın dondurulan havuzunun üzerinde buz pateni yapan kızları seyrederdik. Hatta bazen kız arkadaşlarımıza hava atmak için, hafta sonlarında orada randevu verdiğimiz bile olurdu.

* * *

Bugün nefes alınamaz hale getirilen güzel İstanbul'umuzun yağmalanma öyküsü işte böyle başlamıştı...

Ne yazık ki "Perişan Sevgilim"in yağmalanması günümüzde de bütün hızıyla devam ediyor...

Ve ben hâlâ onu kurtaracak beyaz atlı prensin geleceğini ve bunu ölmeden göreceğimi umut ediyorum.

Kara Tren Nostaljisi

1940'ların 1950'lerin İstanbul'u benim çocukluğum demektir; nostalji demektir.

Ve "Perişan Sevgilim"in kan damarlarındaki "Kara Tren"; Haydarpaşa-Pendik ile Sirkeci-Halkalı hattı, bu hatlarda yapılan tren yolculukları çocukluğumun tatlı anılarının vazgeçilmez parçalarıdır.

Geçmişin anımsanması...

Buruk bir mutluluk ve çelişkili nostaljik duygular:

Dünya gailesinden habersiz saf çocukluk...

Yitirilmiş büyüklerin kaybedilme acıları...

Tatlı dostlukların sisli sıcaklıkları...

İncir çekirdeğini doldurmayan kavgaların gecikmiş pişmanlıkları...

Bazen bir ses...

Bazen bir görüntü...

Bazen bir koku...

Bazen bir renk...

Bazen bir fotoğraf...

Bazen bir cisim...

Bazen bir isim...

Bazen bir yüz...

Bazen bir olay...

Bazen bir duygu...

Bazen de bunların hepsini taşıyan bir "Kara Tren"!

Evet biliyorum, "Kara Tren" artık yok:

Çocukluğumun, çuf çuf eden, bacalarından siyah dumanlar, tekerleklerinden fıs fıs beyaz buharlar çıkaran lokomotifler sadece müzelerde...

Koltuklarında yeni yetme aşkların heyecanıyla seyahat ettiğim vagonlar, hizmet dışı bırakılan Haydarpaşa Gar Binası'nda, kitap fuarlarına ev sahipliği yapıyor.

Ama olsun, o "Kara Tren"in sesi, kokusu, tıkırtısı...

Sadece varacağı yerde kavuşacaklarımın heyecanı değil, yolculuk sırasında yaşadıklarımın keyfi, hâlâ zihnimde ve kalbimde!

* * *

Kara tren, Anadolu beldeleri için eğlenceli bir olaydı:

İstanbul'dan, Ankara'dan gelen trenlerin saatinde istasyonlar hem karşılayıcılar hem de gezmeye çıkanlarca dolardı.

Elbette, benzer kalabalıklar, İstanbul'a, Ankara'ya gidecek trenler geçerken de toplanırdı; karşılayıcıların yerini uğurlayıcılar almış olarak.

İstanbul'da iki başlangıç istasyonu vardı:

Biri, Batı'ya, Trakya'ya, oradan da Avrupa'ya giden trenlerin kalktığı Sirkeci İstasyonu...

Öteki, Doğu'ya Anadolu'ya giden trenlerin hareket ettiği Haydarpaşa Garı idi.

Batılılar Sirkeci Garı'nı daha iyi bilir, çünkü İstanbul-Paris arasında sefer yapan ve sonradan Simplon Ekspresi adını alan ünlü Şark Ekspresi bu istasyona gelir ve buradan kalkardı.

1883'te seferlerine başlayan treni Vagon-Li Şirketi işletirdi. Aynı şirket İstanbul'a gelen yolcularının konaklamaları için Pera Palas'ı da satın almıştı. Benim çocukluğumda, yataklı trenlerin restoran vagonlarını da bu şirket işletirdi.

"Perişan Sevgilim"in bu treni, Şark Ekspresi (Orient Express), ünlü polisiye roman yazarı Agatha Christie'nin, sonradan filme de alınacak olan, *Şark Ekspresinde Cinayet* isimli kitabının 1934

yılında yayınlanmasıyla dünyanın unutulmaz kültürel simgeleri arasına girmiştir.

Bir tarihi önemi de, bazı uluslararası antlaşmaların bu trenin bir vagonunda imzalanmış olmasından kaynaklanır.

* * *

Sirkeci ve Haydarpaşa gar binaları önemli birer mimari eserdir. Sirkeci Gar Binası her ne kadar sonradan yapılan çirkin ilavelerle oldukça gölgelenmişse de, Haydarpaşa Gar Binası, bütün yağma teşebbüslerine karşın, olanca haşmetiyle Kadıköy kıyısını süslemeye devam etmektedir.

Hem uluslararası hem de ulusal önemlerine ek olarak her iki istasyon da, İstanbulluların günlük yaşamlarında vazgeçilmez yerlere sahipti.

İstanbul içindeki ulaşım için kullanılan trenlere "Banliyö Treni" denilirdi.

Biri Sirkeci-Halkalı, öteki Haydarpaşa-Pendik arasında olmak üzere iki banliyö hattı vardı.

Yaklaşık 50 dakika süren Sirkeci-Halkalı Banliyö Hattı'nın istasyonları şöyleydi:

Sirkeci, Cankurtaran, Kumkapı, Yenikapı, Kocamustafapaşa (Samatya), Yedikule, Kazlıçeşme, Zeytinburnu, Yenimahalle, Bakırköy, Ataköy, Yeşilyurt, Yeşilköy, Florya, Menekşe, Küçükçekmece, Soğuksu, Kanarya, Halkalı.

Bizim evimiz Çarşıkapı'da olduğu için kimi zaman Sirkeci'ye gitmek yerine, evden çıkıp, hemen yokuş aşağı inerek ulaştığımız Kumkapı İstasyonu'ndan binerdik trene.

Sirkeci-Halkalı treninin benim için anlamı, Yenimahalle/Bakırköy'de oturan Hayriye teyzemlere gitmekti.

Bir Mısri Şeyhi olan Muammer eniştemle Adana'daki bir Amerikan okulunda hocalık da yapmış olan Hayriye teyzem, Yenimahalle'de ahşap bir konakta otururlardı. İstanbul'daki 1953 zelzelesi ben bu konaktayken meydana gelmiş, avizeler sağa sola sallanırken, bütün konak çatır çatır çatırdamıştı.

(Osmanlı dönemindeki depremler için Mehmet Genç ve Mehmet Mazak tarafından yazılan *İstanbul Depremleri, Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi* adlı kitaptan yararlanabilirsiniz.)

Yaklaşık 45 dakika kadar süren Haydarpaşa-Pendik Banliyö Treni ise, Kartal'da oturan Arnavut kökenli babaanneme gidiş geliş anlamı taşırdı.

Bu trenin istasyonları da şunlardı:

Haydarpaşa, Söğütlüçeşme, Kızıltoprak, Feneryolu, Göztepe, Erenköy, Suadiye, Bostancı, Küçükyalı, İdealtepe, Süreyya Plajı (yazları geçerken plajda yüzen insanları görürdük), Maltepe, Cevizli (Dragos), Kartal, Yunus, Pendik.

Her bayramın birinci günü, Karaköy'deki Kadıköy-Haydarpaşa iskelesinden, tren saatlerine göre düzenlenmiş olan vapurlardan uygun olanına biner, Haydarpaşa'da inince, oturacak iyi bir yer bulmak için trene doğru koşmaya başlardık.

"İyi bir yer bulmak" benim için çok önemliydi, çünkü bütün taşıt araçları gibi tren de beni tutardı. (Hâlâ da bütün vasıtalar tutar.) Bu nedenle ters oturmamak için bir yer ararlardık.

Gar kapısından girer girmez, Banliyö Treni'nin hangi perondan kalktığını yazan işareti bulmak da gerekirdi.

Genellikle ilk gelenler bunu bulup, yollarını ona göre belirlediklerinden, hızla yürüyen kalabalıkla birlikte gitmek sorunu çözerdi.

* * *

Tren yolculuklarında en sevdiğim şey, tren yoluna bakan evlerdeki insanların pencerelerden veya bahçelerden bize el sallamalarıydı:

Ben geçerken onlara el sallardım, onlar da çoğunlukla bana karşılık verirlerdi.

"Kara Tren Nostaljisi" benim için böyle bir şeydir işte:

Çocukluk aşklarıma ek olarak bayram gezmeleri ve insanlarla kurulan sevgi bağının başlangıcı olarak selamlaşma!

Simge Olarak Haydarpaşa: "Geldikleri Gibi Giderler!"

"Haydarpaşa" sadece Kadıköy'de bir semt ya da bir tren garı binası değildir...

"Haydarpaşa", Anadolu ile İstanbul'un kucaklaştığı bir buluşma noktasıdır:

Pek çok Anadolulunun İstanbul'a ilk kez ayak bastığı, pek çok İstanbullunun ise Anadolu'ya doğru ilk kez yola çıktığı bir tren istasyonudur.

Bu niteliğiyle sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun değil, Cumhuriyet Türkiyesi'nin de ulusal simgelerinden biridir.

İstanbul'a ilk kez gelen pek çok Anadolulu, gar kapısından çıkıp merdivenlerin başında, önündeki Marmara Denizi'nin muhteşem görüntüsüyle karşılaştığı anı unutamaz.

Anadolu'ya uzun süreliğine ilk kez giden birçok İstanbullu için de, arkasında bıraktığı peronda el sallayanlar, yürek yakan ayrılık görüntüleri olarak belleklere kazınmıştır.

Örneğin Nâzım Hikmet, *Memleketimden İnsan Manzaraları* şiir kitabında Haydarpaşa Garı'nı şöyle şiirleştirmiştir:

Haydarpaşa garında
1941 baharında
saat on beş.
Merdivenlerin üstünde güneş
Yorgunluk
Ve telaş.
Bir adam
Merdivenlerde duruyor
Bir şeyler düşünerek.

* * *

Benim için Haydarpaşa, çocukluğumda, babaannemin elini öpmek için bayramlarda Kartal'a giderken banliyö trenine bindiğimiz bir tren garıydı; İstanbul'un ayrılmaz bir "bayram şenliği" parçasıydı.

Tren saatine göre kendimizi ayarlar, Karaköy'den, Köprü'nün Kadıköy-Haydarpaşa iskelesinden, bizi trene yetiştirecek olan vapura biner, Kartal'a doğru bayram gezmesine başlardık.

Güzel havalarda, vapurun arka güvertesinde, ilave ücret ödeyerek "lüks mevki" denilen açık yerdeki koltuklara kurulur, püfür püfür esen rüzgârla, denizin keyfini çıkarırdık.

* * *

Babaannemle özdeşleştiğinden, Haydarpaşa Garı, bende uzun süre, her bayram yediğimiz kaymaçina tatlısı çağrışımı yapardı.

Kaymaçina, Arnavutluk Türklerinden olan babaannemin, her bayram, büyük bir börek tepsisi içinde yaptığı özel bir tatlıydı. Esas olarak şimdi krem karamel denilen tatlıya benzerdi ama onun daha koyusu, daha kıvamlısı ve üzeri daha kızarmış olanıydı. (Bugün İstanbul'da bu tatlıyı en güzel yapan kişi rahmetli Şakir Eczacıbaşı'nın yıllarca asistanlığını yapmış olan sevgili Ful Duran'dır. O da tatlının reçetesini sevgili Zeliha'dan öğrendiğini söyler.)

1940'ların sonunda ve 1950'lerin başında Haydarpaşa benim için, bir süreliğine, Ankara'da yaşayan en küçük teyzem coğrafya öğretmeni Sabahat Yavuzalp'a, eniştem (sonradan general) Nazmi Yavuzalp'a ve kızları Meral'e gittiğim ve İstanbul'a gelişlerinde onları karşıladığım istasyon da oldu. O sıralarda her Ankara'ya gidişte, mutlaka Güven Parkı'na ve Anıtkabir'e de uğrardık.

Böylece çocukluğumun unutulmaz simgeleri arasına babaannemin kaymaçina çağrışımıyla birlikte Ankara'daki teyzem ve onun ailesi sayesinde Güven Parkı ile Anıtkabir de katıldı.

Daha sonra, 1959'da Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni kazanınca, Haydarpaşa, benim için de, "gurbete giden tren" ve "eve kavuşturan demiryolu" niteliklerinin de simgesi oldu.

28-29 Nisan 1960'ta Menderes'in Tahkikat Encümeni Sivil Darbesi'ni protesto etmek için yapılan İstanbul ve Ankara'daki üniversite gösterileri sonrası okullar kapatılıp bizler de "memleketlerimize" sürülünce, üçüncü mevki kompartımanda, tahı-

ta bagaj raflarında nöbetleşe uyuyarak, Karga Hazer, Fare Okan, Tahsildar Turgut, Karbon Altan ve Maymun Ertunç'la birlikte İstanbul'a yaptığımız tren seyahatini hiç unutamam.

Ne yazık ki güzelim Haydarpaşa Tren Garı Binası, benim "Sevgilim"in "Perişan" edilmesi sırasında devre dışı bırakıldı ve artık sadece nostaljik anıların konusu olabiliyor.

Yakın dönemde, Ankara-İstanbul arasındaki hızlı tren projesi bağlamında geçici olarak, yeniden kurulmak üzere iptal edilen ama sonra da bir türlü devreye sokulamayan Haydarpaşa-Pendik Banliyö Hattı'nın başlangıç noktası olarak boşaltılmış bulunan bina, bütün direnişlere karşın, tren istasyonu kimliğini yitirdi ve şimdilerde Kadıköy Belediyesi tarafından, benim de her yıl katılmaya özen gösterdiğim ve imza günü yaptığım bir kitap şenliğinin mekânı oldu.

Bütün direnişlere karşın dedim, çünkü Toplum, Kent ve Çevre İçin Haydarpaşa Dayanışması adıyla oluşturulan bir sivil toplum örgütü, uzun süre, Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası, BTS ile birlikte her hafta belirli gün saatlerde garın kapatılmasına karşı protesto eylemleri yaptı. Fakat iktidarın halkın isteklerine kulaklarını tıkamış ve rant açlığıyla gözü dönmüş olan yöneticileri kimseyi dinlemedi. (Yunus Türkyılmaz, *Kahve Tadında Tarih ve Siyaset, Dünü Bugüne Bağlayan Yazılar* kitabında böyle bahsediyor.)

* * *

Haydarpaşa Tren Garı'nın inşaatına II. Abdülhamid döneminde, 30 Mayıs 1906'da başlanmıştır. Proje Otto Ritter ve Helmuth Cuno tarafından hazırlanmış, inşaatta Almanlarla birlikte İtalyan taş ustaları da çalışmıştır.

İkinci Meşrutiyet'in ilanı olan 24 Temmuz tarihinden hemen sonra 19 Ağustos 1908'de hizmete girmiştir. Bu anlamda bir "özgürlük simgesi" de sayılabilir.

Bir rivayete göre binanın bulunduğu sahaya III. Selim'in paşalarından Haydar Paşa'nın, bir rivayete göre de burada meza-

rı bulunan Bektaşi Babası Yeniçeri Haydar Baba'nın adı verilmiştir.

Binayı, Anadolu Berlin-Bağdat Alman Demiryolu Şirketi inşa etmiş, ayrıca garın önünde bir de mendirek yapılmıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında gar deposunda bulunan cephanelere 1917'de yapılan bir sabotajla çıkan yangın sonucu binanın büyük bir bölümü hasar görmüş, yeniden onarılan yapı bugünkü şeklini almıştır.

* * *

Haydarpaşa Tren Garı'nın İstiklâl Savaşı tarihimiz açısından da unutulmaz bir yeri vardır; Atatürk o ünlü sözünü burada söylemiştir:

Adana'dan trenle gelen Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım 1918 Çarşamba öğle saatlerinde Haydarpaşa Garı'na iner. İtilaf Devletleri'nin donanması İstanbul Limanı'na demirlemiştir.

Haydarpaşa Garı'nın iskelesinde kendisini bekleyen Kartal İstimbotu'yla Galata Rıhtımı'na doğru giden Mustafa Kemal, düşman donanmasının arasından geçerken, gördüğü bu manzara üzerine gözleri yaşaran yaveri Cevat Abbas'a döner ve:

"Ağlama çocuk! Geldikleri gibi giderler!" der.

Evet sevgili okurlarım, hiç unutmayalım:

Geldikleri gibi giderler!

Bir İmparatorluğun Gömüldüğü Yer: İngiliz Mezarlığı

Osmanlı İmparatorluğu, esas olarak Endüstri Devrimi'ni algılayamadığı, izleyemediği ve bu devrimi ıskaladığı için çöktü:

Ama bu süreç içinde iki oluşum, imparatorluğun yok olmasında başat rol oynadı:

1) Çok dinli/mezhepli ve çok ırklı/milliyetli imparatorluk yapısını çökerten ve Endüstri Devrimi'nin ideolojik temelini oluşturan milliyetçilik akımları.

2) İmparatorluğun yeni toprakları fethedememesinden ve bununla birlikte endüstriyel üretime de geçememesinden kaynaklanan ekonomik sıkıntı, finansman gereksinmesi ve dış borçlar.

Milliyetçilik akımları, Balkanlarda kurulan yeni devletler aracılığıyla İmparatorluğun topraklarını küçültürken, dış borçların karşılanamamasından doğan iflas ve 1881 yılında ilan edilen Düyun-u Umumiye, devleti sadece mali olarak değil, fiilen de çökertmişti.

* * *

Milliyetçilik akımları, elbette imparatorluk içindeki azınlık grupları üzerinden gelişiyordu. Özellikle Rumlar ve Ermeniler, Batı devletlerinin de desteğiyle, Osmanlı toprakları üzerinde özerk devlet yapılanmaları için siyasal ve örgütsel çalışmalar yürütüyorlardı.

Osmanlı zayıflamaya başlayınca, Batı ülkeleri, ama özellikle Rusya ve İngiltere, Osmanlı topraklarına göz diktiler ve gerek ülkedeki Hıristiyan azınlıkları, gerekse devletin finansman ihtiyacını, imparatorluk üzerindeki nüfuzlarını arttırmak için kullanmaya başladılar.

İlk ve etkili adımı atan, Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Rusya oldu ve Osmanlı tebaası olan Ortodoksların koruyuculuğunu üstlendi.

Bu adımdan müthiş telaşlanan İngiltere, derhal bir yandan Osmanlı'ya borç vermek için baskı yapmaya, öte yandan hem Ermenilere destek olmaya hem de Osmanlılar ile Rusların arasını açmaya başladı.

İngiltere'nin sistematik çabaları, 1853 yılında sonuç verdi ve hem Osmanlı'yı Rusya'ya karşı Kırım Savaşı'na soktu, hem de bu savaşı finanse etmek için, İmparatorluğa ilk dış borcunu verdi!

Kırım Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun hiçbir dişe dokunur kazancı olmadığı gibi, savaş dolayısıyla aldığı dış borç, katlanarak, sonunda Düyun-u Umumiye'nin ilanına ve imparatorluğun çöküşüne yol açtı.

Ne yazık ki resmi tarih kitapları, bu savaş sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden Avrupa'nın Büyük Devletleri arasında yer aldığı gibi abuk sabuk bir başarı öyküsü anlatır.

Kırım Savaşı'nda İngiltere, Fransa ve Piyemonte-Sardinya, Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte Rusya'ya karşı savaşmıştılar ve bu savaş tarihe hemşirelik mesleğinin simgesi olan, "Lambalı kadın" Florence Nightingale'i armağan etmiştir.

Sağlık sorunları konusunda bir aktivist ve yazar olan Florence Nightingale, Kırım Savaşı sırasında İstanbul'a gelmiş ve yaralı askerlerin tedavi edildiği Selimiye Kışlası'nda görev yapmıştır. Gece gündüz demeden çalıştığı için ona "Lambalı Kadın" adı takılmıştır.

İşte bu savaş sırasında ölen İngiliz askerlerinin gömüldüğü mezarlık, Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı'dır.

Haydarpaşa Limanı ile Gülhane Askerî Tıp Akademisi arasında yer alan mezarlık, Kanuni Sultan Süleyman'ın özel mülkü olan, 1855 ve 1867 yıllarında İngiliz hükümetine bağışlanan arsalar üzerinde kuruludur.

Mezarlıkta bir küçük şapel ve Kırım Savaşı'nda ölen askerlerin anısına, 1857 yılında Kraliçe Victoria tarafından diktirilen, 28 metre yüksekliğinde bir anıt vardır.

Burada defnedilen askerlerin çoğunun o sırada çıkan bir kolera salgını dolayısıyla öldüğü bilinir. Savaş boyunca Selimiye Kışlası'nda toplam 6 bin İngiliz askerinin koleradan öldüğü sanılmaktadır.

Mezarlıkta, I ve II. Dünya savaşlarında ölen İngiliz vatandaşı asker ve siviller de gömülüdür.

1867'dan beri, 700'den fazla sivil de mezarlığa gömülmüştür.

Bunların arasında 1598'de ölen ve sonradan buraya nakledilen, I. Elizabeth'in büyükelçisi Sir Edward Barton, 1898-1908 yılları arasındaki İngiliz Büyükelçisi Sir Nicholas O'Conor-Don da vardır.

Osmanlı hizmetine giren ve Hobart Paşa adıyla tanınan Amiral Augustus Charles Hobart Hampten da burada gömülüdür.

İstanbul'un işgal yıllarında ölen, öldürülen İngiliz askerleri de bu mezarlıkta yatmaktadır.

İlginç bir ayrıntı olarak, İngiliz ordusunda çarpışan Hintlilerin de burada gömülü olduğuna işaret edelim.

Kraliçe Victoria'nın diktirdiği anıt aslında pek çok yerden görülmektedir...

Elbette biz onu görürken, o da bizi görür:

Bakmak ile görmek, görmek ile anlamak arasındaki farkı vurgulayan sessiz bir tanık olarak yüz yılı aşkın bir süredir İstanbul'u seyretmektedir!

Bu satırları yazarken aklıma takıldı:

Acaba kaç Kadıköylü Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı'nı ve onun içindeki anıtı bilir?

Sirkeci-Halkalı Treninde Bir Garip Blucin Serüveni

Annemler, 5 kız 2 erkek, yedi kardeş.

Babamlar, 3 kız 2 erkek, beş kardeş.

Annemin küçük erkek kardeşi Ziya dayım, o sırada İstanbul'da olan Mülkiye'de okurken hastalanıp ölmüş.

Bir teyzem ve bir halam Ankara'da yaşıyorlardı.

Demek ki İstanbul'da annemin dört, babamın üç kardeşi vardı.

Anneannem ve babaannem de benim çocukluğumda hayatta idiler.

Bütün akrabalar, küçük dayım Mülkiye Mektebi'nde öğrenciyken vereme yakalanıp vefat ettiği için toplam dokuz hane ediyordu ve biz her bayram bu dokuz evi ziyaret ederdik; o yüzden ben İstanbul'u çok iyi öğrenmiştim.

* * *

Bayramın birinci günü sabahtan, Çarşıkapı'dan Topkapı'ya, el öpmeye Midilli Türklerinden olan anneanneme gidilirdi.

Öğleden sonra, Kartal'a uzanılır ve Arnavut kökenli babaannemin tepsiyle yaptığı kaymaçinanın başına çökülürdü.

Akşam yemeğine da halalarıma, Kadıköy'e giderdik.

Büyük halam, bütün varını yoğunu bir tarikat şeyhine kaptırmış, üzüntüsünden felç olmuş, kardeşinin yanına taşınmış yalnız bir kadındı. Ortanca halamın evinde onun iki kızı ve onların kocalarıyla birlikte otururdu.

En büyük teyzem Mesrure Güney, Yavuz Zırhlısı'nın çarkçıbaşılığından emekli olan Sait eniştemle birlikte, Bursa'dan İstanbul'a taşındıktan sonra, Çengelköy'de, Havuzbaşı'nda otururdu.

Onun bir küçüğü olan Hayriye teyzem Bakırköy/Yenimahalle'ye yerleşmişti.

Mısri Şeyhi olan ve Sabuncugil firmasında muhasebeci olarak çalışan Muammer eniştemle birlikte yaşadıkları ahşap konak, ana caddenin bir sokak gerisinde, köşedeydi.

* * *

Bakırköy/Yenimahalle'deki teyzeme, genellikle Çarşıkapı'dan, yokuştan yürüyerek aşağı inip Kumkapı İstasyonu'ndan kara banliyö trenine binerek giderdik.

1955 sonunda açılan elektrikli tren hattı, İstanbul'un ulaşım sorununa büyük bir rahatlama getirmişti ama, özellikle işe gidiş-geliş saatlerinde çok dolu olduğu için pek çok sıkıntı yaşanıyordu:

Çantaları gasp edilen kadınlar ve yankesicilik olayları en çok rastlanan haberlerdi; bir de intihar olayı gazete manşetlerine geçmişti.

Kumkapı'dan binildiği zaman Bakırköy/Yenimahalle'ye yaklaşık 20 dakikada gidilirdi.

Anlatacağım olay, 1958 yılında bir yaz akşamı, boş bir tren kompartımanında geçti.

* * *

Ağabeyimin dağcılık yaparken düşüp ölmesinden sonra, yaşadığım büyük üzüntüyü biraz hafifletmek için, annemler, uzun

yol kaptanı olan Celal dayımın, Amerikan hibesi olan Victory tipi Çoruh isimli yük gemisiyle, beni bir ABD gezisine yollamışlardı.

Seyahate çıkarken, Şişli Terakki'deki en yakın sınıf arkadaşım Savaş'a bir şey isteyip istemediğini sormuştum. O da o zamanlar (daha "kot" dönemi başlamadığı için) Türkiye'de henüz tek tük olan Amerikan Pazarları dışında hiç bulunmayan bir blucin ismarlamıştı.

Dayım, beni Galveston, Teksas'ta, bütün rafları masmavi blucin pantolonlarla dolu bir dükkâna götürdü. Oradan biri Savaş'a, biri kendime Lewis marka iki tane blucin aldım ve elbette Türkiye'ye dönünce hemen giymeye başladım. Henüz bırakın "kot" pantolonları, blucin bile pek yoktu Türkiye'de; o nedenle özellikle arkadaşlarım ve tanımadığım gençler arasında pantolonum çok dikkat çekiyordu.

Annemler o yaz günü, Yenimahalle'deki teyzeme akşam yemeğine gitmişlerdi. Ben de gece onlara katılmak için geç vakit trene bindim.

Kompartımanda benden başka 18-20 yaşlarında serseri kılıklı, birbirleriyle bağrışıp çağrışarak şakalaşan, itişip kakışan 5-6 genç daha vardı.

Bir süre sonra sesleri kesildi ve ne oldu diye kafamı elimdeki kitaptan kaldırınca, bana bakmaya başladıklarını fark ettim.

Kısa bir süre sonra, birisi *"Kardeş o pantolonu nereden aldın?"* diye sordu.

Bir an doğru söyleyip söylememeyi döşündüm; çünkü *"Amerika'dan"* dersem, işin uzayacağını biliyordum. (1958 yılında Türkiye'de döviz sıkıntısı var. Yurtdışına çıkmak olanaklı değil. Ben döviz almadan valinin özel izniyle gitmiştim.) Fakat yalan söylemeyi de kendime yediremedim, *"Amerika'dan"* diye yanıt verdim.

Onun üzerine çocuklardan müthiş bir kahkaha patladı ve *"Vay be, oğlana bak, Amerika'dan almış!"* diye alay etmeye başladılar.

İçlerinden biri, en iri yarı olanı yanıma gelip, *"Şuna yakından bir bakalım"* diye pantolonumun kumaşını ellemeye çalıştı.

Ben *"Na'pıyosun yaa!"* diye bağırarak tepki gösterince diğer arkadaşlarından biri, çocuğa *"Sana da yakışır haa!"* diye seslendi.

İçimden *"Eyvah"* dedim, *"Blucini kaptırdık, bir de dayak yemesek bari."*

Allahtan tam o sırada tren Yenimahalle İstasyonu'na gelmişti de kendimi paldır küldür dışarı attım.

Arkamdan çocukların kahkahaları hâlâ devam ediyordu...

Ama ben hem canımı, hem namusumu, hem de blucinimi kurtarmış olmanın keyfiyle teyzemin evinin yolunu tutmuştum bile.

* * *

İşte sevgili okurlarım, nostaljik "Kara Tren"den modern elektrikli trene geçişin öyküsü, belki de çocukluktan çıkıp ilk gençliğe giriş dönemiyle çakıştığı için pek de tatlı değildi.

İstanbul'da Kutlayamadığım Bir 19 Mayıs

Sevgili okurlarım, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'nın ilginç bir öyküsü vardır:

Bu bayram, doğduğu gün kesin olarak bilinmeyen Atatürk'ün, *"Benim doğum tarihim olarak kabul edebilirsiniz"* dediği, Samsun'a çıktığı ve dolayısıyla İstiklâl Savaşı'nı başlattığı tarihin kutlanması için ilan edilmiştir.

Cumhuriyet dönemi bayramları içinde en geç kabul edilendir.

20 Haziran 1938'de "Gençlik ve Spor Bayramı" adı ile milli bayramlarımız arasına katılmıştır.

İlginç bir biçimde, bütün haksızlık, hukuksuzluk ve anti-demokratik uygulamaları Atatürk adına yaptıklarını iddia eden, ama aslında "Kemalizm'i Kenanizm olarak saptıran" ve anayasaya din dersini zorunlu ders olarak koydurarak Atatürk'e en büyük ihaneti yapan 12 Eylül darbecileri, bu bayramın adına, 7 Mart 1981'de "Atatürk'ü anma" ibaresini de eklemişler ve böylece ismi, "Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı" olmuştur.

* * *

1950'li yıllarda, bu bayramın hazırlıkları okullarda çok önceden başlardı:

Jimnastik hocalarımız, ders yılı başlar başlamaz geçit resmine katılacak olanları ve en önemlisi de, okul bayrağını ve Türk bay-

rağını taşıyacak olan arkadaşlarımızı seçerler, onları hepimizden çok çalıştırırlardı.

Törende görevlendirilmemişsek, bazen, Dolmabahçe Stadı'nda Kuleli Askeri Lisesi ve Deniz Harp Okulu öğrencilerinin gösterilerine gider, onların insanlardan oluşan piramitleri kurmalarını ve yaptıkları öteki akrobatik hareketleri hayranlıkla izlerdik.

Günün ilk yarısında, Taksim Meydanı'ndaki ve İstiklâl Caddesi'ndeki törenler bitince, o gün ve ertesi gün okul tatil olduğu için, öğleden sonra ve ertesi gün arkadaşlarla buluşur, sinemaya veya evde verilen partilere giderdik...

Yani doya doya, tam bir bayram yaşardık.

* * *

19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı tarihte ilk ve son kez, 1960 yılında yasaklandı:

Çünkü iktidara gelmesini çok partili rejime borçlu olan Demokrat Parti, demokratik rejimi geliştireceğine onu geriletmişti. Bu nedenle de toplumda, özellikle de gençlikte büyük bir tepki oluşmuştu.

Bu tepkiler, çok partili rejimin ilk darbesi olan, Demokrat Parti'nin Tahkikat Encümeni Darbesi'yle ayyuka çıkmıştı.

Bu satırları okuyanlar, kendilerine öğretilen tarih yanlış ve eksik olduğu için, çok partili rejimin ilk darbesini 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sanabilirler.

Oysa bu bilgi yanlıştır: çok partili rejimin ilk darbesi, Demokrat Parti'nin Anayasa'ya aykırı olarak Meclis'te kurduğu Tahkikat Encümeni'yle yaptığı sivil darbedir.

Demokrat Parti, iktidara geldiği 1950 yılından beri, demokrasiyi geliştirmek yerine geriletmiş, demokrasiyi kuracak ve koruyacak olan yeni sınıflar, özellikle de işçi sınıfı henüz gelişmemiş olduğu için, toprak ağaları ve köylülerden oluşan seçmenleri sayesinde bir süre başarılı da olmuştu.

Fakat 1957 seçimlerinde yüzde 50'nin altına düşmüş, bu ne-

denle de 1961'de yapılacak olan seçimlere gitmeden önce muhalif basını susturmak ve CHP'yi kapatmak için Meclis'te bir Tahkikat Encümeni kurmuştu.

15 milletvekilinden oluşan bu "Encümene" hem savcı hem yargıç fonksiyonları vermiş, hem sivil hem de askeri mahkemelerin yetkileriyle donatmıştı: Yani bu "Encümen" generalleri ve valileri bile, hem suçlayabilecek hem yargılayabilecek hem de mahkûm edebilecekti. Üstelik kararları kesindi, temyiz hakkı yoktu.

Görevi ise Demokrat Parti'nin niyetini açıkça ortaya koyuyordu: "Basının ve muhalefetin rejim aleyhtarı faaliyetlerini tahkik etmek!"

"Encümen" 18 Nisan 1960 tarihinde kurulmuş, yetki yasası 27 Nisan'da kabul edilmişti.

Bu "Anayasal Sivil Darbe" üzerine İstanbul Üniversitesi'ndeki öğrenciler 28 Nisan günü gösteri yapmaya başlamış, polis bu gösterileri şiddet kullanarak bastırmış, öğrencileri korumak isteyen Rektör Prof. Sıddık Sami Onar, yerlerde sürüklenmiş, öğrenci Turan Emeksiz öldürülmüş ve ülkede sıkıyönetim ilan edilmişti.

29 Nisan günü Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Ankara Hukuk Fakültesi öğrencileri de fakülte bahçelerinde protesto gösterileri yapmaya başlamış, bu gösteriler, Siyasal Bilgiler Fakültesi binasına Korgeneral Namık Argüç'ün emriyle açılan ateş ve fakülte binasının Ankara Emniyet Müdürü Niyazi Bicioğlu emrindeki polislerce ateş edilerek basılması sonucunda dağıtılmıştı.

Bütün üniversiteler tatil edilmiş, öğrenciler evlerine, "memleketlerine" yollanmıştı.

Ankara'nın Kızılay semtinde 555 K (Beşinci ayın beşinci günü saat beşte Kızılay'da) sloganıyla 5 Mayıs'ta halk ve gençler Demokrat Parti iktidarını protesto etmiş, 21 Mayıs'ta Kara Harp Okulu öğrencileri Ankara'da sessiz bir yürüyüş yapmışlardı.

Menderes'in "Tahkikat Encümeni Sivil Darbesine" karşı olan 27 Mayıs askeri darbesi geliyordu.

İşte 19 Mayıs bayramı kutlamaları, bu ortam içinde, hükümet aleyhtarı gösterilere dönüşür korkusuyla, Demokrat Parti iktidarı tarafından 1960 yılında yasaklamıştı.

* * *

Ben de Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin fakülte binasına bitişik olan öğrenci yurdunda kalıyordum. Sıkıyönetim, fakülteleri tatil edip yurtlarda kalan bütün öğrencilerin "memleketlerine" dönmelerini emredince, İstanbullu arkadaşlarla birlikte İstanbul'a dönmüştük.

1960 yılının 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nı, Şişli Terakki'den Türkçe hocam olan İzgen Öksüzcü Bengü ve Nâzım Hikmet'in üvey oğlu olan eşi Memet Fuat ile, Piraye Hanım'ın köşkünde, "*Ne olacak memleketin bu hali?*" diye sohbet ederek geçirmiştim.

Piraye'nin Köşkünde: İzgen Öksüzcü ve Memet Fuat ile...

Nâzım-Piraye aşkı tam anlamıyla dillere destandır: Bu aşkı dillere destan eyleyen, Nâzım'ın şiiridir. Örneğin aşağıdaki şu dizeleri kim bilmez!

Ne güzel şey hatırlamak seni:
ölüm ve zafer haberleri içinden,
hapiste
ve yaşım kırkı geçmiş iken...

Ne güzel şey hatırlamak seni:
bir mavi kumaşın üstünde unutulmuş olan elin
ve saçlarında
vakur yumuşaklığı canımın içi İstanbul toprağının...
İçimde ikinci bir insan gibidir
seni sevmek saadeti...
Parmakların ucunda kalan kokusu sardunya yaprağının,
güneşli bir rahatlık
ve etin daveti:
kıpkızıl çizgilerle bölünmüş
sıcak
koyu bir karanlık...

* * *

Öğretmenlerim arasında, hem kişiliğimi hem de düşünce yapımı etkilemiş olan pek çok kişi vardır.

Bunların önemli bir bölümü, Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki hocalarımdır.

Ama aralarında ilk, ortaokul ve liseden de unutamadığım birkaç öğretmenim var:

Bunların başında da ortaokuldaki Türkçe öğretmenim İzgen Öksüzcü Bengü gelir.

İzgen Hanım, ortaokulda üç yıl boyunca bizim Türkçe öğretmenliğimizi yapmıştı.

İlk Öztürkçe "Arı Dil" bilincimi ondan almıştım.

Bir kompozisyon ödevinde, ailemizden birini yazmamızı istemiş, onun da hocası olmuş olan babamı anlattığım ödevimi, yaptığı düzeltmelerle adeta kıpkırmızı olmuş biçimde ama 10 numara vererek iade etmişti:

Kırmızı kalemle düzelttiği kelimeler, eskilerinin üzerlerini çizerek yeni Türkçe karşılıklarını yazdığı sözcüklerdi.

Sanıyorum, Milli Eğitim Bakanlığı'nın klasiklerini okuyarak geliştirdiğim Türkçem, yeni Öztürkçe sözcükler yerine eski alışılmış kelimelerden oluştuğu için, ifademi çok beğenmiş ama kullandığım sözcükleri düzeltmek gereksinmesi duymuştu.

O günden sonra, yeni Türkçe sözcükler kullanmaya özen göstermeye başlamıştım.

1977 yılında Türk Dil Kurumu, Bilim Ödülü'nü almamı onun verdiği dil bilincine borçlu olduğumu düşünüyorum.

* * *

İzgen Hanım öğrencilerine çok yakınlık gösteren, onlarla arkadaş olan bir öğretmendi.

Bize bir yandan dil bilinci aşılamaya, Yaşar Kemal gibi yazarları tanıtmaya çalışır, öte yandan her türlü sorunumuzla ilgilenirdi.

Örneğin ben *İnce Memed*'i onun önerisiyle okumaya başlamıştım.

Onu kendimize o denli yakın hissederdik ki, bir cumarte-

si günü için, arkadaşlarla birlikte, o sıralarda açılan Yeni Melek Sineması'na, 14:00 seansına film izlemeye davet etmiştik.

"İşim var diyerek" reddetmişti.

Seneler sonra, Ankara'da, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okurken, Tahkikat Encümeni yasasını protesto eden öğrenci eylemleri dolayısıyla üniversitelerin kapatılıp öğrencilerin "memleketlerine" sürüldüğü 28-29 Nisan 1960 olayları sonrasında İstanbul'a gelince, bir yandan Derby Lastik Fabrikası'nda işçi olarak çalışmaya, bir yandan da onu ve o sırada tanıştığım eşi Memet Fuat'ı, Piraye'nin Altunizade'deki köşkünde sık sık ziyaret etmeye başlamıştım.

Bana bugün büyüktü gibi gelen ve tabanı babaannemin Kartal'daki evi gibi çakıl taşlarıyla döşeli bir bahçe içindeydi köşk. İstanbul'un güneşli mayıs günlerinde öğleden sonraları hava nispeten sıcak olduğu için, içine hiç girmediğim köşkün bahçesinde sürdürülen sohbetleri bugün gibi anımsıyorum.

Türkiye'nin içinde bulunduğu diktatörlüğe gidiş sürecini, benim henüz başında olduğum hayat serüvenini, gelecek günlerin ülkeye ve insanlara neler getireceğini, İzgen Hanım ve Memet Fuat'la konuşmak, tartışmak, fikirlerini öğrenmek, onların bilgi ve deneyim dolu yorumlarını dinlemek beni müthiş heyecanlandırıyordu.

Bugün hayretle anımsadığım ilginç nokta, Memet Fuat'ın da İzgen Hanım'ın da bana Türkiye'deki rejim hakkında, sol, sosyalist ve komünist açılarından hemen hemen hiçbir yorum yapmamış olmalarıydı. Belki dönemin baskı havasından çekiniyorlardı, belki de benim (üzerimize polis ve asker ateş açtığı, okulumuz kapatılıp memleketlerimize sürülmüş olduğumuz için) zaten Menderes yönetimine karşı olan aşırı muhalif ve duygusal tepkilerimi tetiklemekten, beni gaza getirmekten korkuyorlardı.

İzgen Hanım'ın beni yetenekli bir öğrencisi ve sevdiği felsefe hocası İhsan Kongar'ın oğlu olarak gördüğünü ve siyasal tehlikelerden korumak içgüdüsüyle hareket ettiğini, Memet Fuat'ın da ona ayak uydurduğunu sanıyorum.

Memet Fuat'ın da mahalledeki gençlerle yaptığı spor ve sanat etkinliklerini anlattığı ve konuşmalarımıza bilgece katkılarda bulunduğu dertleşmelerimizden birinde, İzgen Hanım, yıllar önceki sinema davetimizi anımsatmış ve *"Keşke kabul etseydim"* diyerek pişmanlığını dile getirmişti.

* * *

İzgen Hanım'ın "Piraye Abla" dediği Piraye'nin Altunizade'deki köşkündeki sohbetlerimiz hep köşkün bahçesinde olurdu. Bu sohbetlere sürekli olarak katılan Memet Fuat ciğerleri zayıf olduğundan bahçede üşütmemek için omuzlarına daima bir hırka atardı. Aynı alışkanlığı gençliğinde verem geçirmiş olan babamda da gördüğüm için durumunu derhal kavramıştım.

Benim Siyasal Bilgiler'deki sorunlarımı ve Menderes hükümetinin marifetlerini sabırla ve sessizce dinleyen Memet Fuat mahalledeki gençlerle yaptığı çalışmaları anlatırken birdenbire canlanır, gözleri parlardı. Gençleri spora ve sanata yöneltmek için Altınyurt Spor Kulübü adıyla bir dernek kurmuş, bu dernek çatısı altında futbol ve voleybol takımları oluşturmuştu.

Gençlerle kurduğu sıcak ilişkileri bir süre sonra tiyatro alanına da taşımıştı. Benimle köşkün bahçesinde konuştuğu sırada galiba bir Ionesco oyunu sahneye koyuyordu.

"Sosyal Çalışma" mesleğinin bir alt dalı olan "Toplumla Çalışma" yöntemini galiba ilk onun anlattıklarında algılamıştım. Sanıyorum bu algı, sonradan North Carolina Üniversitesi'nden kazandığım asistanlık bursu yerine Birleşmiş Milletler'in önerdiği Sosyal Çalışma bursunu (parası öteki bursun yaklaşık iki misli olmasının yanında) kabul etmemin nedenlerinden biri olmuştu.

* * *

Ne yazık ki Piraye'nin köşkündeki bu sohbetlerimiz çok uzun sürmedi:

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi oldu ve üniversiteler açıldı, ben de Ankara'ya Siyasal Bilgiler Fakültesi birinci sınıftaki öğrenciliğime geri döndüm.

Bugün hem Piraye Hanım'la tanışamamış, hem de köşkün içini görememiş olduğumu büyük bir üzüntüyle fark ediyorum.

Elbette büyük bir üzüntüm de Memet Fuat'a Nâzım Hikmet hakkındaki anılarını soramamış olmak. Bunların ne kadar önemli olduklarını ve benim açımdan ne büyük bir fırsatın kaçırılmış olduğunu şimdi daha iyi anlıyorum.

* * *

Fakülte sırasında kışları Ankara'da olduğum, yazları da genellikle Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yapılan araştırma projelerinde çalıştığım için, şimdi büyük bir pişmanlıkla ifade edeyim ki, İzgen Hanım ve Memet Fuat'la ilişkiyi sürdüremedim.

Mezun olduktan sonra da hemen Birleşmiş Milletler bursu ile ABD'ye, Michigan Üniversitesi'ne gittiğim ve Türkiye'ye döndükten sonra da yine Ankara'da Hacettepe Üniversitesi'ne girdiğim için ne yazık ki, bu kopukluk devam etti.

Ama Memet Fuat'ın gerek yazar, gerekse dergi ve yayınevi yöneticisi olarak edebiyatımıza yaptığı büyük katkıları hep yakından izledim.

Kültür Bakanlığı müsteşarı olunca da elbette, derhal İzgen Hanım'ı ve Memet Fuat'ı ziyaret edip, bir hizmetim olup olamayacağını sormak istedim ve büyük bir üzüntüyle İzgen Hanım'ın, bir ameliyat sonrasında 1990 yılında aramızdan ayrıldığını öğrendim.

İstanbul'da görüşmek için randevu istediğimde, Memet Fuat kendisini evinde ziyaret etmemi tercih etmedi, benimle Altunizade Kültür Merkezi'nde buluştu.

Kendisine ve İzgen Hanım'a büyük saygı ve sevgimi belirtmeye çalıştım ama bu satırları yazarken bile hâlâ, sanki kendimi yeterince ifade edememiş olduğum için buruk bir duygu var içimde.

Belki de Memet Fuat'ın önemli edebi kişiliğinden etkilenmiş biri olarak, o zamanlar kendisini sadece İzgen Hanım'ın eşi olarak tanıyan genç ve cahil SBF öğrencisi Emre Kongar'ın ona duyduğu büyük hayranlığı yeterince dile getirememiş olabileceğini düşünüyorum.

* * *

Kişiliğimin ve düşünce yapımın yoğrulmasında bana büyük katkılarda bulunmuş öğretmenlerimin başında gelen İzgen Öksüzcü Bengü'yü ve değerli eşi, Piraye'nin öz, Nâzım Hikmet'in üvey oğlu Memet Fuat Bengü'yü, saygıyla, özlemle ve onlara karşı görevlerimi sanki yeterince yerine getirememiş olmamın yarattığı bir yetersizlik duygusuyla anıyorum.

"Perişan Sevgilim"in koynunda yaşadıklarımı anımsamak, her zaman tatmin ve mutluluk duygusu vermiyor:

Kimi zaman, kendini irdeleyen, eleştiren, geliştirmeye çalışan bütün insanlar gibi, yetersizlik ve pişmanlık hislerinin de esiri oluyor ve *"Ah keşke..."* diyorum, *"Keşke o zamanlar da şimdiki aklım ve bilgim olsaydı!"*

Sonsuzluğa Yürümek Hem de İstanbul'da...

Annemle babam Edirnekapı Şehitliği'nde yatıyorlar...

Babam, ağabeyimin Demirkazık'a tırmanırken düşüp ölmesinden sonra, yüreğine inip henüz 58 yaşında iken hayata veda ettiğinde, annem, birisi kendine olmak üzere, buradan iki mezar yeri birden almıştı.

Ben de yakınlarıma, "Perişan Sevgilim"in kollarında sonsuzluğa kavuşmak için, aynı yere gömülmeyi vasiyet ettim.

Dolayısıyla, sürekli çalışarak ve kitap yazarak, felsefi anlamdaki sonsuzluk arayışım, "sonsuzluğa kavuşmak" çabam:

Kelimenin lafzı anlamında, fiziksel olarak, "Perişan Sevgilim" İstanbul'un sokaklarında, Edirnekapı'ya doğru olan bir koşu/yürüyüşüdür.

(Koşu/yürüyüşü terimini/deyimini, sabah koşusuna çıkmak için –o zamanlar koşardım– biraz geç kaldığımda, *"Emre abi, koşu/yürüyüşüne ne zaman çıkacaksın"* diye soran, ev işlerimize yardım eden bir hanımdan öğrenmiştim)

* * *

Aslında yürümenin tadına, Vahdettin'in Köşkü'nden, aşağıya, kıyıdaki boş arsalardan birinden veya boş bir yalının önünden denize girmeye giderken varmıştım...

Kıvrıla kıvrıla aşağı inen uzun yol boyunca, yazın o sıcak günlerinde Boğaz'ın serin sularına kendimi bırakacağımı düşlemek...

Aynı yerden denize giren kız arkadaşlarla buluşmanın heyecanıyla birleşince...

Yürüyüş, hem bedensel, hem de ruhsal zevklere açılan bir cennetin kapısına ulaşmak için yapılan zevkli bir eylem niteliği kazanıyordu.

Ama o yokuş, köşk ile denize girilen boş arsayı birleştiren değil de Çengelköy Çarşısı'na gidilen bir yol olduğunda...

Hele hele Zeynep ablanın evde açtığı yufkayla börek döşediği tepsiyi çarşıdaki fırına götürüp getirme işi başa düştüğünde...

İnişte olmasa bile çıkışta...

O güzelim yürüyüş, gerçek bir beden eğitimi sınavına dönüşürdü.

Nedense şimdi bu yaşımda bile yapmaktan hiç utanmayacağım börek tepsisi taşıma görevi, bana o zamanlar, sadece maddi anlamda değil, manevi anlamda da "ağır" gelirdi.

Belki de kollarım yorulunca, tepsiyi başımın üstüne koyarak taşıdığımdan, dıştan pek de yakışıklı görünmediğimi düşünürdüm.

Ölümlülüğü Yazarak Aşmak

İnsan...

Tek başına birey olarak insan:

Sonsuzluk karşısındaki hiçlik duygusundan...

Ölüm karşısındaki umarsızlıktan...

Başka insanların, özellikle de zalim iktidarların zulmünden...

KAÇMAK...

EZİLMEYE, YOK OLUŞA DİRENMEK için:

Neye, nelere, nereye, nerelere sığınır?

İnanca mı, felsefeye mi ya da ikisine birden mi?...

Allah'a mı, insanlığa mı ya da ikisine birden mi?

* * *

Ben de azgelişmiş demokrasiden azgelişmiş faşizme dönüşme eğilimleri taşıyan bir siyasal sistem içinde VAR OLMAYA çalışan bir akademisyen/yazar/öğrenci olarak DİRENİYORUM...

Ve direnişimi yürüyerek kolaylaştırmaya çalışıyorum:

12 yaşımdan beri her sabah spor...

18 yaşımdan beri her sabah "koşu/yürüyüşü".

Hemen belirtmeliyim ki "Azgelişmiş demokrasi" kötü bir şey, ama "Faşizm" ondan da kötü bir şey!

Ne kadar felsefi savunma mekanizması kullanırsanız kullanın, ne kadar yürüyüp spor yaparsanız yapın, onun bütün yaşamınızı karartan o kâbus gibi etkisinden pek kurtulamıyorsunuz.

* * *

"Sonsuzluğa yürüdü" veya "Ebediyete göç etti" gibi sözler, aramızdan ayrılanlar, ölenler için söylenir.

İnsan, evrenin ve zamanın sonsuzluğundaki HİÇLİĞİNİ, "Ölüm" ile "Ebediyet" arasındaki eşlenik ilişkide algılar ve anlar:

Çünkü insan, ancak ölümle ebedileşir!

* * *

Evrendeki varlığının bilincine varan insan, evren ve zaman sonsuzluklarının katmerli saldırısına karşı bu varlığını korumak için çeşitli modeller icat etmiştir.

Elbette bunların başında semavi dinler gelir:

Evrenin yaratıcısı ve zamanın efendisi Allah/Tanrı, kimi inanca göre Baba-Oğul ve Ruh'tur, kimi inanca göre insan ruhunda ve hatta bedeninde bile vardır, varlığını hissettirir; ama bütün inançlara göre her zaman her yerdedir, her şeye muktedirdir (kadirdir) ve insan öldüğünde ona, onun yarattığı "öbür dünya"ya kavuşur.

İşte bu nedenle, inanç/din, insanın sonsuzluk karşısındaki HİÇLİK duygusunun ve özellikle çok sevilen yakınların kaybı karşısında duyulan üzüntünün/depresyonun/isyanın aşılmasında en önemli araçtır:

Çünkü semavi dinler, insan bilincinin, ölümlülüğe direnişini simgeler. Bu nedenle de ölümsüzdürler.

* * *

Kimi insan ölümlüğe karşı, "Ebediyet" gibi sonsuzluk kavramına değil, daha mütevazı olan, "İnsanlık" kavramına sığınır.

Elbette "İnsanlık" kavramı da, evrenin ve zamanın sonsuzluğu karşısında bir HİÇTİR.

Malum, sonlu herhangi bir sayıyı sonsuza bölerseniz, sonuç sıfır, yani HİÇ olur:

İnsanlık, evrenin sonsuzluğu karşısında zaten bir HİÇ olan dünya üzerinde var olduğu için daha en başta HİÇLİK ile sakattır.

Kendisi sonsuz bir evrende zaten bir HİÇ olan dünya üzerinde insanlığın varlığı ise en fazla 200 bin yıl gibi son derece küçük bir sayıyla ölçülür.

Üstelik insanlığın, zaten bir HİÇ olan dünya üzerindeki varlığını daha kaç yıl sürdürebileceği de bilinmiyor...

Ama bildiğimiz iki şey var:

Birincisi, küresel ısınma, bir süre sonra dünyayı insanlık için yaşanmaz hale getirecek...

İkincisi, bütün insanlar bugün Amerika ve Kuzey Avrupa düzeyinde tüketim yapmaya başlarsa beş tane daha dünyaya gereksinmemiz ortaya çıkacak.

Sonuç olarak insanlığın geleceği de pek parlak değil...

Bırakın sonsuzluğu, birkaç bin yıl hatta belki de birkaç yüzyılla ölçülebilecek bir sürede sona erecek gibi görünüyor.

Dolayısıyla ölümlülüğü benim gibi, "insanlığa" sığınarak aşmak isteyenler, "Ebediyete göç edenlere" göre çok daha mütevazı bir beklentiyi simgeliyorlar.

* * *

Ben Allah'ın işine karışmayı pek sevmem:

Beni yanına ne zaman alır; aldığında Araf'ta mı bekletir, Cennet'e mi yollar, Cehennem'e mi atar bilemem; kendimi dü-

rüst saydığım için, tüm yaşamımı tamamlamaya çok az vaktim kaldığında, giderayak bu konularda O'nunla, Tolstoy gibi, pazarlığa girişmek de istemem.

Dolayısıyla, şimdilik zaten HİÇ olan kendi varlığımın ölümlülüğünü, insanlığa, hatta daha da mütevazı olarak, insanlığın küçücük bir parçası olan kendi toplumuma sığınarak aşmak istiyorum.

Bütün hayatımı buna adadım:

Para, pul, makam, mansıp benim için önemli değil...

Sadece sevgiye ve üretime önem ve değer veriyorum...

Sevgiyi zaten yüreğimde taşıdığım, sürekli olarak onunla yaşadığım için bütün hedefim, üretim...

Varsa yoksa üretim, kendi yaşamımı aşacak kitaplar, yazılar, makaleler filan; üstelik hep de (bilinçli tercih olarak) Türkçe!

Eşim, övgü mü, yergi mi belli olmayan bir tonlamayla:

"*Emre tarihe oynuyor*" der benim için...

Galiba ölümlülük sendromuna/tuzağına çok genç yaşta yakalanmışım, umarsızca onu aşmaya çalışıyorum!

(İdolümü, ağabeyimi çok genç yaşta aniden yitirmiş olmamın bir etkisi var mı bu tutum ve davranışımda bilmiyorum!)

* * *

Hareketi yürümeyi seviyorum...

Ama hiçbir zaman bir "eylem insanı", bir "aktivist" olmadım, olamadım...

Her zaman bir "söylem insanı", bir "yazar", bir "öğrenci" oldum.

Ama yine de on binlerle birlikte yürüdüm!

Hem de yürümeme engel olan en azından dört hastalıkla boğuşarak...

Hem de Allah'ın beni ne zaman yanına çağıracağını kestiremeden ama yakında çağıracağını bilerek:

Adalet için yürüdüm...

Demokrasi için yürüdüm...

Sabah Sporu ve Kaldırımlarda Yürümenin Dayanılmaz Ağırlığı

Değerli okurlarım, yıllardır, sabahları "koşu yürüyüşü" yapıyorum.

12 yaşımdan beri sürdürdüğüm sabah jimnastiğim 40'lı yaşlardan sonra sabah koşusuna, 60'lı yaşlardan sonra da tempolu sabah yürüyüşüne dönüştü.

Her sabah muntazam yürüyebilmemin sırrı, sabahları erken kalkmak ve misafirlikte olsam bile çıkıp yürümektir:

Sabah 7 gibi yürüyüşe çıkmak gerekir ki, günün işleri sporunuza, sporunuz günün işlerine engel olmasın.

Ayrıca dünyanın neresinde olursa olsun, hangi otel odasında uyanırsam uyanayım, oradaki sokaklarda koşar/yürürüm. Yürürken de avucunda sıkacağım en az iki taş bulurum. Evde dünyanın her yerinden topladığım taşlar var:

Ann Arbor, Sydney, New York, Varşova, Boston, Melbourne, Madrid, Paris, Moskova, New Haven, Sevilla, Münster, Washington, Berlin, Chicago, Bloomington, Sofya: sokaklarında, parklarında, ormanlarında, yürüdüğüm ya da koştuğum ve taş topladığım kentler.

Hacettepe'den istifa edip İstanbul'a döndüğümde, birkaç yıl Üst Bostancı'da oturmuş ve oralarda yürümüştüm.

Sonra Esentepe'ye annemden kalan eve geçince, Dedeman Oteli'nin önünden, Barbaros Bulvarı'ndan karşıya geçip, Jandarma'nın önünden Ortaköy'e inip çıkmaya başladım.

Ulus'a taşınınca da sabah sporumu yine arada sırada Ortaköy'e, deniz kenarına inip çıkarak, ama genellikle mahallenin inişli yokuşlu sokaklarında sürdürdüm.

Yazları, Kuşadası'nda Davutlar'da, deniz ile kumun kesiştiği noktada yalın ayak ya da beton yürüme yolunda yürüdüm.

Bu kitabı yazarken, Bebek-Rumeli Hisar arasındaki yürüyüş yolunda gidip geliyorum. Bir yandan Boğaz'ın nefis havasını içime çekerken, öte yandan, geceleri varoşlardan (gecekondulara artık varoş deniliyor, biliyorsunuz) gelenlerin bankların üstünde

ve önünde bıraktıkları kola ve bira şişeleri ile ay çekirdeği kabuğu yığınlarını içim parçalanarak seyrediyor, sonra Sarıyer ve Beşiktaş belediyelerinin kahraman temizlik işçilerinin bu pislikleri temiz-

lediğine tanık oluyor, seviniyorum.

Sarıyer'den İbrahim'le ve Menderes'le, Beşiktaş'tan Mehmet'le ve Aydın'la dost olduk artık. Onlarla ve otuz yıldır orada seyyar çaycılık yapan "oltacı" Mahmut'la, Kadir'le kendilerine "Âşiyan Ahalisi" diyenlerle sohbet ediyor, fotoğraf çektiriyor, arkadaş olduğum bu kardeşlerimle resimlerimi sosyal medyada paylaşıyorum.

Sorunlara ve insanlara, belediyelerin ve belediye başkanlarının dikkatlerini çekmeye çalışıyorum.

Böylece sabah sporuma bir kent dayanışması, bir dostluk ve sevgi dokunuşu, bir hizmet anlayışı katmaya çalışıyorum.

* * *

Sevgili okurlarım, "Sabah jimnastiği için yürümek" ile "Adalet Yürüyüşünü", "Tasavvuf Felsefesi" bağlamında "zamanın ve mekânın sonsuzluğuyla" filan ilişkilendiren, İbrahim, Menderes ve Mehmet, Kadir ve Mahmut'la dostluğumu anlatan bu satırlarını okurken, sakın "Perişan Sevgilim"in bağrında fiziksel olarak, kelimenin lafzı anlamında yürümeyi kolay bir şey sanmayınız:

Bir zamanlar, yazları Çengelköy'e veya ağabeyim Engin Kongar öldükten sonra Büyükdere'ye gittiğimiz 50'li yıllarda deniz kenarında yürümek belki gerçekten güzeldi, keyifliydi...

Ama perişan edildikten, kentlileşemeyenler tarafından işgal edildikten sonra bırakın ara sokaklarını...

En lüks semtlerinin ana caddelerinin en bakımlı kaldırımlarında bile yürümek...

Büyük bir risk almanız hatta kimi durumlarda ölümcül bir tehlikeye maruz kalmanız anlamına gelmeye başladı.

"Perişan Sevgilim"in, Vahdettin'in Köşkü yokuşundan sonra ilk gençliğimde en çok yürüdüğüm ve geceleri banklarına otura-

rak sevgili dostum Can İren'le sohbet ettiğim caddesi, Sarıyer ile Büyükdere arasındaki Piyasa Caddesi'dir.

Ünlü romancımız Adalet Ağaoğlu'nun bu Piyasa Caddesi'nin deniz tarafındaki kaldırımında yürürken bir otomobil tarafından çarpılarak denize savrulduğu, bacaklarının ve kaburgalarının kırıldığı ve hâlâ sıkıntısını çektiği kaza, bu caddede oldu.

Kazadan sonra kaldırıldığı Şişli Etfal Hastanesi'nde yatarken ziyaretine, Ulus'tan yürüyerek gitmiş ve yolda karşıdan karşıya geçerken, *"Şimdi bana da bir araba çarparsa ne matrak olur"* diye düşünmüştüm.

Allahtan şimdiye kadar da yürürken otomobil kazasına uğramadım.

Sadece birkaç kez, kaldırımda karşıdan gelen motosikletli pizza-yemek dağıtıcısı beni ezeceği sırada *"Utanmıyor musun, burası yayaların yolu"* dediğim ve sağa dönüşte yayaya yol vermediği için kızdığım otomobil sürücüleriyle tartıştığım için başım belaya giriyordu.

Sanıyorum, İstanbullu olup da son yıllarda iyice artan, hiçbir kurala uymayan bu motosikletli dağıtıcılardan şikâyet etmeyen yoktur.

Örneğin tam ben bu satırları yazarken ünlü gazeteci, sevgili Melih Âşık, Twitter'dan şöyle bir ileti gönderdi:

"Pizza kebap motorlarının kaldırımlardan ve ters yollardan yıldırım hızıyla gitmesine engel olacak bir yetkili yok mudur ülkede?"

Derken bu iletiye gelen yanıt ve yorumlar üzerine aynı konuda şunları ekledi:

"Trafik suçu işleyen pizza motosikletine yazılan cezanın yarısını da patronuna ödetirseniz bu iş hallolur...

Ayrıca trafiği altüst eden sadece pizza ya da kebap kuryeleri değil. Damacana su taşıyanlar da aynı acele içinde..."

Bir motosikletli tarafından ezilmedim ama bu satırları yazdığım günler dahil, son zamanlarda sık sık otomobillerin altında kalma tehlikesi geçiriyorum...

Çünkü hiçbir şoför, ana caddeden sağa, "tali yola" dönerken,

"Sağa dönüşte yayaya yol ver" yazılı trafik tabelasının uyarısına, emrine dikkat etmiyor; daha doğrusu dikkat ediyor da, riayet etmiyor.

Ana caddede ona da yeşil yanıyor, ana caddeye paralel olarak yürüyen, sağdaki sokağın bir başından öteki başına geçmek için bekleyen yayaya da!

"Perişan Sevgilim"i arsa yağmasıyla taciz edenler, aynı anda hem yayaya hem de araca yeşil ışık yakarak, yayayı, caddeden sağa dönen maganda şoförlerin merhametine terk etmiş görünüyorlar.

Ne de olsa, "Perişan Sevgilimi" yöneten kadroların da "köylülükten" kurtulduklarını ve "kentlileştiklerini" iddia etmek çok kolay değil.

* * *

İstanbul'un kaldırımlarında yürümek sadece araç altında ezilmek tehlikesine değil, başka sorunlara da göğüs germenizi gerektiriyor:

Karşıya bakarsanız, önünüzdeki çukurlarda ayağınızı burkmanız, önünüze bakarsanız da kafanızı bir reklam/ilan tabelasına veya bir ağaca çarpmanız muhtemel.

Ben biraz da spor olsun diye hızlı yürürüm.

Çukura girip ayağımı burktuktan sonra, önüme bakarak yürümeye başladım ve hem yolun ortasında, tam alnımın hizasına kadar indirilmiş olan bir reklam/ilan tabelasına çarpıp gözümü sakatladım, hem de gövdesi Y harfinin deforme olan tek tarafı gibi kaldırımın ucuna kadar uzanmış olan bir ağaca hızla kafamı çarpıp yerlere yuvarlandım.

Üstelik her iki kaza da "Perişan Sevgilim"in en lüks mahallelerinde, biri tam Levent'te, iki ayrı ana yol olarak gelen Nispetiye (eskiden Aytar) Caddesi'nin birleştiği yerde üçgen adacık biçimi alan kaldırımın ucunda, (bir kuru temizleyici levhasına çarparak) öteki Ulus'ta, Ahmet Adnan Saygun Caddesi üzerindeki kaldırımda oldu.

Özet olarak kaldırımda yürümek sizi ne motosiklet ve otomobil gibi araçlardan, ne çukurlardan, ne ilan ve reklam tabelalarından, ne de ağaç gövdelerinden koruyor.

Üstelik kaldırımlardaki öteki yayalar da yürümenizi hiç kolaylaştırmıyorlar:

Kaldırımlar zaten dar. Bir de kenarlarında ağaçlar, direkler var. Otobüs durakları da zaten bütün kaldırımı kaplıyor, genellikle önlerinden geçerken aşağı caddeye inmek zorunda kalıyorsunuz.

Çünkü otobüs bekleyen hazretler, durağın iç kısmında değil, ucunda kaldırımın bordür taşına kadar uzayan kapalı köşesinin önünde, oraya dayanarak duruyor ve zaten tek kişilik kalmış olan yaya geçiş yerini tümüyle kapatıyor.

Aynı yol kesme eylemini zaten dar olan kaldırımların üzerindeki direklere, ağaçlara dayanmış sigara içen ya da telefonuna bakan hazretler de yapıyor. Ben onları rahatsız etmektense, caddeye inerek yürümeye devam etmeyi tercih ediyorum.

Bu arada önünüzde salına salına yürüyen ve bütün kaldırımı kaplayarak her türlü geçişi engelleyen kalabalık ailelerden söz etmiyorum. İnsanlar neden "geniş kol halinde" yürüyerek bütün kaldırımı bloke ederler, gerçekten anlamıyorum.

Ayrıca, sizden de hızlı yürüyen bir magandanın omuzunuzun üzerine adeta basarak çaprazdan slalom yapan ("drift atmak" diyorlar artık) otomobil gibi önünüze geçme olaylarının hiç de az olmadığını belirtmeliyim.

Bu arada, unutmadan, sağa dönüşte yayaları ezmek üzere üstünüze gelen otomobillerden daha büyük bir tehlikenin, kaldırımlarda üstünüze gelen ve sokaklarda/caddelerde, birdenbire otomobillerin arasından, hem de ters yönden fırlayan, pizza, yemek vs. taşıyan motosikletli çocuklardan geldiğini de bir kez daha anımsatmalıyım.

Bu çocuklar varoşlardan (gecekondulardan) gelip kendilerini motosikletlerin üstünde bulunca, dünyaya hakim olduklarını filan sanıyorlar galiba.

* * *

Sonuç olarak:
Ölümlülüğü aşmak için...
Sürekli sevdim...

Sürekli çalıştım...
Sürekli yazdım...
Sürekli yürüdüm...
ÖLÜME MEYDAN OKUYARAK, ÖLÜME...
SONSUZLUĞA MEYDAN OKUYARAK, SONSUZLUĞA...
PERİŞAN SEVİGİLİMİN BAĞRINDA, EDİRNEKAPI ŞEHİTLİĞİNE DOĞRU, SEVEREK, ÜRETEREK YÜRÜDÜM...

Siz isterseniz arkamdan "Allah'a yürüdü", "Sonsuzluğa kavuştu", "Demokrasi peşinde koşu/yürüyüşü yaparken ebediyete intikal etti" ya da "Geberdi gitti" gibi sözlerle beni anabilirsiniz...

Ama ne derseniz deyin, hiç kuşkunuz olmasın, kavuştuğum topraktan, üstüm betonla örtülmüş olsa bile, bulduğum bir çatlaktan yine bir çiçek olarak fışkıracağım:

DEMOKRASİ ÇİÇEĞİ OLARAK!

İstanbul'da Yaz Biter, Aşk Bitmez!

Hani bazı kamyonların arkasında yazar:
"Ömür biter, yol bitmez!"
Peki ya "Yaz aşkları?"
Yaz bitince "Yaz aşkları" da biter mi?

* * *

"Yaz aşkları geçicidir, önemsizdir" diyenlere bir sorum var:
Hiç solmayacak diye, plastik yapay gülleri, varlığı bir mevsim süren, mis gibi kokan gerçek güllere tercih mi edersiniz?

* * *

Kimi yaz aşkları geçicidir...
Kimisi çok çok kısadır:
Bir yaz mevsimine birden fazlası bile sığar!
Kimi yaz aşkları ise kalıcıdır:
Uzun, kimi zaman ömür boyu süren evliliklere kadar gideni az görülen olaylardan değildir.

* * *

Benim gibi aşkın kendisine âşık olanlar, her an aşk yaşayanlar için ise, ister kısa, ister uzun olsun, her aşk gibi bütün yaz aşkları da ömür boyu sürer!

Sakın sadece tensel aşktan söz ettiğim sanılmasın:
Aşkın kendisine âşık olmaktan, soyut aşka duyulan somut aşktan ya da somut aşka duyulan soyut aşktan söz ediyorum...

Elbette şairin dediği gibi tensel aşk olmadan zaten aşk, aşk değildir ama, sadece tensel ilişkide kalan aşk da aşk sayılmaz...

Her gerçek aşk, aslında insanlığın, hatta evrenin sırrını da içinde taşır...

"Vuslat"ın aşağıdaki dizelerinde tasavvuf felsefesine gönderme yaparak ifade ettiği gibi:

"Kanmaz en uzun buseye, öptükçe susuzdur.
Zira susatan zevk o dudaklardaki tuzdur;

İnsan ne yaratmışsa yaratmıştır o tuzdan,
Bir sır gibidir az çok ilah olduğumuzdan."

Evet her aşk az çok ilahidir, her âşık da az çok ilah...

Çünkü âşık insan, duyguların en ilahisi olan aşk ile bezenmiş, maşuk ile bütünleşmiştir:

İster bir mevsim süresince...

İster bir mevsimde birkaç kez...

İsterse bir ömür boyunca!

Gerçek aşkı tatmış olanlar o dizelerdeki doyulmaz tadı bilir:

"Kanmaz en uzun buseye, öptükçe susuzdur...
Zira susatan zevk o dudaklardaki tuzdur!"

O öyle bir tattır ki, tuzun yarattığı susuzluk bir ömür boyu sürer!

Her mevsim dönümünde, o mevsimde yaşamış olduğum aşkları yeniden hayal ederim:

Yaz biterken yaz aşklarını...

Kış biterken kış aşklarını...

İlkbahar ve sonbahar biterken kimi heyecanlı bir başlangıç, kimi de hüzünlü bir bitiş olan bahar aşklarımı!

* * *

Her yaz biterken, lise yıllarımda gittiğim, İstanbul Florya'daki belediye kampingi canlanır hayalimde:

Bir ay biçiminde dizilmiş olan odaların ortasında yer alan sahildeki restoranın deniz üstündeki beton dans pistinde, ay ışığında, "*I found my love in Portofino*" ile dans eden mayolu bir çift lise öğrencisi!

Mehtabın ışıltısı önündeki siluetleri, sanki dışarıdan bakıyormuşçasına hâlâ gözümün önündedir!

Şimdi o kız ve o oğlan nerelerdedir?

Hangi maviliklere, hangi serüvenlere yelken açmışlardır?

Hangi şömine ateşi önünde kaç tane kış aşkı yaşamışlardır?

Kaç kez aşk ateşiyle yanmış, dondurucu soğuğun yaşandığı kış günlerinde, karlara bata çıka kan ter içinde sevgililerine koşmuşlardır?

Kaç kez kilitte dönen anahtarın sesini beklemişlerdir?

* * *

O sevgililer o dans pistine nereden gelmişlerdir?

Hangi dört atlı gerdune onları oraya doludizgin getirmiştir?

O leziz uykularından uyandıklarında evren kapkaranlık olmuş mudur?

O saçların rayihasını unutabilmişler midir?

O aşkın insanı ilahlaştıran ateşini yüreklerinden söküp atabilmişler midir?

* * *

Bana kalsa hayatında hiç âşık olmamış insanlara kesinlikle politikayı yasaklarım:

Çünkü aşk ateşiyle yanmamış bir insana ülke yönetimini emanet edemem...

Çünkü tek bir insanı tutkuyla sevmeyi bilmeyen, bu duyguyu yaşamayan birinin, ülkesini, ülkesindeki insanları gerçekten, yürekten sevebileceğine inanmam!

* * *

Abidin elbette aşkın resmini yapar:

Çünkü o insana, insanlığa âşıktır!

Nâzım elbette aşkın şiirini yazar:
Çünkü o insana, insanlığa âşıktır!

* * *

Seven insan için aşkın mevsimi olmaz:
Ya vuslatın sonsuz cennetinde yaşar...
Ya da özlemin o bitmez tükenmez cehenneminde!

Florya'da "I Found My Love in Portofino" ile Bir Aşk Öyküsü

1958 yılı Ağustos ayı:

"Perişan Sevgilim"in henüz yağmaya ve kirliliğe teslim olmadığı dönem...

Akciğerine ilk hançeri Hilton Oteli ile yemiş olan kent, bu darbeye karşı bütün ihtişamıyla direniyor.

Sarıyer'de "Deniz Banyosu" denilen Beyaz Park, Tarabya'da beton üstünde güneşlenilen plaj ve Anadolu yakasında Küçüksu Plajı, yazları insanların yüzmek ve güneşlenmek için akın akın gittikleri yerler.

Bakırköy'de her yerde ve özellikle de Ataköy Plajı'nda denize giriliyor...

Florya, enfes kumu ve temiz denizi ile halkın, yüzmek için en çok tercih ettiği yerlerden biri...

Büyükçekmece'ye ailecek piknik yapmaya gittiğimiz, yüzdüğümüz ve hindiba topladığımız yıllar.

* * *

Florya'da Belediye'nin "kampingi" var:

"Kamping" dediysem, halk orayı öyle andığı için...

Yoksa, treylerle gelinen ve park edilen klasik bir kamp alanı değil!

Bir hat üzerinde, hafif hilalimsi bir eğimle dizilmiş tek odalardan oluşan bir motel.

Odaların ilerisinde, tam deniz üstünde, motelin lokantası var; aynı zamanda sosyal tesis:

İnsanlar sadece yemek yemek için değil, iskambil ve tavla oynamak, sohbet etmek için de oraya gidiyorlar.

Geceleri dans müziği çalınıyor...

Lokantanın önünde, denizin üzerinde beton bir dans pisti var, gençler orada dans ediyorlar; kimi şortlu, kimi mayolu!

Odalar, belediye tarafından 15 günlük devrelerle kiraya veriliyor.

Oldukça da ucuz.

Biz ilk kez annemle gitmiştik 1957 yazında.

* * *

1958 yılı Ağustos ayında, Şişli Terakki'deki en samimi arkadaşım (galiba moda oldu şimdi, BFF diyorlar) Savaş Tarman'ın annesi bir oda kiralamıştı bizim için.

İki arkadaş kendi başımıza buyruk, keyif yapıyoruz:

Deniz, kum, güneş, kızlar; ekmek elden su gölden, günümüzü gün ediyoruz.

Ağustos ayı, İstanbul'da kimi zaman bulutlu geçiyor, kimi zaman da yağmurlu; ama deniz suyu ılık...

Yağmurda denize girmenin, üzerimize yağmur yağarken yüzmenin tadını çıkarıyoruz.

Akşamları da yemekten sonra, zaten çoktan çalmaya başlamış olan dans müziğiyle, arkadaşlarla deniz üstündeki beton pistte dans eder gibi sallanıyoruz...

Gençliğin savurganlığı ve vurdumduymazlığı içinde çoğunlukla giyinmiyoruz bile, mayolarımızla gidiyoruz restorana ve elbette dans pistine de mayolarımızla çıkıyoruz.

* * *

İlk günlerin yabancılık duygularını üstümüzden atınca, komşularla ahbaplıklar, dostluklar kurmaya başlamışız; ikimizin de birer kız arkadaşı olmuş...

Hepimiz sürenin sınırlı olduğunu biliyoruz...

Hiçbirimiz, 15 günlük devre bittikten sonra bir daha görüşüp görüşemeyeceğimizi bilemiyoruz...

Belki de o nedenle ilişkiler çok hızlı gelişiyor ve yoğunlaşıyor:

Gençlik işte: Her şeyi çok hızlı ve sonuna kadar yaşamak marifet sayılıyor.

Hem Savaş'ın, hem benim, aslında, okulda birer kız arkadaşımız daha var.

Benim kız arkadaşımın annesi, kızıyla arkadaşlık etmemi istemiyor, ama biz gizli gizli buluşuyoruz, mutluyuz...

Savaş'ın ilişkisi inişli çıkışlı, bir ayrılıyor, bir barışıyorlar; bunalımlı ama büyük bir aşk.

Florya'daki 15 günlük geçici bir "kamp" döneminde edindiğimiz yeni kız arkadaşlarla ilişkilerimiz bu nedenle biraz garip:

Savaş okuldaki kız arkadaşıyla yine kavgalı; bu nedenle, hemen, sanki kırk yıllık sevgililermiş gibi geliştirmiş yeni ilişkiyi...

Geceleri kumsalda kayboluyorlar yeni arkadaşıyla birlikte.

Onun kız arkadaşı ile benim kız arkadaşım da birbirleriyle arkadaş; herhalde o kız, Savaş'la yaşadıklarını benim kız arkadaşıma anlatıyor.

Benim kız arkadaşım çok entelektüel, sürekli kültürel konularda sohbet ediyoruz; aklım okuldaki kız arkadaşımda olduğu için, ilişkiyi böyle "entelektüel düzeyde" tutmak benim de işime geliyor.

* * *

Bir gece yemekten sonra yine beton pistin üzerinde dans ediyoruz.

Birden bire hoparlörden "*I found my love in Portofino*" şarkısının melodisi yükseliyor...

Bütün âşıkların kalbini hoplatan, o yılların moda şarkısı!

Arkadaşımla birbirimize biraz daha sıkı sarılıyoruz...

Deniz üstünde beton bir dans pistinde, denizin sesine karışan müziğin sesi, gecenin romantizmini iyice ateşliyor...

Şarkı ve dans bitince, yeni şarkı başlamadan kız arkadaşım, *"Hadi"* diyor, *"Biz de sahile kumsala gidelim!"*

(Cümlenin içindeki "de" önemli; *"Onların örneğini izleyelim"* demek istediği izlenimi veriyor)

"Herhalde," diyorum kendi kendime, *"Savaş'la birlikte bir yaz aşkı yaşayan arkadaşından esinlenmiş..."*

Büyük bir hevesle ben de *"Hadi!"* diyorum ve el ele tutuşup kumsala doğru koşmaya başlıyoruz.

"Perişan Sevgilime" Kitsch Elbise: Gökdelenler ve AVM'ler

Güzel ve Perişan Sevgilim'in ırzına, namusuna göz dikmiş olan açgözlü, yağmacı politikacılar, çirkin emellerini gerçekleştirmek için arsa yağmasının önünü açan imar yasaları ve imar planları değişiklikleri yaptılar ve güya bu güzelim kenti perişanlıktan kurtarmak, ama aslında sömürmek için daha beter bir istismarın yolunu açtılar.

Kentin minareler ve kulelerle bezenmiş o asil siluetinin üzerinde, bir karabasan gibi, gökdelenler yükselmeye başladı.

1990'ların ortasında sayıları ancak üç dört tane olan gökdelenler 2020'lere giderken neredeyse 120'yi geçmişti.

Gökdelenlerin içinde inşa edilen Alışveriş Merkezleri (AVM'ler), Perişan Sevgilim'in bağrında konuşlandılar ve İstanbullulaların yaşama biçimlerini etkilediler.

Bu yeni yapılaşma, kentin siluetini bozdu, trafiğini boğdu, parklarını yok etti, ağaçlarını kesti, yeşilini katletti; Perişan Sevgilim'in kucakladığı, emzirdiği, beslediği, hayat ve umut verdiği insanların yaşam kalitelerini olumsuz etkiledi.

İnsanları doğadan, denizden, ormandan, yeşilden, temiz havadan kopardı, kapalı mekânlara hapsetti.

Her türlü alışverişi, her zevke ve her keseye göre yemeği ve başta sinema olmak üzere çeşitli eğlenceleri bir arada sunan AVM'lerin, sahip oldukları cazibeyle hem kentteki ticaret haya-

tını hem de insanların yaşam alışkanlıklarını değiştirmesiyle birlikte, açgözlü arsa yağmacılığı ve Perişan Sevgilim'in göz göre göre sömürülerek istismarı da olağanlaştırıldı.

Yerli ve yabancı ünlü giyim kuşam, ayakkabı, yiyecek içecek, makyaj, aksesuar, beyaz, kahverengi ve elektronik eşya mağazalarının, kuyumcuların, kitapçıların, kırtasiyecilerin, çocuklara yönelik oyun salonları ve sinemaların, kafe ve restoranların hep birlikte, tek bir noktada toplanması ve insanların bütün gereksinmelerinin aynı yerde karşılanması İstanbullulara cazip geldi.

Bu yapılaşma kentin ticaret ve eğlence hayatını da etkiledi.

Ünlü markalar cadde üzerindeki dükkânları terk ederek AVM'lerde kiraladıkları mağazalara taşındılar.

Beyoğlu, Şehzadebaşı, Beyazıt, Kadıköy semtlerindeki ünlü büyük sinemalar kapandı, yerlerine, AVM'lerin yemek katlarına, 8-10 salonlu küçük sinemalar geldi.

İnsanlar aynı yerde birden çok film seçeneğine sahip olmanın keyfiyle bu modeli beğendi.

Üstelik sinema katlarında salata barları, dönerciler, hamburgerciler gibi çok çeşitli ayaküstü yemek yenilen yerler ve bunların yanında lüks lokantalar da açılınca, arkadaşlarıyla buluşanlar ya da "gezmek için" dışarı çıkanlar, açık hava etkinlikleri, piknikleri yerine, AVM'leri tercih etmeye başladılar.

Emekliler, mahalle kahvelerine çıkmak yerine, arkadaşlarıyla buralarda buluşmaya başladılar.

Böylece İstanbulluların yaşam alanları, sokaklardan, mahallelerden, açık alanlardan, parklardan, bahçelerden, piknik alanlarından, tepelerden, deniz kenarlarından buralara kaydı.

Elbette bu arada, kentsel yağma, "rezidans" denilen lüks konutlarla birlikte yükselen AVM'ler çevresinde artarak sürüyordu.

İlk AVM, Galleria

AVM'lerin İstanbul'dan başlayarak bütün Türkiye'yi pençesine alması 1980 Askeri Darbesi sonrasında, Türkiye'nin Reagan-

Thatcher ikilisinin yarattığı "Yeni liberal ekonomi dünyasına" eklemlenmesiyle ortaya çıktı.

Sadece İstanbul'un değil, bütün Türkiye'nin ilk AVM'si olan
 Galleria, Bakırköy/Ataköy'de 1 Ekim 1988 tarihinde Turgut Özal'ın girişimleriyle açıldı.

Bakırköy sahilinde yer alan yapı, projesi ünlü mimar Hayati Tabanlıoğlu tarafından yapıldığı için, bir gökdelen görünümünde değildi ve benim Perişan Sevgilim'in siluetine büyük bir zarar vermemiş, sadece halkın denize erişimini engellemişti.

Hemen E-5 üzerinden Ataköy kavşağından dönülerek çok kolay ve çabuk ulaşıldığı için hafta sonları İstanbulluların eğlence merkezi olmuştu.

İnsanlar eğlence, farklı yemek ve her çeşit alışveriş gereksinmelerinin aynı mekânda karşılandığı bu merkezi sevdiler.

Özellikle farklı yerlerden alınan değişik yemeklerin aynı mekânda yenebilmesi, kalabalık ailelerin değişik zevkleri olan çocukları ve anne babaları tarafından çok kullanışlı bulundu.

Galleria'nın içinde, pek çok yeni dükkânla birlikte bir Fransız mağazası olan, içinde her çeşit giyim kuşam eşyasının satıldığı Printemps da açılmıştı.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra Ankara'dan savrularak yeniden döndüğüm Perişan Sevgilim'in kollarında hayata tutunmaya çalışırken, oğlumuz ve ikiz kızlarımızla birlikte biz de kimi hafta sonları oraya gider, bir şeyler yer ve dönüşte de Bakırköy'de E-5 üstünde olan, Beymen'in "outlet" denilen mağazası "Çarşı"ya uğrayıp ne var ne yok diye bakardık.

E-5 karayolunun kıyısında olan Bakırköy'e, Galleria'ya veya Çarşı'ya gittiğimizde, Hayriye teyzemle özdeşleştirdiğim, denize çıkan sokaklarıyla bana hep deniz kenarında yaşadığım izlenimi veren çocukluğumun Bakırköy'ünü bulamaz, kendimi, kucağına doğduğum Perişan Sevgilim'in kollarında yabancı hissederdim.

İşin ilginç yanı, İstanbul'un 1990'lardan sonra başlayan toprak yağmasına bağlı olarak yükselen rezidansların veya gökdelenlerin adeta simgesi olan yeni AVM "konsepti", gökdelen olmayan

Galleria'yı da etkiledi; o da birkaç yıl içinde çılgınlaşan bu yağma maratonunda geride kaldığı için değişim sürecine girdi.

Örneğin, açıldığında, AVM'nin bir simgesi olan buz pateni pisti 2010 yılının sonlarına doğru kapandı ve başka yapısal değişmeler de yapıldı.

Ama yine de başka AVM'lerin açılması Galleria'ya giden insan sayısını azalttı.

Bu hızlı değişmeler sonucunda, bugünlerde, tüm Galleria'nın yıkılıp, içinde rezidanslar, bürolar olan yeni tür AVM'ye dönüştürülmesi projesi de gözü dönmüş rantçıların elinde pazarlanıyor.

Akmerkez'in Öncülük Ettiği Yeni AVM "Konsepti"

Hem gökdelen formunda olan hem de rezidans ve bürolarla bütünleşin çağdaş(!) AVM "konsepti", bizim Ankara'dan savrulduktan sonra Perişan Sevgilim'in kucağında son durak olarak sığındığımız mahalle olan Ulus'ta Akmerkez adıyla 1993'te yaşama geçirildi.

Akmerkez kendisi için ilk kez Zincirlikuyu'dan Ulus'a, vadiden özel bir yol yapılan AVM'dir.

İlk açıldığında sadece Levent'e giden anayol üzerinden ulaşılıyordu ve müthiş bir trafik sıkışıklığı yaratmıştı; Zincirlikuyu'dan doğrudan Ulus'a gelen yeni yol yapıldıktan sonra daha kolay ulaşılır oldu.

İkisi büro, biri konut (rezidans) olmak üzere üç kuleden ve kuleler arasına yerleşmiş bulunan dört katlı bir AVM'den oluşan bir binadır Akmerkez.

2000'li yıllara kadar kentin sosyo-ekonomik düzeyi en yüksek mahallelerinin ortasındaki tek AVM niteliğiyle, kafeleri, restoranları, lüks mağazaları, kitapçıları, sinemaları ve yemek katındaki çeşitliliği ile tam bir cazibe merkezi tekeli oldu ve gerçekten İstanbulluların yaşam alışkanlıklarını etkiledi.

Bizim eve çok yakın olduğu için hem alışveriş, hem de yemek için sık sık ailecek uğradığımız bir mekân oldu. Ayrıca benim ya-

yıncım olan Remzi Kitabevi de, alt kattaki kitapçısına ek olarak yayınevini de Cağaloğlu'ndaki babadan kalma hanlardan buradaki kulelerden birine taşıyınca, ben oraya ailemizden daha da sık gitmeye başladım. Alışveriş, yemek ve yayınevi ziyaretlerine ek olarak, evde bilgisayarın başında bunalınca ya yeni gelen bir filmi seyretmek ya da bir kahve molası vermek için de oraya kaçar oldum.

Bu gidiş gelişlerde emekli erkeklerin kahvehane yerine, öğleden sonraları buralarda toplandıklarına bizzat tanık oldum ve birçoğunun grubuna da merhaba diyerek kıdemli gazeteci Zekai Yıldırım ve grubunda olduğu gibi yeni değerli dostlar edindim.

Hanımların kabul günlerini de buralara taşıdıkları bizzat gözlemlediğim olaylardan biri.

Akmerkez ayrıca gerek benim bazı randevularım için kullandığım Remzi Kitabevi'nin kitapçısındaki kafede, gerekse doğrudan kahve/çay satan yerlerde ve hatta bazı restoranlarda, gençlerin uzun süre oturup bilgisayarlarının başında iş yaptıkları bir mekân oldu. Bu nedenle yemek katındaki ortak alanlara bilgisayarları şarj etmek için prizler koydular.

* * *

Akmerkez aslında yeni AVM "konsepti" için bir başlangıçtı.

Onu 2003'te Levent'teki Metrocity, 2006'da ona komşu olan Kanyon, 2007'de İstinye tepelerindeki İstinye Park, 2013'te tam bir yağma simgesi olan Zincirlikuyu'daki Zorlu Center ve 2013'te, Metrocity ile Kanyon arasına yapılan Özdilek AVM izledi.

Bunların hepsinin ortak özelliği çevrelerinde yeni konutların ve ofis mekânlarının da inşa edilmiş olmasıydı.

Sadece İstinye Park, yüksek olmayan bir yapıya sahipti. Onun dışında kalanlar gökdelenler biçiminde yapıldı. Özellikle Zorlu Center, İstanbul'un trafiğini felç edecek bir yoğunlukta tam Zincirlikuyu kavşağına çok büyük bir alana oturtuldu ve İstanbul için gerçek bir kâbus oldu.

Yine Zincirlikuyu'daki TAT Towers adıyla inşa edilmiş olan iki büyük gökdelen, miras kavgaları yüzünden hâlâ açılamadı; onlar ve Çiftçiler'in yeni yapılan 45 katlı iki gökdeleni iskan edildikleri zaman şehircilik açısından tam bir çıkmaz yaşanacak.

Üstelik, büyük bir üzüntüyle kaydetmeliyim ki, bu satırlar yazıldığı sırada yağma bütün hızıyla devam ediyordu:

Eski Tekel Likör Fabrikası'nın ve Galatasaray'ın Ali Sami Yen Stadı'nın yerine dikilen ve büyük bölümü Araplara satılan iki gökdelen rezidans yetişmiyormuş gibi, tam Akmerkez, Kanyon, Özdilek, Metrocity, Zorlu Center üçgeninin orta noktasında, eski polis okulu arsasında yeni bir gökdelen inşaatı daha yükseliyordu.

İstanbul'un Akciğerine İkinci Hançer: Gökkafes İlçe Sınırlarını Değiştirtiyor

İstanbul imar planını yapan Proust'un park ve yeşil alan olarak planladığı Taksim-Dolmabahçe arasındaki yere ilk hançerin Menderes tarafından Hilton Oteli'yle saplandığını daha önce söylemiştim.

Aynı yere ikinci hançer, halkın Gökkafes dediği Süzer Plaza ile 12 Eylül Askeri Darbe döneminde Bülent Ulusu hükümeti zamanında saplandı.

1983 yılında Taksim Taşkışla binasının hizasını geçmemek veya sekiz kat olmak üzere inşaat izni alınan, Beyoğlu Belediyesi sınırları içindeki yapı, sonradan 1987 yılında Dalan döneminde, 134 metreye yükseltildi.

Bu yükseklik Beyoğlu Belediyesi'nin itirazları ve Sivil Toplum kuruluşlarının direnişiyle karşılaştı.

İnşaat, Nurettin Sözen'in Belediye Başkanı olmasıyla 1989 yılında mühürlendi.

Danıştay bir işlem yanlışlığından dolayı bu mührü kaldırdı ve inşaat devam etti.

1997'de Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan inşaatı Beyoğlu Belediyesi'yle birlikte bir kez daha mühürledi.

Fakat, ANAP iktidarının etkisiyle İstanbul Valiliği söz konusu bölgedeki ilçe belediyesi sınırlarını bir günde değiştirdi ve Gökkafes, Beyoğlu Belediyesi sınırlarından çıkarıldı, ANAP'lı bir başkanın yönettiği Şişli Belediyesi sınırlarına dahil edildi ve Şişli Belediye Başkanı Cüneyt Akgün, Gökkafes'i sahiplendi.

10 Eylül 1998'de Turizm Bakanlığı'nın resen onayladığı imar planı Gökkafes inşaatının önünü açtı.

Mesut Yılmaz başbakanlığı zamanındaki Turizm Bakanı İbrahim Gürdal döneminde çıkarılan bu imar planı da yargıya taşındı.

Danıştay 6. Dairesi 2'ye karşı 3 oyla Uygulama İmar Planı'nın yürütmesini durdurdu.

Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu 12'ye karşı 15 oyla bu kararı bozdu yani Turizm Bakanlığı'nın planını onayladı.

8 Nisan 2001 tarihli bu karardan çok kısa bir süre sonra da Gökkafes açıldı.

Bu arada Süzer, Kent TV adında, barakalarda yayın yapan bir televizyon kanalı kurdu ve bu kent yağmasına karşı çıkması muhtemel olan gazetecilere burada yüksek ücretlerle program yaptırmaya başladı.

Bunlardan arkadaşım olan birinin beni programına davet etmesi üzerine, *"Gelirim ama Gökkafes aleyhine konuşurum"* deyince, *"Ben kanalın sahibinin aleyhine seni ekranda konuşturamam"* diyerek, davetinden vazgeçmişti.

Böylece benim Perişan Sevgilim'in yağmalanarak tecavüze uğrama süreci, sermayenin gücüyle, siyaset ve hatta yargı üzerinden yürüdü.

Sultanahmet Camisi'ni Gölgeleyen Gökdelen: 16/9

Tarihi Yarımada'nın siluetini mahvettiği için belki de Perişan Sevgilim'i en çok zedeleyen proje Zeytinburnu'ndaki 16/9'du.

36, 32 ve 27 katlı üç kuleden oluşan gökdelen, Sultanahmet Camisi'nin minarelerinin arasından Perişan Sevgilim'i yağmalayan zibidiliğin utanmazlığıyla sırıtıyordu.

Eskiden Mensucat Santral'ın olan ve sonradan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, TMSF'ye geçen arsa, Marmaratay adlı şirkete satıldı. Marmaratay, 16/9 projesinin sahibi olan Astay firmasının alt şirketiydi.

Arazi satıldığı dönemde 1 emsal imar hakkına sahipti. Yani 27 bin 791 metrekare alana yalnızca toplam büyüklüğü 27 bin 791 metrekare olan inşaat yapılabilirdi.

Şirket, araziyi aldıktan sonra, 2008'de İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne başvurdu. İnşaat hakkının 2,5 emsale çıkarılmasını ve bina yüksekliği, blok sayısı ve blok ebatlarının serbest olmasını istedi.

İBB Meclisi arsanın turizm alanına dönüştürülmesini onayladı ve imar hakkını istendiği gibi arttırdı.

İnşaat devam etti, daireler çoğu yandaş olan kişilere satıldı, fakat CHP İstanbul İl Başkanlığı, Mimarlar Odası ve avukat Cihat Gökdemir projeye itirazın peşini bırakmadı.

Sonunda, İstanbul 4. İdare Mahkemesi, 2013'te 16/9 projesinin yüksek katları için yıkım kararı aldı.

Bu karara İstanbul Büyükşehir ve Zeytinburnu belediyeleri itiraz etti. 2014'te Danıştay belediyelerin itirazlarını reddetti, mahkeme kararını onayladı.

Mahkeme kararlarına göre; kulelerin 70 metreye indirilmesi ve kat sayısının da 23'e düşürülmesi gerekiyor.

Zeytinburnu Belediyesi 2 Eylül 2014 tarihinde 16/9 binalarının fazla katlarının yıkılması için güya ihaleye çıktı. İhaleye katılan olmadı. Çünkü ihaleye girecek şirketlerin konsorsiyum olması şart koşulmuştu. Oysa böyle büyük bir yıkım işini tek bir firmanın yapması pek olanaklı değildi.

İhalenin ardından da 16/9 binalarının sahibi Astay firması Zeytinburnu Belediyesi'nin yıkım için ihale açmasına karşı dava açtı ve böylece sonu gelmeyen yeni bir hukuki süreç başladı...

Ve benim Perişan Sevgilim'e Tarihi Yarımada'ya yapılan saldırı da ne yazık ki hâlâ önlenemedi.

Ekonomik Kriz Egemen Oldu Ama AVM'ler İstanbulluların Yaşam Biçimini Etkiledi Bile

AVM'ler sadece rezidans ve ofis alanları olan gökdelenler biçiminde değil, mağazalar, lokantalar, kafeler, süpermarketler ve sinemalar bütünlüğü içinde E-5 aksı üzerinde, İstanbul'un gerek Avrupa gerekse Asya yakasında, varoşlara kadar her yere egemen oldu.

Hemen hemen bütün sermaye, AVM yapımına ve AVM'lerde mağaza açmaya soyundu. Kârlı olan AVM'lerin bir bölümünün yönetimi yabancı işletmeciler tarafından da devralındı. Fakat sonunda, ülkenin içine girdiği ekonomik kriz ve AVM'lerin çoğunda kira sözleşmelerinin dövizle yapılmış olması buraları da vurdu:

Sokaklardaki mağazalar yerine su, elektrik, güvenlik gibi hizmetleri AVM yönetimi tarafından karşılandığı için buraları tercih eden markalar, büyük kira yükü dolayısıyla AVM'leri boşaltmaya başladılar.

Yeni inşa edilen AVM'ler de içlerini dolduracak marka bulmakta güçlük yaşadılar.

Sonuç olarak Perişan Sevgilim'e yağma üzerinden giydirilmeye çalışılan kitsch AVM elbisesinin yaldızları dökülmeye ve çirkin yüzü görülmeye başladı.

Ama AVM'ler İstanbulluların yaşamına, beni de etkileyen bir biçimde, bir daha çıkmamak üzere girmişti bile.

Bir Distopya: 3000 Yılında İstanbul

İstanbul "Büyük Dükası" son derece incelmiş bedeninin taşımakta güçlük çektiği koskocaman başını hüzünle sağa sola salladı:

"*Yazık*" dedi. "*Demek bugün ancak 89 kişi geliyor! Peki geçen yıl kaç kişi katılmıştı Yüksek İstişari Konsey Toplantısı'na?*"

"Kazıcıbaşı" artık kulakları çok küçülmüş olan başı rahatsız etmemek için saygılı bir fısıltıyla yanıt verdi:

"*454 kişi efendim. Her biri 20 kuşaktan beri gerçek İstanbullu olan bir sülaleyi temsil eden tam 454 kişi!*"

Konseyi iktidarına rakip gören ve konsey üyelerinin giderek azalmasına aslında için için sevinen Büyük Düka güya bir kez daha hayıflandı!

"*Demek, günde bir sülale yemişler! Bu gidişle gelecek yıl Yüksek İstişare Konseyi'ne katılacak kimse kalmayacak!*"

"*Evet efendim*" dedi Kazıcıbaşı. "*Ne denli denetim yaparsak yapalım, yamyamlar artık acıktıkları için bile değil, sadece zevk için, salt gösterişçi tüketim için yiyorlar gerçek İstanbulluları!*"

"*Peki ya hologramlar? Onlar artık hiç işe yaramıyor mu?*"

"*Hayır efendim, sadece yamyamların hedefe varmalarını bir süre geciktiriyorlar o kadar. Hatta, yemek için peşinde koştukları insanların, gerçek olmayan mekânlardaki insan görüntüsü olduğunu anlayan yamyamlar, daha bir azgınlaşıyor, iyice denetlenemez oluyorlar!*"

"Ya gerçek İstanbullu aileler? Kendilerini yamyamlara karşı savunmak için hiçbir şey yapamıyorlar mı?"

"Hayır Düka hazretleri. Onlar sadece size, sizin İleri Demokrasinize ve Yüksek Adaletinize güvenmekle yetiniyorlar. Son üç yüzyıllık dönemde bütün birikim ve enerjilerini "eski kentin" hologramlarını üretmek ve ailenizi iktidarda tutmak için harcadıklarından, kendilerini korumak için hiçbir önlem almıyorlar. Zaten isteseler de alamazlar, çünkü ne paraları ne enerjileri ne de bilgi ve teknolojileri kaldı."

İktidarını korumak uğruna, kendisine inananları ve güvenenleri yamyamlara vermekten çekinmeyen Büyük Düka kızmış rolü yaptı:

"Yahu atalarımın en büyük açmazı, hem de bütün çözümsüzlüğüyle, varlığını hâlâ sürdürüyor:

Kendini düşünüp kentini düşünmeyenler ile, kentini düşünüp kendini düşünmeyenler arasında sıkışıp kaldım,

Üç Kıta'nın başkentlerindeki öteki Büyük Dükaların tümünün gözü de bizim kentin üzerinde. Zaten onların vesayeti altındayız, bir gün gelecek, kaynakları tükenince, onlar da, bizi yemek için saldıracaklar!

Üstelik, henüz farkında değiller ama, bugün tüketicilerin elebaşısı olan yeni İstanbullular 20 kuşak sonra ister istemez geleceğin Yüksek İstişare Konsey'ini oluşturacaklar! Böylece gösterişçi tüketicilikten, gösterişçi tüketim için yem olmaya terfi edecekler.

* * *

Üç kıtadaki üç büyük devletin ortaklaşa yönetimine bırakılan İstanbul Açık Kenti yine canlı bir gün yaşıyordu.

Ayasofya ayini sonrasında Ortodokslar, Sultanahmet Camisi'ndeki namazdan çıkan Müslüman cemaatle, Yerebatan Sarayı Yüzme Yarışına ve sahte kavga gösterisine hazırlanıyordu.

Aslında, iki grup da bu işten nefret ediyordu ama bu ibadet-ayinler, kavga ve yarışmalar yamyamları sakinleştirme ve denetim altında tutma konusunda şaşırtıcı derecede etkili oluyordu.

Aslında ne Ayasofya'dan çıkanlar gerçek Ortodoks, ne de Sultanahmet'ten çıkanlar gerçek Müslümandı. Bunlar semavi dinleri iktidar için istismar eden Büyük Düka'nın adamlarıydı.

Büyük Konstantin'in sahte vasiyetiyle kurulan ve güçlenen Papalık, Müslüman-Ortodoks ittifakıyla yıkılalı beri, Katoliklik de eski gücünü yitirmiş, böylece Deistler bütün din ve mezheplere egemen olmuşlardı.

Büyük Düka, Eski Kuşak Gerçek İstanbullu rakiplerini yiyen yamyamlar içinden en güçlü, en yetenekli ve en ahlaksız olanları, kendi gizli hassa alayına alıyor, kalabalıkları yönlendirmek için düzenlenen ayin, yarışma ve sahte kavgaları yönetme görevini onlara veriyordu.

* * *

O gün, bütün ayin ve ibadetleri yönetme sorumluluğu Hassa Alayı'daki Protestan görünümlü yamyamlara aitti. Pek doğal olarak, yüzme yarışı hakemliği de onların üzerinde kalmıştı.

Geçen cuma, tümünü Müslüman görünümlü yamyamların yönettiği ayin ve ibadetler sonrası yapılan yüzme yarışlarında sözde Katolikler ile sözde Museviler arasında çıkarılan düzmece kavga sırasında –ki, bu düzmece kavgalar "bahisçi turistlerden" müthiş bir gelir sağlıyordu– bir görevlinin sol elinin küçük parmağının çizilmesi, kent görevlilerini ayağa kaldırmıştı.

Bu nedenle, bu pazar tüm görevliler, hem daha somurtkan, hem de daha dikkatliydi. Yapılacak küçük bir hata, sayısı yüz milyonda dondurulmuş olan İstanbul nüfusunun tüm düzenini altüst edebilirdi.

Büyük Düka ve Kazıcıbaşı, bu yarış sırasında, Derin Devlet tarafından tarihsel Nika Ayaklanması modeline uygun olarak yapılması planlanan büyük katliamı, iktidarlarının ve projenin başarılı bir biçimde devamını sağlayacak bir çözüm olarak görüyor ve katliamın sorunsuz olarak gerçekleşmesi için büyük bir çaba sarf ediyorlardı.

* * *

Elbette bu düzeni kurmak hiç de kolay olmamıştı:

Bin yıl önceki büyük yağmanın yaptığı tahribatı düzeltmek için, sekiz yüzyıl önce, tarihsel, doğal ve sanatsal anıtlar hariç tüm arazi bütünüyle kazılmış, sonra tam bir yüzyıl boyunca yepyeni bir kent oluşturulmuştu.

En büyük tartışmalar, hangi yapıların "Anıt" olduğunun saptanarak korumaya alınmasına karar verilmesinde ortaya çıkmıştı. Örneğin kimileri, 199 katı aşan 12 gökdeleni bir "çirkinlik abidesi" olarak korumaya almak isterken, kimileri de, bunların kesinlikle "kazılıp" yok edilmesini savunmuştu.

Ayrıca pek çok kişi, sırf lojistik nedenlerle, İstanbul Boğazı'nın üzerine yapılan çok sayıdaki köprüyü ikame edecek ve Boğaz'ı tümüyle kapatarak iki kıtayı birleştirecek çözüm olarak inşa edilmiş olan beton örtünün yıkılmasına karşı çıkmıştı. Beton örtünün yıkılmasıyla ortaya çıkacak olan bu denli büyük bir enkazın ne yapılabileceği, nasıl yok edilebileceği lojistik uzmanlarının çözüm bulamadıkları bir sorun olmuştu.

Üstelik, Rumeli Kavağı ile Sarayburnu arasını bir buçuk dakikada alan hızlı tren hattının bu beton örtü üstünde yer alması yıkım işlemini iyice güçleştiriyordu.

Sonunda, bütün güçlükler aşılmış, tarihe "Büyük Kazı" olarak geçen ve kendinden önceki "Büyük Yağma Dönemi"nin zorunlu kıldığı yıkım ve elbette düşük yoğunluklu kent planına göre yeniden inşa işlemi tamamlanmıştı.

* * *

Asıl siyasal, kültürel ve toplumsal sorun, Üç Büyük Kıta Devleti'nin koruma ve denetimi altında kurulan bu "İstanbul Açık Hava Kenti"nin iskân edilmesi konusunda ortaya çıkmıştı.

Bütün dünya kıta devletleri bu kentin, aynen "Büyük Yağma" bunalımı sonrasında zorunlu olarak uygulanan "Büyük Kazı" döneminde olduğu gibi, küresel bir konsorsiyum tarafından yönetilmesini istiyordu.

Avrasya devleti, Afrika ve Okyanusya devletlerinin teknik yar-

dını olmadan bu işi beceremeyeceğini biliyordu; o nedenle öteki devletlerin isteklerine boyun eğdi.

Sonunda her devletin, belli sayıda göçmeni, ülke nüfuslarıyla orantılı olarak İstanbul'a yollamasına ve yönetimin konsorsiyum tarafından atanan bir Büyük Düka tarafından yürütülmesine karar verildi.

Bu karar önce, kuşaklar boyu gerçek İstanbullu olan aileler tarafından itirazlarla karşılanmışsa da, kendilerini Yüksek İstişari Konsey üyesi yapma ve kenti yamyamlardan koruma sözü veren Büyük Düka tarafından ikna edilmişlerdi.

Oysa Büyük Düka, üç büyük kıtadan yollanan göçmen nüfus içindeki yamyamlar aracılığıyla mutlak iktidarına engel olan bu Eski Gerçek İstanbullu aileleri yok etmeyi planlıyordu.

* * *

Aslında bu "İstanbul Açık Hava Kenti" bütün insanlığı kurtarabilecek bir projenin ilk deneyi olarak planlanmıştı:

Dünyanın bütün kaynakları insanlığı beslemekte yetersiz kaldığında ortaya çıkan yamyamlık, önceleri büyük bir tepki yaratmış olsa da zamanla belirli sınırlar içinde göz yumulan bir yaşam biçimi olmuştu. Ama bir süre sonra, hiç beklenmedik bir şekilde, insanlığın geleceği için bir umut ışığı olarak görülmeye başlandı. Acaba yamyamlık, insan ırkının üreme hızıyla eşit bir biçimde kontrol edilebilir, böylece insanlık hem kendi kendini yiyerek beslenen hem de aynı hızda çoğaldığı için sürekli aynı sayıda kalan nüfusla varlığını sürdüren bir dengeye kavuşturulabilir miydi?

İnsanların birbirlerini yeme ve doğum hızı eşitlenebilirse, nüfus hep aynı sayıda kalacağı için, dünya kaynaklarının beslenme için yetersiz kalma sorunu da çözülmüş olacaktı.

Ama bu proje pek çok kuramsal ve uygulamalı sorunu birlikte getirdiği için, bunun önce "İstanbul Açık Kent" projesinde denenmesi uygun görülmüştü.

Elbette bu projeyi sadece İstanbul Büyük Düka'sı ve onu atayanlar biliyordu.

Bu modelin uygulamaya konulması amacıyla hazırlanan görkemli eğitim programı, kuşakları kapsayan sürekli bir beyin yıkama operasyonu olarak kurgulanmıştı.

Kent ölçeğindeki "kullanma-koruma" ve "tüketim (yamyamlık)-üreme (doğum)" dengesi, fiziksel, doğal ve kültürel çevre ile biyolojik, psikolojik ve sosyolojik gereksinimlerin tam bir uyumunu yansıtıyordu.

Kentin kuralları, en son "genetik eğitim" yöntemi ile yerel halkın ve göçmenlerin kromozomlarına aşılanmıştı.

Bütün bu düzenlemeler sırasında Avrasya Devleti, "eski kentin" yöneticileri olan Eski Gerçek İstanbullular adına bir ayrıcalık koparmış ve kent görevlilerinin yüzde 10 oranında "Eski İstanbul Beyefendileri" denilen ailelerden seçilmesini sağlamıştı.

Kentin ekonomi-işletme yönetimi de "kullanma-koruma" yani "yamyamlık-doğum" dengesine uygun olarak planlanmıştı.

Tüm dünyanın farklı kültürlerini, din, dil ve ırk olarak, fiziksel mirasla birlikte sergileyecek ve yamyamlık ile üreme arasındaki eşitliği sağlayacak olan "İstanbul Açık Kenti" aslında bir "Demokrasi-ekoloji" parkı mantığıyla düzenlenmişti. (İlk plancıların yüzyılların gerisindeki "Disneyland" modelinden ve "Taksim Gezi Parkı Direnişi" eyleminden esinlendikleri rivayeti kentin arşivlerindeki gazetelerin mikrofişlerinde kayıtlıdır.)

İstanbul Açık Hava Kenti, tüm dünyanın bir "kültür simgesi", bir "ideal anıtı", insan-doğa çelişkisini olduğu kadar, insan-insan çelişkisini de aşabilen uygarlığın kendi kendini sürdüren bir model arayışı olduğu için, herkesin ilgi odağı ve dolayısıyla her üç kıtanın para akıttığı bir merkez halini almıştı.

Proje hem dünya halklarına, hem de İstanbullulara "İleri Demokrasi ve İlahi Adalet" adıyla pazarlanmış, asıl amaç yani nüfus dengesinin yamyamlıkla sağlanması bu görkemli isim arkasına gizlenmişti.

* * *

Fakat son yıllarda, bütün dengelerin hesaplanmış, bütün ön-

lemlerin alınmış olmasına rağmen, yamyamlık hızının üreme hızını aşmış olması ve üstelik aynen üreme gibi, gizli yapılması gereken yamyamlığın herkesin gözü önünde, bir şölen, bir gösteri haline dönüşmüş olması sonunda, projenin uygulanmasında büyük sorunlar ortaya çıkmıştı.

Elbette "dengelenmiş ve sabitlenmiş olan bir nüfusun", "birbirini yemesinin" yarattığı iç çelişki ve bu iç çelişkinin İstanbul Açık Hava Kenti açısından yarattığı zorlukların aşılması belki de bu yamyamlığa bütünüyle "Dur" denmesiyle olanaklıydı ve üstelik bunun formülü kentin gizli kitaplığında "yasak kitaplar" rafında yer alan "Yamyamlara Oy Yok" adlı bir çalışmada açıklanmıştı ama buna kimin gücü yeterdi ki?

* * *

İşte, Yerebatan Sarayı'ndaki yarış, bu görkemli projeyi tehdit eden dengesizliğin ört bas edilmesi, üreme hızını aşan yamyamlığın, kargaşada yaşanan ölümler bahane edilerek gizlenmesi için düzenlenmişti.

Çünkü ölümlü trafik kazaları sorununu kökünden çözen, hem altları ve üstleri, hem de yanları hava yastıklarıyla çevrelenmiş özel ve kamu ulaşım araçlarından dolayı, kotaları aşan yamyamlık olayları için sahte trafik kazaları bahanesini kullanmak olanağı kalmamıştı.

Üç kıtadaki üç büyük devlet tarafından savaşlar da, yüzyıllar önce bazı akademisyenlerin çabalarıyla yasa dışı ilan edildiğinden dolayı, çok uzun yıllardır dengeleri aşan yamyamlık olaylarını gizlemek için gerekçe olarak kullanılamıyordu.

O pazar günü de, yarış ve düzmece kavga sonunda ortaya çıkacak kargaşa sonundaki hem gerçek hem de sahte ölümler, üreme hızı eşitliğini bozan yamyamlık olaylarını ört bas edecek biçimde "beklenmedik ölümler" hanesine yazıldı; böylece dengeleri bozan gayri meşru yamyamlığa, Yüksek Seçiciler Komisyonu tarafından meşru bir kılıf uydurulmuş oldu.

* * *

Yarışmaları zevkle, yarışma sonrası ortaya çıkan sahte ve gerçek katliamı yarı keyif, yarı korkuyla seyreden turistler, müzenin çevresindeki ikinci derece sit alanını çevreleyen üçüncü derece sit alanındaki dinlenme tesislerine çekildi.

İstanbul Açık Hava Kenti'nin Ana Bilgisayar'ı enerji perdesini devreye aldı. Dış dünyayla tüm ilişkiler kesildi, enfes, lacivert bir gökyüzü, muhteşem bir mehtap, pırıl pırıl yıldızlar çıktı ortaya.

Artık, binlerce yıllık kültür, tarih öncesinden, o pazar gününe kadar geçen tüm yaşam deneyimleriyle birlikte insanların beyinlerine ve kalplerine bir rüya olarak aktarılıyordu.

Maddi ya da manevi, ruhsal ya da tensel tüm zevkler, insan-doğa ve insan-insan uyumunda maksimize oluyor, yamyamlık ile doğum arasındaki eşitlik uyumunun gerekliliği ve mekanizması bilinçaltlarına kazınıyordu.

Zaten bu "İstanbul Açık Hava Kenti", tüm insanlığı kurtarabilecek bir proje olarak tasarlanırken, insanlık tarihi yamyamlığı yüceltecek ve kentsel yağmanın zorunlu olduğunu anlatacak biçimde çarpıtılmış, İstanbul'un o bitmez tükenmez tarihsel, doğal ve ekonomik kaynaklarının bireysel ve ailesel menfaatler uğruna tüketildiği kamufle edilmişti.

* * *

Büyük Düka şeffaflaşmış teni üzerindeki kum taneciğine dehşetle baktı:

"*Kazıcıbaşı, Kazıcıbaşı, yetiş!*" diye haykırdı.

"*Ana bilgisayarda bir arıza var herhalde! Bu kum taneciği buraya nasıl gelmiş?*"

Kazıcıbaşı büyük bir özenle eğildi. Nazik bir biçimde, tek bir küçük darbede dağılacağını bildiği soylu kolu, büyük bir özenle eğerek, kum taneciğini elindeki küçük camın üzerine aldı. İki dakika sonra bilgisayardan aldığı çözümleme sonuçlarını Büyük Düka'ya arz etti:

"*Korkulacak bir şey yok Sayın Büyük Düka. Bu kum zerreciği,*

büyük büyük babamın, büyük büyük dedesi zamanında bir kez olduğu gibi bir sistem hatası yüzünden Florya'dan gelmiş değil.

Sahillerimizdeki tüm kum zerrecikleri yerinde duruyor. Zaten herkes kumsal alandan yeşil alana geçerken, hava akımıyla temizleniyor. Kent-müzemizin her zerresi yerli yerinde. Bu kum tanesi, turistlerle ta Okyanusya'dan gelmiş!"

Büyük Düka rahatladı. Her zerresi yerinde duran Açık Hava İstanbul Kenti'nin sadece 89 üyesi kalmış olan Yüksek İstişare Konseyi toplantısına başkanlık etmek üzere, yamyamlara yem olarak vereceği insanlarla danışma toplantısı yapmanın ne kadar zor olduğunu düşünerek sallana sallana yola çıktı.

Distopyaya Karşı: 3000 Yılında Bir İstanbul Hayali

Zamanın sonsuzluğu içinde sadece bu satırların yazarını ve yazdıklarını değil, kurdukları kentin yazgısını da izleyen Hz. Süleyman, Byzas, Büyük Konstantin ve Fatih Sultan Mehmet, 2000'li yıllardaki dünyanın ve politikacıların olumsuz özelliklerinden hareketle oluşturulan 3000 yılındaki "İstanbul Distopyası"ndan hiç hoşlanmamışlardı.

Bu Distopya'nın gerçekleşme olasılığını önlemek için bir "İstanbul Hayali"ni ürettiler. Bu ütopyayı anlamak için önce, sadece yüzyılları değil, bin yılları aşan bir şairin, Yahya Kemal'in kaleminden güzel ve alçak sesle söylenen bir şarkı gibi kulağa hoş gelen yani "terennüm edilen" bir "İstanbul Hayali"ne bakalım:

HAYÂL ŞEHİR

Git bu mevsimde, gurub vakti, Cihangir'den bak!
Bir zaman kendini karşındaki rü'yâya bırak!
Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan;
Güneşin vehmi saraylar yaratır camlardan;
O ilâh isteyip eğlence hayalhânesine,
Çevirir camları birden peri kâşânesine.
Som ateşten bu saraylarla bütün karşı yaka
Benzer üç bin sene evvelki mutantan şarka.
Mest olup içtiği altın şarabın zevkinden,

Elde bir kırmızı kâseyle ufuktan çekilen,
Nice yüz bin senedir şarkın ışık mîmarı
Böyle mâmûr eder ettikçe hayâl Üsküdar'ı.
O ilâhın bütün ilhâmı fakat ânîdir;
Bu ateşten yaratılmış yapılar fânîdir;
Kaybolur hepsi de bir anda kararmakla batı.

2999 yılının 31 Aralık gece yarısında, yeni başlayan bin yılın ilk günü, gökyüzünü gündüze çeviren rengârenk hologramların en sevilen melodiler eşliğindeki danslarıyla karşılanmıştı.

İnsanların duygu ve düşüncelerini yanılmaz bir biçimde doğru ve hızlı kaydeden telepati cihazlarıyla "Büyük Demokratik İstanbul İttifakı" Anayasası'na göre yapılan seçimlerde, üçte iki çoğunluğu rahatlıkla aşarak başkanlığı yeniden kazanan "Kentin Büyük Hizmetkârı", Başyardımcısı "Rüyaları Gerçekleştirme Daire Başkanı"na *"Konsey sonuçları da belli oldu mu?"* diye sordu.

Rüyaları Gerçekleştirme Daire Başkanı bu soruyu *"Hayır efendim, saptanan oyların bütün din, dil, ırk, cinsiyet kimliklerine, yaş, medeni durum ve meslek kotalarına göre âdil oranlarda dağıtılması, kuantum bilgisayarlarının devreye sokulmuş olmasına rağmen, biraz vakit alıyor,"* diye yanıtladı.

Kentin Büyük Hizmetkârı *"Anlamadım,"* dedi. *"Bütün kotalar, oranlar, hatasız sonuç veren nüfus tam sayımlarıyla daha önceden saptanıp bilgisayarlara yüklenmedi mi?"*

Daire Başkanı utana sıkıla, *"Hepsi saptandı, bütün oranlar bilgisayarlara yüklendi, sonuçlar da belirlendi ama köktendinci emperyalistlerin itirazları vakit alıyor,"* dedi.

"Peki," dedi Büyük Hizmetkâr, *"Esas olan köktendinci emperyalistler de dahil olmak üzere, tüm vatandaşlarımızın özgür iradelerinin hiçbir baskı olmadan sandığa ve yönetime en âdil biçimde yansımasıdır. Bu nedenle birkaç saatlik gecikme de olsa, tahammül edeceğiz. Yeter ki seçmenlerimiz tatmin olsunlar."*

Daire Başkanı yine son derece utangaç bir sesle, *"Ama efendim, bu köktendinci emperyalistler seçimleri ve bütün kimliklerin*

tam sayımına göre verilen gerçeklik kotalarını bile kabul etmiyorlar. 'Bu kenti yönetme yetkisi atalarımızdan bize kaldı' *diyorlar, seçimleri ve bilgisayar sonuçlarını tümüyle reddediyorlar, oyların sürekli olarak, kendileri kazanana kadar yeniden sayılmasını istiyorlar, itirazları bu yönde,"* dedi.

Büyük Hizmetkâr güldü: *"Desene bin yıl geride kalmış bu fosiller,"* dedi ve sordu:

"Peki 'Büyük Demokratik İstanbul İttifakı Anayasası'na göre kurulmuş ve bu Anayasa'yı korumakla görevli olan Yüksek Seçilmişler Komisyonu'na başvuru yapmışlar mı?"

"Yapmışlar ve başvuruları Anayasa'ya aykırı bulunarak reddedilmiş ama bunlar, 'Biz bu komisyonu kabul de etmiyoruz, kararlarına saygı da duymuyoruz' diyerek, direniyorlar," dedi Daire Başkanı.

Büyük Hizmetkâr, *"Kaygılanma, nasıl olsa Anayasamıza göre, demokratik hak ve özgürlükler de, hukuk da, demokrasiyi tahrip etmek için kullanılamaz. Halkımız, bin-iki bin yıl önce yapılan hatalardan çok ders aldı. Köktendinci emperyalistler ise zaten yağmacı atalarının paraları biter bitmez aralarında başlayan kavgalardan dolayı kendi kendilerini yok etmek üzereler,"* diyerek Daire Başkanını teselli etti ve yeni bin yıla giriş şenliklerin yapıldığı, kentin merkezinde yer alan, "Hür/Demokrat/Gezi Hipodromu"na doğru yola çıktı.

Bin Yıl Önceki Durum Tam Bir Felaketti

Büyük Hizmetkâr, hem yeniden seçilmesini, hem de Dördüncü Bin Yıla girişi kutlamak için yapılan şenliklere katılmak için "Hür/Demokrat/Gezi Hipodromu"na giderken, bu muhteşem kentin bin yıl önce nasıl bir bunalım içine düşmüş olduğunu düşündü:

"İyi ki, ailesi Çin'in komşusu Tuva'dan kalkıp bütün Avrasya'ya kat ederek Kırım'a, Kırım'dan Makedonya'ya, Makedonya'dan İstanbul'a gelmiş olan bir toplumbilim öğrencisi, Perişan Sevgilim *diye bir kitap yazmış da bu dünya güzeli kentin kuruluşunu, tari-*

hini, efsanelerini, kültürünü, kucakladığı yaşamları, uğradığı taciz/tecavüz felaketini ve nasıl hoyratça yağmalanıp yok edilmek üzereyken son anda İstanbulluların silkinip, bilinçlenerek "Büyük Demokratik İstanbul İttifakı" adıyla harekete geçip bizi bugünlere ulaştırdığını öğrendik," dedi ve zihninde bin yıl önceki kenti canlandırmaya çalıştı:

Ormanları, su havzaları, yeşil alanları, parkları talan edilmiş...

Tarihi yapıtları, evleri, konakları, camileri, muhafazakâr iktidarlar tarafından yıkılarak asfalt caddelere kurban edilmiş...

Güzelim meydanları, halkın demokratik taleplerini dile getirmelerinden korkan siyasal iktidarlar tarafından kapatılmış...

Deprem toplanma alanlarına rezidanslar dikilmiş...

En küçük bir yağmurda evleri su basmış, insanlar sele kapılıp can vermeye başlamış...

Trafik, saatlerce kilitlenip insanların ömürlerini tüketen bir canavara dönüşmüş...

Gökdelenler ve betonlaşma nefes almayı zorlaştırmış...

Yeşil tepeler, sahiller yağmalanmış, halka kapatılmış...

Denizi, plajları kirletilmiş, kıyılarından denize girilemez hale gelmiş...

Kent yaşamı AVM'lerin kapalı alanlarına hapsedilmiş...

Kimi mahallelerinde kalpleri acıtacak bir yoksulluk yaşanmaya başlanmış...

Ve insanlar gülmeyi unutmuştu!

"Büyük Demokratik İstanbul İttifakı"

Evet bin yıl önce yalan vardı, talan vardı, yoksulluk vardı ve bunların yarattığı kriz vardı ama bu kriz o denli derinleşmişti ki, diyalektik olarak, aynı kriz, kendisinden kurtuluş iradesini de yaratmıştı:

Üçüncü bin yılın ilk çeyreği biterken İstanbul'un sokaklarında, değişim arzusu, kendi kaderine hakim olma bilinci gelişmişti...

Her gün binlerce İstanbullu büyük bir umutla, büyük bir heyecanla kenti kurtarmak için oluşturulan "Büyük Demokratik İstanbul İttifakı"na katılmaya başlamıştı.

Derin bir dalga yayılıyor. İstanbul "Yeni Bir Başlangıca" hazırlanıyordu.

Ne yapılacaksa "Büyük Demokratik İstanbul İttifakı"nda yoğunlaşan bu kentin asli gücüyle, İstanbullularla birlikte yapılacaktı.

Evet, kayırmacılık, iltimas vardı...

Evet, yoksulluk, yolsuzluk, israf vardı...

Evet, umut kırıcı bir işsizlik vardı...

Evet, yağma vardı...

Evet, zulüm vardı...

Ama İstanbullu anlamıştı ki, çözüm de vardı...

Ve bu çözümler, İstanbulluların kendi kaderlerine kendilerinin el koymasıyla, yerinden demokratik yönetişim yöntemleriyle gerçekleştirilecek...

İstanbul, üçüncü bin yılda, "Büyük Demokratik İstanbul İttifakı"nı oluşturan her kesimden, her görüşten, her siyasal partiden İstanbulluların dayanışmasıyla, İstanbullular tarafından, İstanbul için yönetilecekti.

"İstanbul İstanbullularındır"

Bin yıl önce kurulan "Büyük Demokratik İstanbul İttifakı" yepyeni bir slogan üretmişti...

"İstanbul İstanbullularındır," diyorlardı.

* * *

"Kentin Büyük Hizmetkârı", seçimi ilk kez bu slogana bağlılığını vurgulayarak kazanmıştı.

Bu geceki zafer konuşmasında tekrarlayacağı ilkeleri düşündü:

"İstanbul ne uluslararası bir konsorsiyumun, ne tek bir din ya da mezhebin ne de tek bir etnik grubun tekelindedir...

İstanbul, kupon arsaları, en güzel manzaralı tepeleri, Boğaz, Marmara ve Karadeniz sahillerini merkezi hükümetin de yağmalamasına izin vermez:

İstanbul İstanbullularındır.

İstanbul, sadece bugün ittifaka oy veren seçmenlere değil, onların geçmişlerine ve geleceklerine yani atalarına ve doğmamış çocuklarına da aittir.

Türkiye için önemli bir kenttir.

Dünya için bile önemli bir kenttir.

Çünkü insan doğa ve insan insan çelişkilerinin çözümleri için bulunan en verimli, en optimum, en insan odaklı denge noktalarını, refahı, barış içinde birlikte yaşamayı, güvenliği, mutluluğu temsil eden bir kent örneğidir.

Bütün insanlığa yol göstermesi beklenmektedir."

İstanbul Adil ve Yaratıcı, Demokrat Bir Kent Olarak Dünyaya Yol Gösterecek

Yerel halı desenleriyle bezenmiş mütevazı aracının içinde siyasal zaferini ve yeni bin yılı kutlama konuşmasını planlarken derin düşüncelerine gömülmüş olan "Kentin Büyük Hizmetkârı", "Rüyaları Gerçekleştirme Daire Başkanı"nın saygılı sesiyle kendine geldi:

"Geldik efendim, Hür/Demokrat/Gezi Hipodromuna geldik."

Hür/Demokrat/Gezi Hipodromu, üç büyük tarihsel meydan temel alınarak oluşturulmuştu:

Bizans İmparatoruna başkaldıran halkın Nika İsyanı'na ve Halide Edip'in Bağımsızlık mitingine ev sahipliği yapmış olan eski Sultanahmet Meydanı...

1950'de Çok Partili Düzen sayesinde iktidara gelen ama iktidara geldikten sonra Temel Hak ve Özgürlükleri yok eden Demokrat Parti'ye başkaldıran üniversite öğrencilerine ev sahipliği yapmış ve adı sonradan Hürriyet Meydanı olarak değiştirilmiş olan eski Beyazıt Meydanı...

Emekçilerin geleneksel 1 Mayıs mitinglerinin, onları bastırmaya çalışan derin devlet cinayetlerinin ve aynı zamanda Gezi Direnişi'nin de simgesi olan eski Taksim Meydanı...

Hür/Demokrat/Gezi Hipodromu, 100 milyonluk kente yakışır muazzam bir gösteri alanıydı: Her türlü hayvan ve insan dövüşü yasaklanmış olduğu için, hipodrom başta müzik ve dans olmak üzere çeşitli sahne gösterileri, kültür ve sanat yarışmaları ve hologramlarla yapılan avangart düzenlemeler için kullanılıyordu...

Bir de elbette milli bayram kutlamaları ve törenler burada yapılıyordu.

* * *

İkinci dönem seçimini de büyük bir rahatlıkla kazanmış olan "Büyük Hizmetkâr" biraz da zafer sarhoşluğuyla, kendini kaptırmış, daha bir seçim önce sık sık tekrarladığı, "Büyük Demokratik İstanbul İttifakı"nın kurucu atalarından kalan hedefleri nasıl bir bir gerçekleştirdiklerini yeniden dile getirmeye başlamıştı:

"İstanbul, Hz. Süleyman'a layık, 'Adil bir kent' oldu...

Aline'ya layık, "Dünyanın en güzel havalı" yeri yaptık burayı...

Büyük Konstantin'e layık, Paganlarla Hıristiyanların birlikte yaşayabilecekleri 'Barışçı' bir kent inşa ettik...

Fatih Sultan Mehmet'e layık, dünya imparatorluğu olan bir Müslüman devletin, Ortodoksları koruyan ve Yahudilere kucak açan 'Özgürlükçü' bir kenti haline getirdik İstanbul'u...

Artık kimse, Mustafa Kemal Atatürk'ün düşman işgalinden kurtardığı İstanbul'un elinden bu bağımsızlığı alamaz!

İstanbul, bin yıl önce kurulan 'Büyük Demokratik İstanbul İttifakı'nın işaret ettiği bir 'Demokratik Kent', bir 'Demokrasi Kenti' oldu!

Artık kentimizin ormanlarında kuşlar cıvıldıyor, derelerinde serin sular çağıldıyor, denizlerinde balıklar insanlarla birlikte yüzüyor...

İstanbul, yaratıcı, girişimci, üretici, bir kent oldu...

Bir kültür ve sanat kenti, sağlık ve eğitim merkezi eğlence ve dinlence yeri, insansever ve hayvansever, bir mekân oldu...

Kentimizde artık kamu ulaşımı parasız...

Su ve enerji, merkezi sistemle herkese eşit olarak bedava dağıtılıyor...

Eğitim de İstanbullular için bedava...

Ayrıca sosyal yardım bütçemizi genel bütçenin en az yüzde yirmisi oranına yükselttik, hiçbir İstanbullunun yoksulluk pençesinde temel gereksinmelerinden geri kalmasına izin vermedik...

Sonuç olarak İstanbul, İstanbulluların kendileri adına, kendileri için, kendilerinin yönettiği 'müreffeh ve mutlu' bir kent oldu."

* * *

Telepati cihazlarıyla hipodromu dolduran milyonlarca kişinin doğrudan zihinlerine ve kalplerine ulaşan nutkunu tamamlayan "Büyük Hizmetkâr" halı desenleriyle bezenmiş olduğu için halk arasında "Uçan Halı" denilen üstü açık mütevazı küçük aracına bindi...

Yeni dönemdeki sanat ve kültür projelerini konuşmak için, seçim sonuçları nihayet kesinleşmiş olan konseye başkanlık etmek üzere yola koyuldu.

Kaynakça

Akın, Sunay-Akova, Akgün, Baler, Yelda (ed.) *İki Şair Arasında İstanbul,* Aya Kitap, İstanbul, 2006.

Akıncı, Turan, *Beyoğlu, (Yapılar, Mekânlar, İnsanlar),* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2018.

—, *Cumhuriyet'te Beyoğlu, (Kültür, Sanat, Yaşam),* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2019.

Altıntaş, Samet, *Boğazın Dört Muhafızı, Aziz Mahmud Hüdayi, Beşiktaşlı Yahya Efendi, Yuşa Aleyhisselam, Telli Baba,* Destek Yayınları, İstanbul, 2016.

Alus, Sermet Muhtar, *İstanbul Kazan Ben Kepçe,* Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2019.

And, Metin, *16. Yüzyılda İstanbul, (Kent, Saray, Günlük Yaşam),* Akbank Yayınları, İstanbul 1993-1994.

Arkan, Özdemir (Kaptan), *Beyoğlu, Kısa Geçmişin Argosu,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

Banoğlu, Niyazi Ahmet, *Tarihi ve Efsaneleriyle İstanbul Semtleri,* Selis Kitaplar Yayınevi, 4. baskı, İstanbul, 2014.

Barışcan, Hasan, res.: Zafer Temoçin, *İstanbul,* Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010.

Batur, Enis, *Cinlerin İstanbul'u,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016.

—, *İstanbul İçin Şehr-Engiz,* YKY, 1991.

Cezar, Mustafa, *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu,* Ak Yayınları, İstanbul, 1991.

Ciravoğlu, Öner, *Fındıkzade,* Heyemola, 2009.

Çetintaş, M. Burak, *Dolmabahçe'den Nişantaşı'na, Sultanların ve Paşaların Semtlerinin Tarihi,* Antik A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2005.

Çorak, Reyhan, *Çengelköy,* Heyemola Yayınları, İstanbul, 2010.

Deleon, Jak, *100 İstanbul,* Türkçe/İngilizce, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

Dikici, Radi, *Dört İstanbul,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014.

Dorsay, Atillâ, *Quo Vadis İstanbul,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013.

Eczacıbaşı, Şakir, *Vision of Istanbul,* Eczacıbaşı Holding, 2009.

Genç Mehmet-Mazak, Mehmet, *İstanbul Depremleri, Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi,* İGDAŞ, 2001.

Göncüoğlu, Süleyman Faruk, *İstanbul'un İlk'leri,* Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

Gülersoy, Çelik, *Beyoğlu'nda Gezerken*, Çelik Gülersoy Vakfı, İstanbul, 1990.
—, *Soğukçeşme Sokağı*, TTOK, İstanbul, tarihsiz.
—, *Yeşil Ev: Bir Yuva*, TTOK, İstanbul, 1999.

Işık, Fahri, *Uygarlık Anadolu'da Doğdu*, Akdeniz Ülkeleri Akademisi Vakfı, İzmir, Genişletilmiş 2. basım, 2019.

İncedayı, Timur Kerim, *Tarihin İzinde Bir Kent, İstanbul ve Bir Ressam*, Enternasyonel Turizm, 1996.

Kabacalı, Alpay (ed.), *İstanbul'dan Sesler ve Renkler*, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş., İstanbul, 1999.
Kırıkkanat, Mine, *Bir Hıristiyan Masalı, Tarihin En Büyük Sahtekârlığı*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 9. basım, 2016.
Koçu, Reşat Ekrem, İstanbul Ansiklopedisi, Neşriyat, Kol. Şti., 1958.
Kongar, Emre-Küçükkaya, Aykut, *Gezi Direnişi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2013.
Kortan, Enis, *Kaybolan İstanbul'um*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 2006.
Kritovulos, *İstanbul'un Fethi*, çev. M. Gökman, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 104-105.
Kubilay, Yetişkin Ayşe, *İstanbul Haritaları 1422-1922*, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2010.

Mesutoğlu, Neşe, *İstanbul, Röportajlar*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2012.

Nevzat Sudi, [Odyakmaz], *Küllük Anıları*, Mephisto, 3. basım, 2004.

Oktay, Ahmet, Ural, Murat, Calvesi, Maurizio, Amélie Edgü (ed), *Tarihin İzinde Bir Kent, İstanbul ve Bir Ressam, Timur Kerim İncedayı*, Enternasyonal Turizm Yatırım A.Ş., İstanbul, 1996.

Öztürk, Necdet, *Osmanlı Sosyal Hayatı*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2011.

Scognamillo, Giovanni, *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.
Selçuk, Sami, *Doğmayan Halk Oylaması*, İmge Yayınevi, Ankara, 2018.
Som, Deniz, *Hey İstanbul I*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2007.
Sözen, Gürol, *Bin Çeşit İstanbul ve Boğaziçi Yalıları*, AK Yayınları, İstanbul, 1989.

Tunç, Şafak, *Şehristan, Seyyahların Hayal Şehri*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2010.
Türkölmez, Yunus, *Kahve Tadında Tarih ve Siyaset, Dünü Bugüne Bağlayan Yazılar*, Duru Yayıncılık, İstanbul, tarihsiz.
Türkyılmaz, Yunus, *Kahve Tadında Tarih ve Siyaset*, Duru Yayınevi (?).

Yahya Kemal, *Aziz İstanbul*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1974.
Yerasimos, Stefenos, çev. Ela Güntekin, Ayşegül Sönmezay, *İstanbul, İmparatorluklar Başkenti*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2000.

Yılmaz, Nilay, *İkonalar, I, II,* Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993.

Ziya Şakir, [Soko], *Yarım Asır Evvel Bizi İdare Edenler,* Muallim Fuat Gücüyener Kitap Deposu, İstanbul, 1943.

Zweig, Stefan, *Yıldızın Parladığı Tarihsel Anlar,* çev. Deniz Banoğlu, Yordam Kitap, 2013

Dizin

Abacı, Panayot 104
Abasıyanık, Sait Faik 120
Abbas Ağa 85
Abdülhamid (II.) 81, 126, 128, 137, 154
Adıvar, Halide Edip 116, 213
Ağa Efendi 70
Ahmet (III.) 30
Aile dergisi 88
Akarsu, Bedia 121
Akbal, Oktay 119
Akçura, Gökhan 103, 105
Akgün, Cüneyt 196
Akıncı, Turan 136
Akozan, Sıtkı 118
Aline (Kral Saydun'un kızı) 37, 38
Allen, Woody 135
Almat, Alim 104
Alpay, Muammer 69
Altıntaş, Samet 35
Alus, Sermet Muhtar 130
And, Metin 116
Anibal 52
Apollon 91
Arbor, Ann 177
Argeşo, Semih 104
Argüç, Namık 164
Arkan, Özdemir (Kaptan) 140
Âşık, Melih 179
Ataç, Nurullah 99
Atakan, Ahmet 124
Atatürk, Mustafa Kemal 102, 142, 144, 155, 214
Atay, Falih Rıfkı 142
Ayaşlı, Münevver 86, 87
Aydın (arkadaşı) 178
Aytaç, Nigâr 93
Ayvalıtaş, Mehmet 124
Ayverdi, Ekrem Hakkı 87, 88, 136
Aziz İstanbul 24
Aziz Mahmud Hüdayi 35

Bali, Rıfat N. 142
Banoğlu, Deniz 47
Banoğlu, Niyazi Ahmet 28, 29, 31
Bardot, Brigitte 139, 140
Barışcan, Hasan 39
Barlow, Edward L. 145
Barton, Edward 157
Başman, Avni 119
Batanay, Ercüment 61, 97
Batson, Billy 122
Batur, Afife 81
Batur, Enis 11, 42
Bayar, Celal 146
Beck, Clarence Charles 122
Belge, Burhan Asaf 141, 142, 214
Belge, Murat 141
Belkıs (Hz. Süleyman'ın eşi) 37
Bengü, İzgen Öksüzcü 165, 167, 168, 169, 170, 171
Berber Mete 63
Bernard 137
Beşiktaşlı Yahya Efendi 35
Beyatlı, Yahya Kemal 7, 8, 24, 25, 48, 55, 61, 87, 97, 98, 99
Beyoğlu 136
Beyoğlu Kısa Geçmişin Argosu 140
Beyoğlu'nda Gezerken 137
Bicioğlu, Niyazi 164
Bin Çeşit İstanbul ve Boğaziçi Yalıları 62
Bir Hıristiyan Masalı, Tarihin En Büyük Sahtekârlığı 46
Bir Levantenin Beyoğlu Anıları 137
Birsel, Salah 118
Boğazın Dört Muhafızı 35
Boisrond, Michel 139
Boyd, Stephen 139
Bresica, Arnaldo da 45
Buğra, Tarık 119
Büyük Konstantin (I. Konstantin) 29, 38,

43, 44, 45, 46, 53, 54, 55, 91, 92, 208, 214
Byzas 40, 41, 208

Calhern, Louis 139
Cazibe anne 126
Celal dayı 160
Cemile Hanım 14
Ceradini, Caesare 104
Cevat Abbas [Gürer] 155
Cevat Şakir [Kabaağaçlı] 39
Cezar, Mustafa 136
Christie, Agatha 149
Cimcoz, Adalet 105
Cinlerin İstanbul'u 11
Ciravoğlu, Öner 9
Clery, France 104
Cömert, Abdullah 124
Cumhuriyet 63, 116
Cuno, Helmuth 154

Çaltı, Cemal 31
Çamay, Rüçhan 104
Çamlıbel, Faruk Nafiz 119
Çelebi, Asaf Halet 119
Çermik, Elif 124
Çetintaş, M. Burak 84, 127
Çoruh, Aydın 137

Dalan, Bedrettin 195
Dean, James 139, 140
Deleon, Jak 42
DeMille, Cecil B. 139
Demirel, İlhan 147
DiCaprio, Leonardo 117
Dikici, Radi 42
Dinamo, Hasan İzzettin 120
Dino, Abidin 119
Dino, Arif 120
Diper, Avni 147
Diper, Osman 137, 147
Diper, Zafer 147
Divitçioğlu, Sencer 121
Doğmayan Halk Oylaması 110
Dolmabahçe'den Nişantaşı'na, Sultanların ve Paşaların Semtlerinin Tarihi 84, 126
Dorsay, Atillâ 100, 137
Dostoyevski 48
Dört İstanbul 42
Dunne, Irene 146
Duran, Ful 153
Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 79

Eczacıbaşı, Şakir 17
Eldem, Sedat Hakkı 146
Elizabeth (I.) 157
Elmütevekkil Alâllâhissâlis 30
Elvan, Berkin 124
Emeksiz, Turan 164
Emine Hanım 97
Eralp, Vehbi 61, 97, 119
Erdoğan, Recep Tayyip 78, 195
Erduran, Refik 117
Ergin, Osman Nuri 28
Ericson, John 139
Evliya Çelebi 28, 32, 34
Eyice, Semavi 32

Fare Okan 154
Fatih Sultan Mehmet 38, 42, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 57, 58, 59, 85, 208, 214
Fersan, Refik 103
Fındıkzade, Bir Sur İçi Rüyası 9
Freeman, Mona 146

Gábor, Zsa Zsa 141, 142, 144, 145
Gassman, Vittorio 139
Gencer, İlham 19
Genç, Mehmet 151
Genim, Sinan 78
Genn, Leo 139
Gezi Direnişi 101
Goethe 48
Golyat 35
Gordon, Joseph 117
Gökdemir, Cihat 197
Gölpınarlı, Abdülbaki 119
Güler, Ara 32
Gülersoy, Çelik 90, 137
Gül Hanım 14
Güney, Mesrure 159
Gürdal, İbrahim 196
Gürsan, Ayşe 133
Gürsan, Kemal 133
Gürsan, Nesrin 133

Hadiye anne 126
Hafta dergisi 104
Halil Rifat Paşa 128, 130
Hampten, Augustus Charles Hobart 157
Harareet, Haya 139
Hasan Fehmi Efendi 14, 88
Havadis 98
Havilland, Olivia de 146
Hawkins, Jack 139

Hayriye teyze 10, 150, 159, 192
Hazreti Davut 35
Helena 92
Hera 39, 40
Hermes 40
Heston, Charlton 139
Hey İstanbul I 60
Hiç, Mükerrem 121
Hilton, Conrad 142, 143, 145, 146
Hitler, A. 16
Hobart Paşa 157
Hocaefendi'nin Sandukası 13, 65
Houser, W. 145
Huriye abla 126
Hürriyet 96
Hz. Davut 36
Hz. İsa 35, 92
Hz. Muhammed 29
Hz. Süleyman 19, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 122, 208, 214

Ilgaz, Rıfat 120
Işık, Fahri 39

İbni Batuta 31
İbrahim 178
İbrahim Paşa 117
İlhan, Attilâ 22, 121
İnakhos 39
İnönü, İsmet 142, 144
İnönü, Mevhibe 142
İo 39, 40
İpekçi, Saffet 136
İpekçi, Şinasi 136
İren, Can 179
İstanbul 32, 39
İstanbul Ansiklopedisi 79
İstanbul'dan Sesler ve Renkler 43
İstanbul Depremleri Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi 151
İstanbul Haritaları 1422-1922 25
İstanbul, İmparatorluklar Başkenti 25
İstanbul Kazan Ben Kepçe 130
İstanbul, Röportajlar 96
İstanbul'un Fethi 57
İstif, Mehmet 124

Justinyanus (Justinyen) 57, 91 115

Kabacalı, Alpay 43
Kadir 178
Kadro 141
Kahve Tadında Tarih ve Siyaset 154
Kalkandelen, Zülâl 61
Kanuni Sultan Süleyman 29
Kaptan Scott 48
Karacan, Ercüment 147
Karakaya, Hatice 80
Karamanoğlu, Burak Can 124
Karay, Refik Halit 119
Karbon Altan 154
Karga Hazer 154
Kaya, Önder 86
Kaybolan İstanbul'um 108
Kaynardağ, Arslan 95
Kazgan, Gülten 121
Keroessa 40
Kerr, Deborah 139
Kırıkkanat, Mine 44, 46, 59
Kısakürek, Necip Fazıl 119
Kiryadis 136
Koçu, Reşat Ekrem 31, 32, 79, 120
Kongar, Ekrem 61, 97, 98
Kongar, Engin 15, 16, 17, 178
Kongar, İhsan 13, 14, 15, 98, 119, 120, 168
Kongar, Mesude 13, 14, 15, 120
Koper, Macit 100
Korkmaz, Ali İsmail 124
Kortan, Enis 108
Kozacıoğlu, Tulay 137
Köprülü, Fuad 119
Kritovulos 57
Kubilay, Ayşe Yetişkin 25
Küçük Ali 131
Küçükömer, İdris 121
Küllük 120

Lamarr, Hedy 139
LeRoy, Mervyn 139
Levent, Agâh Sırrı 119
Levitt 117
Licinius 29, 43
Lumiere Kardeşler 137
Lütfiyanım teyze 66, 68, 70

Mabeyinci Faik Bey 126
Mahmud (II.) 81, 95
Mahmut (arkadaşı) 178
Mango, Andrew 121
Manisalı, Erol 22, 120
Marcus Aurelius 42
Mature, Victor 139

Maymun Ertunç 154
Mazak, Mehmet 151
Mehmet (arkadaşı) 178
Mehmet (IV.) 116
Melih Cevdet [Anday] 119
Memet Fuat 137, 165, 168, 169, 170, 171
Memleketimden İnsan Manzaraları 152
Menderes (arkadaşı) 178
Menderes, Adnan 7, 9, 10, 22, 84, 86, 87, 107, 122, 146, 153, 164
Meral (Nazmi Yavuzalp'in kızı) 153
Meriç, Cemil 99
Mesutoğlu, Neşe 96
Miller, Ann 146
Moore, Terry 146, 147
Muammer enişte 150, 159
Muhtar Emre 109
Mumcu, Erkan 78
Mustafa (II.) 92
Mustafa (III.) 32

Nayır, Yaşar Nabi 119
Nâzım Hikmet 137, 152, 165, 166, 170, 171
Nazır, Bayram 95
Nazire Hanım teyze 138
Nightingale, Florence 157
Nimet Hanım teyze 133
Nolan, Christopher 117

Oberon, Merle 146
O'Conor-Don, Nicholas 157
Onar, Sıddık Sami 164
Orbas (döküm ustası) 50, 51
Orhan Veli [Kanık] 8, 119
Orhon, Orhan Seyfi 119
Ortaç, Yusuf Ziya 119
Ortaylı, İlber 79, 83
Osmanlı Sosyal Hayatı 38

Öncel, Sacit 15
Özal, Turgut 78, 192
Özgen, Zeynep Tülin 80
Öztürk, Necdet 38

Page, Ellen 117
Parker, Bill 122
Paşanım teyze 68, 70
Panoptis, Argos 40
Piraye Hanım 165, 166, 168, 169, 170, 171
Poseidon 39, 40
Presley, Elvis 139, 140

Quo Vadis İstanbul 100

Raşit Efendi 14
Reagan, R. 191
Rey, Cemal Reşit 103, 104
Rifat, Oktay 119
Ritter, Otto 154

Safa, Peyami 106
Saim Ercan 89
Sanders, George 139
Sarısülük, Ethem 124
Saydam, Refik 142
Saydun (kral) 36, 37, 38
Sayıl, Mustafa Kemal 9
Scognamillo, Giovanni 137
Sears, Fred F. 139
Selçuk, Münir Nureddin 104
Selçuk, Sami 103, 110
Selim (III.) 30, 154
Septimius Severus 44
Serpil (Nigâr Aytaç'ın kızı) 93
Sevengil, Refik Ahmet 119
Seyyahların Hayal Şehri 43
Sezar, Jül 49
Sienkiewicz, Henry 139
Siyavuşgil, Sabri Esat 119
Soydan, Selim 131
Sözen, Gürol 62
Sözen, Nurettin 195
Sudi, Nevzat [Odyakmaz] 120

Şebnem Kadın ve Aile dergisi 88
Şehristan 43
Şemsiye 38

Tabanlıoğlu, Hayati 192
Tacettin (arkadaşı) 93
Tahir Paşa 60
Tahsildar Turgut 154
Tanilli, Server 121
Tanman, M. Baha 80
Tanpınar, Ahmet Hamdi 119

Tarihi ve Efsaneleriyle İstanbul Semtleri 28
Tarman, Savaş 137, 138, 187
Tavşanoğlu, Müzeyyen 93
Taylor, Elizabeth 139
Taylor, Robert 139
Tekeli, İlhan 79
Telli Baba 35
Temoçin, Zafer 39
Tevfik Fikret 23, 26
Tevs, Sevim 104
Tevs, Sevinç 104
Thatcher, M. 192
Thaw, Lawrence C. 145
Theodora 115
Theodosius 91
Time dergisi 60
Timur (Aksak) 49
Tunç, Şafak 43
Turhan Sultan 116
Türkali, Vedat 26, 27
Türkyılmaz, Yunus 154
Tütengil, Cavit Orhan 121
Ustinov, Peter 139
Uygarlık Anadolu'da Doğdu 39

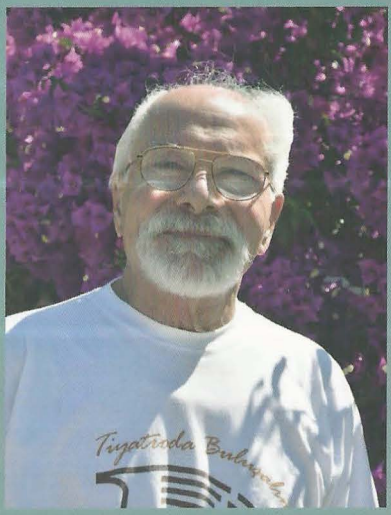
Üç Nesil Üç Hayat 119
Ülgener, Sabri 121
Ülken, Hilmi Ziya 119

Vadim, Roger 139
Vafiadis (fotoğrafçı) 137
Vahdettin 60, 62, 68, 70, 81, 146
Vâ-Nû, Vâlâ Nurettin 119
Victoria (Kraliçe) 157, 158
Vidinligil, Taner 111, 112
Vidor, Charles 139
Visions of Istanbul 17

Weinberg 137
Wyler, William 139

Yanevan (tarihçi) 34
Yaşar Kemal 167
Yavuzalp, Nazmi 153
Yavuzalp, Sabahat 153
Yavuz Sultan Selim 30
Yazıcı, Hayati 78
Yenal, Oktay 121
Yerasimos, Stefanos 25
Yetim, Muhammed 85, 86, 88
Yetiş, Kâzım 98
Yıldırım Beyazıt 49
Yıldırım, Yaşar 76
Yıldırım, Yılmaz 76
Yıldırım, Zekai 194
Yıldızın Parladığı Tarihsel Anlar 47, 58
Yılmaz, Mesut 196
Yuşa Aleyhisselam 35
100 İstanbul 42

Zehranım teyze 62, 63, 66, 67, 68, 70, 71, 77
Zeus 39, 40
Zeynep abla 125, 173
Ziya (akraba) 15
Zweig, Stefan 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 91

İstanbul, Bitmeyen Bir Aşk...

Emre Kongar, bu kitapta bizi kişisel tanıklık ve renkli anıları eşliğinde bir İstanbul yolculuğuna çıkarıyor.

Bu yolculukta İstanbul'un, başta Yahya Kemal Beyatlı olmak üzere, sanatçılarla ve kültürel etkinliklerle zenginleşen yakın tarihinin yanı sıra kentin bağrına 1950'lerden sonra saplanan hançerler de var. Cadde genişlemesi uğruna yıkılan yapılar... Yerleşim için katledilen yeşil alanlar bunlardan bazıları...

İstanbul'a ağıt mı yakmalı yoksa her şeye karşın umudu mu yeşertmeli? Bu sorunun yanıtı ve ufuk açıcı saptamalar Kongar'ın bu yapıtında...

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1915-6

9 789751 419156

₺25,00

KDV'den muaftır